

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (ORTAÇAĞ TARİHİ) ANABİLİM DALI

BİZANS İMPARATORLUĞU VE BALKANLAR
(976-1076)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Törebey GÜNAYDIN

ANKARA 2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
TARİH (ORTAÇAĞ TARİHİ) ANABİLİM DALI

BİZANS İMPARATORLUĞU VE BALKANLAR
(976-1076)

Yüksek Lisans Tezi

Törebey GÜNAYDIN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Melek DELİLBAŞI

ANKARA 2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
TARİH (ORTAÇAĞ TARİHİ)
ANABİLİM DALI

BİZANS İMPARATORLUĞU VE BALKANLAR

(976-1076):

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı:

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı:

İmzası:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi.....

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜMÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün belgelerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../2016)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ.....	III
KISALTMALAR	V
GİRİŞ	

1. KAYNAKLARA DAİR	1
1.A. BİZANS KAYNAKLARI	1
1.B. DOĞU KAYNAKLARI.....	9
1.C. BATI KAYNAKLARI.....	13
1.D. ARAŞTIRMA ESERLER.....	15
2. TARİHİ ARKA PLAN.....	18

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BİZANS İMPARATORLUĞU'NUN II. BASİL DEVRİNDEN ÖNCE BALKANLAR'DAKİ DURUMU	24
2. KONT OĞULLARI (KOMETOPULOS) İSYANI VE II. BASİL'İN BALKAN SEFERLERİ.....	28
3. II. BASİL'İN 1001-1005 YILLARI ARALIĞINDA ELE ALDIĞI BALKAN FAALİYETLERİ	34
4. 1014-1018 YILLARI ARASINDA GELİŞEN BALKAN HADİSELERİ	38
5. 1018-1025 YILLARI ARASINDA BİZANS'IN BALKAN İDARESİ.....	47
6. ON BİRİNCİ YÜZYIL BAŞLARINDA İMPARATORLUĞUN EKONOMİK YAPISI VE BU DURUMUN BALKANLAR'DAKİ TEZAHÜRLERİ.....	53

İKİNCİ BÖLÜM

1. BALKAN İDARESİNDE YAŞANAN DEĞİŞİMLER VE İLK PEÇENEK AKINLARI	57
2. PETER DELYAN İSYANI (1040-1041).....	64
3. IV. MİKHAEL DÖNEMİNİN SEMBOL İSMİ: HARALD HARADRADA	71
4. MERKEZ'DE NİZAMIN BOZULMASI VE BALKANLAR'DA İSYANLAR.....	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. PEÇENEKLER'İN TUNA NEHRİNİ GEÇMESİ VE İMPARATORLUK ARAZİSİNİ İŞGALİ (1048-49).....	82
2. PEÇENEK KRİZİ VE İMPARATORLUĞUN ÇARESİZLİĞİ (1049-1052)	88
3. BALKANLAR'DA PEÇENEK HÂKİMİYETİNİN İMPARATORLUK TARAFINDAN TANINMASI (1053).....	95
4. SIRPLAR'IN İSTİKRARSIZ YAPISI ve BİZANS'IN BÖLGEYE MÜDAHALESİ	100
5. IX. KONSTANTİN MONOMAKHOS'UN TACI ve I. İSAAKİOS KOMNENOS'UN BALKAN SEFERİ TEMELİNDE BİZANS- MACARİSTAN İLİŞKİLERİ.....	101
6. UZ İSTİLASI (1064).....	105

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1. ROMANOS DİOGENES'İN İSYAN TASARISI ve İÇERDİĞİ PROBLEMLER	109
2. MALAZGİRT MAĞLUBİYETİNİN ARDINDAN BALKANLAR'DA GELİŞEN İLK HADİSE.....	111
3. ON BİRİNCİ YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA İMPARATORLUK EKONOMİSİ ve BALKAN HADİSELERİNE YANSIMASI.....	115
4. BALKANLAR'DA İKİ YENİ İSYAN	120
5. VII. MİKHAEL, NORMANLAR ve PAPALIK.....	125
6. VII. MİKHAEL ve MACARLAR.....	131
SONUÇ	134
KAYNAKÇA	144
EKLER	159
ÖZET	168
ABSTRACT	170

ÖNSÖZ

Bizans İmparatorluğu, kuruluş ve yıkılış yılı itibarıyla Ortaçağ Tarihi'nin tamamını kapsayan ve hüküm sürdüğü coğrafyalar bakımından Avrupa ve Asya kıtasında derin izler bırakmış olan siyasi bir yapıdır. Varlığını sürdürdüğü her yüzyılın ayrı bir ehemmiyet taşıdığı bu yapının 976 ve 1076 yılları aralığında gelişen hadiselerini araştırmamızın sebebi, bu dönemde Avrupa halklarının sosyo-ekonomik yönden belirgin bir şekilde inkişafa geçmiş olması ve öte yandan göçebe hayat tarzının sunduğu etkin kuvveti Ortadoğu'nun devlet geleneği ile harmanlamayı başaran Oğuz Türkleri'nin Anadolu'daki yerleşim sürecinin başlamış olmasıdır. Bu iki olgunun layığıyla açıklanabilmesi, Bizans İmparatorluğu'nun bu dönemdeki tarihi ile birebir ilintilidir. Dolayısıyla Bizans İmparatorluğu'nun bu kritik dönemde takip ettiği siyaseti saptamak hem Anadolu tarihi için hem de Avrupa tarihi için ziyadesiyle mühimdir.

Tezimizde Bizans İmparatorluğu'nun izlediği politikaları merkez-taşra ilişkisi temelinde inceleyerek bu konuya dair genel bir çerçeve oluşturmaya gayret ettik. Devrin genel Bizans politikasını tespit için Anadolu'da ve İtalya'da gelişen vakaları takip etmek yerine Balkan coğrafyasındaki hadiselerle odaklandık. Böyle bir tercih yapmamızın ilk nedeni, I. Haçlı Seferi öncesi hem İtalya merkezli Batı-Bizans irtibatının hem de Anadolu'da gerçekleşen hadiselerin Fransız, Türk, Alman ve İngiliz tarihçileri tarafından detaylı bir şekilde incelenmiş olmasıdır. Bir diğer nedenimiz ise Ortaçağ araştırmalarında fazla ehemmiyet atfedilmeyen Balkan coğrafyasının barındırdığı siyasi, sosyal ve ekonomik hadiselerinin söz konusu dönem için kısıtlı kaynakların aydınlatamadığı İtalya ve Anadolu merkezli karmaşık

hadiselerin tanımlanmasına yardımcı olabileceği düşüncesine sahip olmamızdır. Zira on birinci yüzyıl içerisinde İtalya’da ve Anadolu’da meydana gelen ivedi gelişmelerin takibi ziyadesiyle zordur. Dolayısıyla bu iki bölgeye nazaran daha az karmaşaya şahit olan Balkanlar’ın incelenmesi vasıtasıyla Bizans İmparatorluğu’nun izlediği politikaları ve imparatorluk mekanizmasının olağan ve sıradışı hadiselerle verdiği tepkileri vazih bir şekilde saptamak daha olasıdır. Bu çerçevede tezimizin ana gayesi, Balkan hadiselerinin anlatımı ile on ve on birinci yüzyıl süreci içerisinde iç ve dışta gelişen siyasi, sosyal ve ekonomik ahvalle bağlantılı bir şekilde Bizans İmparatorluğu’nun sahip olduğu istikrarlı politikaların genel bir taslağını oluşturabilmektir.

Hem Bizans İmparatorluğu hem de Balkan coğrafyası üzerine araştırma yapmamız hususunda bizlere yaptığı araştırmalar ve verdiği cesaret ile ilham kaynağı olan tez danışmanım saygı değer hocam Prof. Dr. Melek Delilbaşı’ya tezimizin her aşamasında verdiği desteklerden dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Balkan coğrafyasının ehemmiyeti üzerinde duran ve bu durumu bizlere her fırsatta hatırlatan kıymetli hocam Doç. Dr. Hatice Oruç’a Balkan bilgisini ve sevgisini bizlere aşıladığı için şükranlarımı sunarım. Ayrıca Türk-İslam tarihi hakkındaki bilgilerini bizlerle paylaşan ve bu konuda geniş bir perspektif kazanmamızı temin eden değerli hocam Prof. Dr. İlhan Erdem’e teşekkürlerimi sunarım.

Törebey Günaydın

Ankara-2016

KISALTMALAR

- a.g.e.* : Adı geçen eser
- a.g.m.* : Adı geçen makale
- AEMA* : Archivum Eurasiae Medii Aevi (Wiesbaden, 1975).
- A.Ü.D.T.C.F.D.* : Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi
(Ankara,1943-).
- B* : Byzantion (Brüksel, 1924-).
- BF* : Byzantinische Forschungen (Amsterdam,1966-).
- BMGS* : Byzantine and Modern Greek Studies (Oxford, 1975-83;
Birmingham, 1984-).
- BS* : Byzantinoslavica (Prag, 1929-).
- CFHB* : Corpus Fontium Historiae Byzantinae (Washington Serisi,
Washington, 1967-; Berlin Serisi, Berlin/New York, 1967-;
Viyana Serisi, Viyana, 1975-; İtalya Serisi, Roma, 1975-; Brüksel
Serisi, Brüksel, 1975-).
- Çev.* : Çeviren.
- Ed.* : Editör.
- E.H.B.* : The Economic History of Byzantium: From the Seventh through
the Fifteenth Century, 3 vols., ed. Angeliki E. Laiou, Dumbarton
Oaks, Washington, 2002.
- DİA* : Diyanet İslam Ansiklopedisi.
- DOP* : Dumbarton Oaks Papers (Washington, D.C. 1941-).
- DOT* : Dumbarton Oaks Texts.
- İA* : Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi.

- JÖB** : Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik (Viyana, 1969-).
- ODB** : The Oxford Dictionary of Byzantium, ed. A.Kazhdan, A.-M.Talbot, A.Cutler, T.E.Gregory and P. Sevckenko, 3 vols, Oxford, 1991.
- REB** : Revue des Etudes Byzantines (Paris, 1944-).
- RPC** : *The Russian Primary Chronicle: Laurentian Text*, trans. Samuel Hazzard Cross and Olgerd P.Sherbowitz-Wetzor, Mediaeval Academy Of America, Cambridge, 1953.
- SEER** : The Slavonic and East European Review (London, 1922-)
- TAD** : Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi (Ankara, 1943-).
- TM** : Travaux et Memiores (Paris, 1964-)
- Trans** : Translate.
- TTK** : Türk Tarih Kurumu.
- Yay.** : Yayınlayan.
- ZRVI** : Zbornik Radova Vizantoloshkog Instituta (Belgrad, 1952-)

GİRİŞ

1. KAYNAKLARA DAİR

1.A. BİZANS KAYNAKLARI

Diyakon Leo

Tarih

Eserinde ifade ettiği şekliyle Leo, bugünkü Alaşehir'in güneybatısında kalan Kaloe şehrinde yaklaşık 950 senesinde dünyaya gelmiştir. Konstantinopolis'te edindiği iyi bir eğitimin ardından II. Basil'in hâkimiyet devrinde sarayda dini görevle vazifelendirilmiştir. Oluşturduğu tarih adlı eseri on kitaptan meydana gelir. Eserde II. Romanos, II. Nikephoros, I. İoannes Tzimiskes'in hâkimiyet devirleriyle II. Basil'in tahttaki ilk yılları konu edinilir. Anlatım, II. Romanos'un 959 senesinde tahta çıkışıyla başlar ve 989'da meydana gelen Büyük Konstantinopolis depreminden bahisle son bulur. Ancak eserde aktarılan bilgiler sadece 959 senesinden 976 senesine değin bütünlük arz eder. II. Basil devrinin anlatımı esnasında kopukluklar mevcuttur. Buna rağmen Leo'nun II. Basil devriyle ilgili aktardığı bilgiler ziyadesiyle mühimdir. Zira Leo'nun 986 seneli Bulgar seferinin de içinde bulunduğu ve bu hadiseye bizzat tanık olduğu bilinmektedir.¹ Bu doğrultuda birinci elden bilgiler içeren bu mühim esere tezimizde I. İoannes Tzimiskes ve II. Basil devirlerinin anlatımları esnasında başvurulmuştur.

¹ Alice-Mary Talbot, *The History of Leo The Deacon: Byzantine Military Expansion in the Tenth Century*, Trans and Ed. Alice Mary Talbot, Dumbarton Oaks Studies, 2015, s.9-10-11.

Mikhael Psellos

Khronographia

Mikhael Psellos, orta halli bir ailenin çocuğu olarak 1018 senesinde Konstantinopolis'te dünyaya geldi. Ailesinin desteğiyle gençliğinde harikulade bir eğitim aldı. Bilhassa devrin en iyi hocası Ioannes Mavropous'tan edindiği bilgiler eğitim hayatı için kritik bir öneme sahiptir. Nihayetinde eğitimini tamamladığı vakit Psellos; tarih, felsefe, hitabet, ilahiyat ve hukuk alanlarında geniş bilgiye sahip bir bilge oldu. Bu dönemde aldığı dersler haricinde Konstantinos Leikhudes ve Ioannes Ksiphilinos gibi kimselerle kurduğu dostluklar da hayatına olumlu tesirlerde bulundu. Arkadaşı Leikhudes vasıtasıyla sarayda sekreterlik görevine getirildi ve böylece 1041/42 senesinde sivil idarede kariyerine başlamış oldu. IX. Konstantinos Monomakhos'un 1042 senesinde tahta çıkmasının ardından Psellos, aldığı destekle bürokraside mühim görevler üstlenmeye başladı. 1045 senesinde yeniden açılan Konstantinopolis Üniversitesi'nde felsefe kürsüsünün başkanlığına "Hypatos Ton Philisophon" (Filozofların Konsülü) unvanıyla getirildi. Bu üniversitede verdiği derslerde Kilise'nin taraftarı olduğu Aristoteles'in düşüncelerinden ziyade Platon'un fikirlerini ön plana çıkardı. Göz ardı edilmekte olan Platon'un yeniden incelenmesini(neo-platonism) bir akım haline getirdi.² Psellos eserinde bu dönem için devlet idaresinde üstlenmekte olduğu görevler sayesinde siyasete direkt etki eden faaliyetlere yön verdiğini ifade etmektedir. Ancak bu ifadelerin abartılı olduğu düşünülmektedir. Zira devlet siyasetine yön verme eğilimleri taşıyan Psellos, Mavropous, Ksiphilinos ve Leiukhudes bürokrasideki konumlarını IX. Konstantinos Monomakhos devrinin sonuna doğru birer birer kaybetmeye başladı. Nihayetinde

² Işın Demirkent, Mikhael Psellos'un Khronographia'sı, TTK, 1992, s. XII-XII.

Psellos da dostları gibi 1054 senesinde üstlendiği görevleri terk etmek mecburiyetinde kalarak Olympos Manastırı'nda inzivaya çekildi. Lakin İmparator Monomakhos'un 1055'te vefat etmesi, Psellos'un başkente dönmesi için bir fırsat yarattı. Bu fırsattan istifade eden Psellos, Kraliçe Theodara (1055/56) ve VI. Mikhael (1056-57) devirlerinde yeniden bürokratik görevlere tayin oldu. Eserindeki abartılı ifadelerine dayanırsak Psellos, I. Isaakios Komnenos'un tahta çıkmasıyla o güne kadar elde etmediği oranda büyük bir nüfuza erişti. Hatta İsaakios'un tahtını X. Konstantinos Dukas'a teslim etmesini önerebilecek derecede siyasette etkindi. Ancak Konstantinos Dukas'ın (1059-67) tahta çıkması, Psellos'un yeniden manastıra çekilmesine neden oldu. 1063 senesinde bir kez daha saraya dönen Psellos, idaredeki eski kudretine ulaşamadı. 1067'de Konstantinos Dukas'ın vefatının ardından tahta çıkan Romanos Diogenes devrinde ise neredeyse tüm etki alanını kaybetti ve geri plana itildi. Bu dönemde Konstantinos Dukas'ın oğlu Mikhael'in hocalığını yapan Psellos, Malazgirt mağlubiyetinin ardından Mikhael'in tahta çıkmasını temine çalıştı. Sonuçta öğrencisi olan Mikhael'in tahta çıkması Psellos'un yeniden devlet idaresinde söz sahibi olmasını sağlayabilirdi. Lakin VII. Mikhael tahta çıktıktan sonra Psellos'a beklediği görevleri teslim etmedi. Kısa süre sonra da Psellos'un yürüttüğü görevden azledildiği duyuruldu. 1078 senesinde tahta çıkan III. Nikephoros Botaneiates nezdinde de itibar görmeyen Psellos, devlet idaresinde görev alma umutlarını kaybetti. Psellos'un ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Genelde Psellos'un vefatı için ön görülen sene 1081 veya hemen sonrasındaki yıllardır.³

Psellos'un oluşturduğu eser, 976 ve 1078 seneleri aralığında meydana gelen hadiseleri ele alır. Bizans bürokrasisine V. Mikhael'in tahta çıktığı 1042 senesinde

³ Alexander Kazhdan, "Psellos Michael", *ODB*, V.3, 1753-1754.

dâhil olan Psellos'un bu tarihten itibaren aktardıkları şahsen edindiği bilgileri temel aldığı için ziyadesiyle mühimdir. Bu tarihten önce Khronographia'sında bahsettiği II. Basil, VIII. Konstantinos, III. Romanos ve IV. Mikhael devirlerine dair anlatıları ikinci el bilgilere dayanır ve anlatım oldukça kısıtlıdır. Bu durumun aksine V. Mikhael, IX. Konstantinos Monomakhos, Theodora, VI. Mikhael, I. İsaakios Komnenos, X. Konstantinos Dukas ve VII. Mikhael devirlerinin anlatımı şahsi gözlemlere dayanır ve daha teferruatlıdır. Lakin olaylara müdahil olan şahısların karakterleri temelinde gelişmeleri(kaderi) şekillendirdiğine inan Psellos, eserinde karakter analizini ön planda tutmuş ve dolayısıyla siyasete yön veren başta imparatorlar olmak üzere devrin mühim kimselerinin ayrıntılı karakter analizlerine yer vermiştir. Tafsilatlı karakter analizleri ve merkezde neden oldukları vakaları aktardıktan sonra Psellos, yalnızca başkente tesir etmiş olan taşra hadiselerine değinir. Ne yazık ki bu hadiselerin anlatımı kısıtlıdır. Dolayısıyla Psellos'un eserine tezimizde aktardığımız Balkan hadiselerinin tarihi temellerini oluşturması için değil bu temellerin doğrulanması için sıklıkla başvurduk.

İoannes Skylitzes

Synopsis Historiarum

Tezimizi oluştururken en sık başvurduğumuz eser, İoannes Skylitzes'in yazdığı "Synopsis historiarum" adlı eserdir. Ne yazık ki yazarın hayatı hakkında bilgi yok denecek kadar azdır.⁴ Zira bu konudaki bilgiler eserinde ifade ettikleri ve az sayıda var olan belgeler ile sınırlıdır. Bu kısıtlı bilgilere göre 1050 senesinden evvel doğduğu tahmin edilen Skylitzes, İmparator I. Aleksios Komnenos (1081-

⁴ Anthony Cutler-Alexander Kazhdan, "Skylitzes John", *ODB*, V.3, s.1914.

1118) devrinde başkentte yargıçlık görevi üstlenmiş ve ardından proedros unvanıyla Konstantinopolis eparkh'lığı yapmıştır. On birinci yüzyıl öncesinde Skylitzes soyadına sahip başka bir kimsenin varlığına dair bilgi günümüze ulaşmamıştır. Bu durum Skylitzes'in tıpkı Mikhael Psellos gibi orta halli bir aileye mensup olduğuna ve kendi kabiliyetleri neticesinde önemli görevlere getirildiğine işaret etmektedir.⁵

Skylitzes eserini I.Aleksios Komnenos devrinde on birinci yüzyılın sonlarına doğru kaleme almıştır. 811-1057 seneleri aralığında geçen hadiseleri konu edinen eser, İmparator I. Nikephoros (802-811)'un ölümüyle başlar ve VI. Mikhael'in (1056-57) tahtan çekilişiyle son bulur. Skylitzes'in eserinin önsözünde belirttiği şekilde böyle bir girişimi üstlenmesinin nedeni, İtirafçı Theophanes'in oluşturduğu Khronographia (602-813) adlı tarihi eserinin devamının henüz layıkıyla oluşturulmamış olmasıdır. Bu boşluğu doldurmayı amaçlayan Skylitzes, o güne kadar (on birinci yüzyıl sonu) oluşturulmuş dağınık haldeki eserlerden faydalanarak "Tarihin Özeti" başlığı altında mühim eserini meydana getirdi. Ayrıca Skylitzes eserinin önsözünde dokuz ve on birinci yüzyıl aralığında eserlerini yazmış ancak yetersiz olduğunu düşündüğü yazarlardan bahseder.⁶ Bahsettiği eserlerin bazıları günümüze ulaşmamıştır. Bu nedenle söz konusu ettiği eserlerden yaptığı alıntılar son derece önemlidir.⁷ Bilhassa Skylitzes'in II. Basil devri için yegâne kaynak olan ancak günümüze ulaşmamış Sebasteia (Sivas) Kilisesi idarecisi Theodora'nın eserinden faydalanması kritik bir öneme sahiptir. Zira Skylitzes haricinde II. Basil

⁵ Jean Claude Cheynet, "Introduction: John Skylitzes, the author and his family", John Skylitzes: A Synopsis of Byzantine History 811-1057, Trans. John Wortley, Cambridge Uni. Press, 2010, s.IX-X.

⁶ Skylitzes'in bahsettiği tarih yazarları şunlardır: Theodore Daphnopates, Paphlagonialı Niketas, Joseph Genesios, Konstantinopolisli Manuel, Frigyalı Deakon Nikephoros, Asyalı Leo, Side Piskopozu Theodora, Kyzikoslu Demetrios ve Lidyalı Keşiş İoannes.

⁷ Bernard Flusin, "Re-writing history: John Skylitzes' Synopsis historion", John Skylitzes: A Synopsis of Byzantine History 811-1057, trans. John Wortley, Cambridge Uni. Press, 2010, s.XV-XVI-XVII.

devrini detaylıca hikâye eden başka bir kaynak daha bulunmamaktadır. Ayrıca on birinci yüzyılı ele alan diğer Bizans eserlerinden farklı olarak II. Basil devrinden 1057 senesine kadarki bölümlerde Bizans İmparatorluğu'nun Balkanlar'da ve İtalya'da giriştiği faaliyetleri tafsilatlı şekilde konu edinen eser, söz konusu devrin ve bölgelerin tarihi için vazgeçilmezdir. Bu nedenle tezimizde 976 ve 1057 seneleri aralığındaki hadiseleri incelerken ana kaynağımız Skylitzes'in eseri olup yalnızca anlatımın tenakuzlar içerdiği veya yetersiz kaldığı durumlarda diğer tarihi eserlere başvurulmuştur.

Mikhael Attaleiates

Tarih

Mikhael Attaleiates'in 1020'li yıllarda dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Orta halli bir aileye sahip olan Attaleiates, tıpkı Psellos gibi aldığı eğitim sonrasında bürokrasiye dâhil olup üst mertebelere erişti. Selanik'te geçirdiği gençlik yıllarında avukatlık mesleğini icra etti ve aynı zamanda ticaretle uğraştı. İmparator X. Konstantinos Dukas (1059-67) devrinde başkent bürokrasisine yargıçlık vazifesiyle dâhil oldu. Kısa süre sonrasında proedros unvanıyla senatoda yer edindi. Yargıçlık vazifesini IV. Romanos Diogenes, VII. Mikhael ve III. Nikephoros Botaneiates devirleri boyunca sürdürdü. 1080 senesine kadar sağ olduğu bilinen Attaleiates'in I. Aleksios Komnenos'un tahta geçtiği ilk yıllar içinde vefat ettiği tahmin edilmektedir.⁸

Attaleiates, iki büyük eser oluşturmuştur. Bu eserlerden ilki Cumhuriyet devrinden itibaren Roma kanunlarını inceleyen "Ponema Nomikon" adlı hukuk

⁸ Alexander Kazhdan, "Attaleiates Michael", *DOB*, V.I, s. 229.

kitabıdır. İkinci eseri ise tezimizde de sıklıkla başvurduğumuz “Tarih” adlı kitaptır. Bu eser, 1034 ve 1080 yılları aralığında Bizans İmparatorluğu’nda gelişen hadiseleri aktarır. Eserde ifade edilen bilgilerin ekseriyeti şahsi gözlemlere dayanır. Eserde Attaleiates, Psellos’un aksine aktardığı birincil derecedeki bilgilerine şahsını dâhil etmez ve sadece başkent ve çevresine odaklanmayıp taşrada gelişen hadiselere ayrıntılı şekilde değinir. Bu yönüyle eserin pek çok bölümü tezimizin konusunu oluşturan Balkan hadiselerini konu edinmektedir. Bilhassa IX. Konstantinos Monomakhos devrinde Balkanlar’daki Peçenek faaliyetleri (1047/8) ve 1071 Malazgirt mağlubiyetinin ardından Balkan hadiseleri ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır. Lakin Attaleiates’e kıyasla Skylitzes’in 1057 senesine kadar konu edildiği Balkan hadiselerinin daha ayrıntılı olduğunu belirtmek de fayda vardır. Bu nedenle Attaleiates’in tezimizde önem kazandığı dönem, Skylitzes’in eserinin son bulunduğu 1057 senesinden 1080 senesine kadar süren zaman aralığıdır.

Attaleiates’in eserinin bir başka özelliği, İmparator III. Nikephoros Botaneiates’e hitaben kaleme alınmış olmasıdır. Eserin önsözü dâhil bazı bölümleri İmparator Botaneiates’in sahip olduğu soyuna, karakterine ve başarılarına methiye düzmek için oluşturulmuştur.⁹ Bu gaye çerçevesinde Attaleiates’in 1078 senesinde Botaneiates’in tahtı ele geçirilme sürecini ve sonrasında gelişen hadiseleri ele aldığı gözlenir. Lakin hukukçu kimliğine sahip Attaleiates’in İmparator Botaneiates’e ayırdığı bölümler haricinde övgü ve vergiye abartılı şekilde başvurmadığı gözlemlenmektedir.

⁹ Bilge Umar, *Mikhael Attaleiates: Tarih*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yay., 2008, s.5-6.

Nikephoros Bryennios

Tarihin Özü

Nikephoros Bryennios 1602 senesinde Adrianopolis'te dünyaya geldi. İyi bir eğitim aldıktan sonra imparator Aleksios Komnenos (1081-1118) devrinde üst düzeyde askeri ve idari görevlerde bulundu. 1097 senesinde Aleksios Komnenos'un kızı Anna Komnena ile evlendi ve kısa süre sonra Sezar ünvanı elde etti. 1137 senesinde katıldığı bir sefer esnasında vefat etti.¹⁰

Nikephoros Bryennios'un 1118 senesinin ertesinde kaleme aldığı "Tarihin Özü" (Hyle historias) adlı eseri, 1070 ve 1079 seneleri aralığında gerçekleşen hadiseleri içerir. Özellikle babası Nikephoros'un katıldığı Malazgirt Muharebesi, Balkan seferleri ve 1077 yılında başlayan isyanlar eserde kapsamlı olarak ele alınmıştır. Bu olayların aktarımı sırasında Bryennios, Dukas ve Komnenos ailelerinin methedilmesi, dönemin gerçeklerini geri plana itilmesine neden olmuştur.¹¹ Lakin 1071 sonrasında Balkanlarda gerçekleşen hadiselerin çoğuna Bryennios ailesinin direkt müdahil olması eserin önemini arttırmaktadır.

Ioannes Zonaras

Tarihlerin Özeti

Zonaras'ın Aleksios Komnenos (1081-1118), Ioannes Komnenos (1118-1143) ve Manuel Komnenos (1143-1180) devirlerinde yaşadığı düşünülmektedir. Bu süre içerisinde bilgin bir hukukçu olarak Bizans sarayında mühim görevlere tayin

¹⁰ Bilge Umar, "Çevirenin Sunuşu" *Nikephoros Bryennios:Tarihin özü*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yay., 2008,s.5-6

¹¹ Alexander Kazhdan, "Bryennios Nikephoros The Younger", *ODB*, V.I, s. 331.

edilmiştir. Ancak Aleksios Komnenos'un tahttan çekilmesinin ardından gözden düştüğü ve sarayda ehemmiyetini yitirdiği tahmin edilmektedir.¹²

Zonaras'ın oluşturduğu "Tarihlerin Özeti" (Epitome Historion) adlı eser, on sekiz kitaptan meydana gelir. Eserin içerdiği hadiseler, tarihin başlangıcından 1118 senesine kadar uzanır. Tezimizde İoannes Tzimiskes'in 969'da tahta çıkmasından İoannes Komnenos'un taç giymesine kadarki dönemi ele alan 17 ve 18 nolu kitapların Türkçe çevirileri kullanılmıştır.¹³ Bu kitaplarda yer alan bilgiler, Zonaras'ın canlı tanığı olduğu Aleksios Komnenos dönemi haricinde temel olarak Skylitzes ve Psellos'un aktardıklarıdır. Dolayısıyla eserin tezimizle alakalı bölümleri, ikinci el bilgilere dayanmakta ve Zonaras'ın temsil ettiği sınıfın yorumunu ihtiva etmektedir. Ancak eser, değindiği Balkan hadiselerinin yalnızca birkaçında farklı bilgi içermektedir.

1.B. DOĞU KAYNAKLARI

Urfalı Mateos

Vekayi-name

Ermeni bir tarihçi olan Urfalı Mateos'un XI. yüzyılın sonunda ve XII. Yüzyılın ilk yarısında yaşadığı tahmin edilmektedir. Oluşturduğu "vekayi-nâme" adlı eser, 952 senesinden başlayıp 1136 senesine kadar geçen hadiseleri konu edinir. Hayatını Urfa'da geçiren yazar, eserini Batı Ermenistan temel olmak üzere, Anadolu ve Balkanlar'da Bizans İmparatorluğu'nu ilgilendiren olaylar üzerine kaleme almıştır. Yazarın eserini meydana getirirken kullandığı kaynakların arasında,

¹² Alexander Kazhdan, "Zonaras İoannes", *ODB*, V.III, s. 2229.

¹³ Bilge Umar, "Çevirenin Sunuşu", İoannes Zonaras: *Tarihlerin Özeti*, Çev.Bilge Umar, Akeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 2008, s.5-6.

günümüze ulaşmış olan Bizans ve Ermeni kaynakları yer almamaktadır. Bu nedenle eserin içerdiği bilgiler büyük bir ehemmiyete sahiptir.¹⁴

Gregory Abu'l-Farac (Bar Hebraeus)

Abu'l-Farac Tarihi

1225 yılında Malatya'da Süryani bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Gregory Abu'l-Farac, iyi bir eğitim aldıktan sonra Yakûbî Hıristiyanlarına hizmet edebilmek adına Malatya ve Halep'teki kiliselerde mühim görevler üstlendi. Anadolu'ya Moğolların girişinden sonra Süryanilerin bölgedeki varlığını korumak için diplomatik girişimleri olmuştur. Bu sayede pek çok şehir görüp birçok bilgiye bizzat ulaşmıştır. Farklı alanlarda eserler meydana getiren Gregory Abu'l-Farac'ın "Kronografya" adlı eseri, yaradılıştan 1286 yılına kadar gelen olayları ihtiva eder.¹⁵ Eser, içerik bakımından farklı coğrafyaları ve toplumları detaylı bir biçimde konu edinir.¹⁶ Bu doğrultuda eser, Bizans imparatorluğunda gelişen bazı hadiseleri kronolojik ve sistemli bir biçimde aktarması sebebiyle tezimizde mukayeseli bir tarih anlayışının tatbik edilmesine katkı sağlamıştır.

İbnü'l-Azimi

Tarihu'l-Azimi

Tarihçi Azimi, 1090/91 senesinde Halep'te doğdu. Hayatının büyük bir bölümünü bu şehirde medresede hocalığı yaparak geçirdi. Oluşturduğu tarihi eserinin

¹⁴ Hırant D. Andreasyan, *Urfa'lı Mateos Vekayi-nâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli*, Çev. Hırant D. Andreasyan, TTK, 2000, s. XVII-XXIII.

¹⁵ Abdülkerim Özeydin, "İbnü'l-İbri", *DİA*, C.XXI, s.93

¹⁶ Ömer Rıza Doğrul, *Gregory Abu'l-Farac: Abu'l Farac Tarihi*, Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, 1999, s.35-36.

adı Tarihu'l-Azimi'dir. Eser, tarihin başlangıcından 1160 senesine kadar vuku bulan hadiseleri kapsar. Ancak eserin günümüze kadar ulaşan bölümü 1144 senesi ile son bulur. Eser, genel bir vekayiname niteliğinde olduğundan çeşitli milletlerin tarihi hakkında bilgi verir. Bu sayede Ali Sevim tarafından yapılan Azimi çevirisinin başladığı 1038 senesi itibariyle eserde Bizans hakkında ifade edilen bilgilerden tezimizde faydalanılmıştır.¹⁷

Abdurrahman İbnü'l-Cevzî

El- Muntazam Fî Târihi'l-Ümem

İbnü'l-Cevzi 1116 yılında Bağdat'ta dünyaya geldi. Aldığı eğitim sonrasında medreselerde hocalık vazifesinde bulundu ve birçok Abbasi Halifesinin veziri oldu. Genel bir vekayiname türünde olan tarihi eserinde kronolojik esaslara dayanarak yaradılıştan 1179 senesine kadar uzanan hadiseleri ele aldı. Eserde Bizans'a nadiren değinilmiş olmasına rağmen Tuğrul, Alpaslan ve Melikşah devirlerinde Anadolu'ya yönelen akın ve talan faaliyetlerine oldukça ayrıntılı şekilde yer verilmiştir. Bu hususlarda aktarılan bilgilerden tezimizde istifade edilmiştir.¹⁸

Lastivertli Aristakes

Tarih

Yaşamı hakkında çok az bilgi olan Aristakes'in Erzurum yakınlarındaki Lastivert köyünde yaşadığı kabul edilmektedir. 1072 ve 1079 seneleri aralığında oluşturduğu tahmin edilen tarihi eseri 1000 senesinden 1072 senesine kadar süren

¹⁷Ali Sevim, Azimi Tarihi Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler(1308-144), TTK, 2006, s.IX-XXIX.

¹⁸Ali Sevim, *Abdurrahman İbnü'l- Cevzî, El-Muntazam Fî Tarihi'l-Ümem'de Selçuklular(1038-1092)*, TTK, 2014,s. 1-3.

hadiseleri konu edinmiştir.¹⁹ Tezimiz açısından eserin önem arz eden bölümleri, Bizans İmparatorluğu'nun Ermenistan bölgesindeki yayılımını ve Türklerin 1047'den itibaren başlattığı akınlarını aktaran kısımlarıdır. Bu bölümlerde yazarın Ermeni halkının aleyhinde gelişen her türlü olayı ön yargılı bir biçimde ve trajik ifadelerle Bizans İmparatorluğu'na ve Selçuklu Türkleri'ne mâl ettiği dikkat çekmektedir.

İbnü'l-Esir, İzzeddin

El-Kamil Fi't-Tarih

1160 senesinde Cizre'de doğan İbnü'l-Esir, oluşturduğu on iki ciltlik tarihi eseri el-Kamil fi't-Tarih ile Ortaçağ'ın en büyük tarihçileri arasında yerini almıştır. Eser, insanın yaratılışından 1230 yılına kadar gelen hadiseleri ihtiva eder. Eserin ehemmiyeti, İbnü'l-Esir'in güvenilir kaynaklarda yer alan geniş coğrafyalarla ilgili bilgileri tenkitli bir yaklaşım sonrasında titizlikle eserine kaydetmiş olmasındadır. İbnü'l-Esir'in bu ilmi yaklaşımına Bizans İmparatorluğu ile ilgili verdiği bilgilerde de rastlamak mümkündür. Tafsilatlı olmamasına rağmen eserde ifade edilen bilgiler, doğrudur ve kronolojik açıdan dahi Bizans kaynaklarında dile getirilen bilgiler ile şaşırtıcı şekilde tutarlıdır. Tezimizde el-Kamil fi't-Tarih adlı eserin dokuzuncu cildinde yer alan bilgilere yer verilmiştir.²⁰

¹⁹ Robert W. Thomson, "Aristakes Lastivertc'i", *DOB*, V.I., s.168.

²⁰ Abdülkerim Özeydin, "İbnü'l-Esir, İzzeddin", *DİA*, C.21, s.27.

1.C. BATI KAYNAKLARI

Mark Kalti

The Hungarian Illuminated Chronicle (Chronica de Gestis Hungarorum)

Macar Kralı I.Louis'in (1342-82) hâkimiyet devrinde Kraliyet şapelinde rahiplik görevinde bulunan Mark Kalti'nin burada eriştiği geniş kaynakları kullanarak yaklaşık 1360 senesinde bu önemli kroniği oluşturduğu tahmin edilmektedir. Eserin başlangıcında Macar halkının efsanevi şekilde tarih sahnesine çıkışı yer alır ve anlatım Avrupa Hunları ile bilgiler verilerek sürdürülür. Ne yazık ki Aziz Stephen'in tahta çıkışı gibi pek çok mühim olayın tafsilatının yer almadığı eser, 1342 senesindeki olayların anlatımıyla son bulur. Tarafsız kalmasına rağmen Mark Kalti'nin bazı olayların ayrıntılarına yer vermemesi, eserinde Macar Kralı'na dayatmak istediği siyasal düşünceler ile irtibatlandırılır. Bu varsayıma göre yayılcı bir politika izleyen Macar Kralı I. Louis'e eserde ön plana çıkarılan Macar Kralı I.Ladislav (1077-1095) örneğinden hareketle daha uzlaşmacı ve barışçıl bir siyaset telkin edilmektedir. Ancak bu durum, tahrifata sebebiyet vererek eserin güvenilirliğine zarar vermediğinden tezimizde Bizanslı yazarların ifadeleriyle kıyasladıktan sonra kronikte yer alan bilgilere yer vermeye özen gösterilmiştir.²¹

The Russian Primary Chronicle: Laurentian Text

Eserdeki hadiselerin anlatımına Doğu Slavları'nın geleneksel ortaya çıkış tarihi olarak görülen 852 senesiyle başlanmaktadır. Eserde aktarılan son hadiseler 1120 senesine aittir. Eseri oluşturan şahsın Kiev hükümdarı II. Sviatopolk'un (1093-

²¹ Dezso Dercsenyi, "The Illuminated Chronicle And Its Period", *Kalti Markus, The Hungarian Illuminated Chronicle*, Trans. Dezso Dercsenyi, Corvina Press, Budapest, 1969, s.22-23-24.

1113)'un hâkimiyet devrinde keşişlik vazifesini ifa eden Nestor olduğu düşünülmektedir. Nestor'un kayıp ilk Rus kroniklerini kullanarak oluşturduğu eseri, günümüze Lawrence adlı bir keşişin Suzdal Prensi'ne hitaben 1377 senesinde meydana getirdiği bir kopya sayesinde ulaşmıştır.²² Nestor'un eserinin ikinci bir kopyası daha mevcuttur. Bu eser, Hypatian Kodeksi olarak bilinir. Çalışmamızda Doğu Slavları'nın erken tarihi için temel kaynak olan Rus Kroniği'nin Laurentian kopyasının İngilizce çevirisi kullanılmıştır.

William of Apulia

Gesta Roberti Wiscardi: The Deeds of Robert Guiscard

Yazarı hakkında bilgi sahibi olmadığımız eser, manzum bir tarzda oluşturulmuş beş kitaptan meydana gelmektedir. Eserin Norman lideri Robert Guiscard namına yaklaşık 1110 senesinde oluşturulduğu tahmin edilmektedir. Bu gaye temelinde eser, ilk Norman kabilelerinin Güney İtalya'ya varış hikâyesiyle başlar ve 1085 senesinde Robert Guiscard'ın vefat etmesiyle son bulur. Çağdaşı olduğu devri kaleme alan Apulialı William'ın oluşturduğu eserin son iki kitabı tamamıyla Robert Guiscard'ın Bizans İmparatorluğu'na karşı giriştiği faaliyetleri içermektedir.²³ Bilhassa Balkanlar'a da yansıması olan bu olayların tetkik edilmesinde bu kaynağa tezimizde sıklıkla başvurulmuştur.

²² Olgerd P. Sherbowitz-Wetzor, "Introduction", *The Russian Primary Chronicle: The Laurentian Text*, trans. And Ed. Samuel Hazzard-Olgerd P.Sherbowitz-Wetzor, The Mediaeval Academy of America, Cambridge, 1953, s.3-6.

²³ Graham Loud, *William of Apulia, The Deeds of Robert Guiscard*, trans: Graham Loud, Yayınlanmamış Çeviri, s.1-2.

Geoffrey Malaterra

The Deeds of Count Roger of Calabria and Sicily & of Robert Rober Guiscard

His Brother (*De Rebus Gestis Rogerii Calabriae et Siciliae Comitis Et Roberti*

***Guiscardi Fratris Eius*)**

Norman soyuna mensup olan Malaterra, Normanlar'ın Güney İtalya'da kalıcı şekilde yerleşmesinin ardından Sicilya kontu I.Roger'in(1071-1101) daveti üzerine Sicilya adasına gelmiş olan bir keşiştir. Asıl vazifesi, Müslümanlar'dan henüz geri alınmış olan Sicilya'nın yeniden Katolikleştirilmesine hizmet etmektir. Bu amaçla bağlantılı olarak Güney İtalya'daki Norman liderlerine meşruiyet kazandırmak için Malaterra, yaklaşık 1090 senesinde "Hauteville" ailesinin İtalya'da, Sicilya'da ve Balkanlar'da elde ettiği başarılarını konu edinen bir tarihi eser oluşturmuştur. Eser, Norman halkının Normandiya'ya yerleşiminden bahisle başlar ve Hauteville soyunun kökeninin aktarılmasıyla devam eder. 1099 senesindeki hadiselerin anlatımıyla son bulan eserin odak noktası I.Roger ve ağabeyi Robert Guiscard'ın giriştiği faaliyetlerdir. Bu doğrultuda Bizans İmparatorluğu'nun Batı sınırlarını ilgilendiren hadiselerle yön veren bu şahsiyetlerin faaliyetlerinin takibi için Malaterra'nın eserinden tezimizde istifade ettik.

1.D. ARAŞTIRMA ESERLER

Tezimizin genel hatlarını oluştururken en sık başvurduğumuz eser, Paul Stephenson'un "*Byzantium's Balkan Frontier (900-1204)*" adlı eseri oldu. Eser, on birinci yüzyıl içerisinde Balkanlar'da ön plana çıkan hadiseleri bilhassa yeni arkeolojik bulgular çerçevesinde yorumlayarak ele almaktadır. Yaklaşık aynı yüzyılları kapsayan Balkan hadiselerini Bizans devlet organizasyonu temelinde ele

alan Alexandru Madgearu'nun oluşturduğu '*Byzantine Military Organization on the Danube*' adlı eserden de tezimizde faydalandık. Bu eserlere ek olarak Balkna sınırları dâhilindeki askeri ve idari vazifelerin tarihi süreçlerini saptamak için John Nesbitt ve Nikolas Oikonomides'in meydana getirdiği '*Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum Art*' isimli yapıtın ilk iki cildine müracaat ettik.

Tezimizin kapsadığı yüzyıl içerisinde Bizans İmparatorluğu'nda hâkim olan siyasi düşünceyi tarif edebilmek adına Romily Jenkins'in '*The Byzantium: The Imperial Centuries*', Michael Angold'un '*The Byzantine Empire: 1025-1204*' ve Georg Ostrogorsky'nin '*Bizans Devleti Tarihi*' adlı eserlerinden bolca istifade ettik. Bu eserlerde yer alan bilgi ve yorumlara ek olarak tezimizde farklı bir pencereden olayları araştıran Catherine Holmes'in '*Basil II and the Governance of Empire (976-1025)*' isimli eserindeki ve Jean-Claude Cheynet'in Bizans arsitokrasisi üzerine oluşturduğu makalelerindeki bilgilere yer verdik. Tüm bu ulaştığımız bilgi ve yorumları Speros Vryonis'in '*The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor*' isimli yapıtında ve A.Kazhdan ile A.Epstein'in oluşturduğu '*Change Byzantine Culture in 11th and 12th Centuries*' başlıklı çalışmada yer alan bilgilerle kıyaslayarak en kapsamlı yorumu oluşturmaya gayret ettik.

İmparatorluğun askeri alandaki stratejisini belirlemek için ise öncelikle John Haldon'un '*Warfare, State and Society in the Byzantine World (565-1204)*' isimli eserine başvurduk. Bu kapsamlı eserin yanında daha çok askeri verilerin sayısal tahmini için W.Treadgold'un '*Byzantium and Its Army (284-1081)*' adlı çalışmayı esas aldık. Ayrıca Bizans paralı askerlerin tarihi sürecini ve işlevini saptayabilmek

için S. Blödal'ın "*The Varangians of Byzantium*" isimli eserinden ve Jonathan Shepard'ın muhtevası geniş makalelerinden istifade ettik.

Ne yazık ki Balkan tarihi literatüründe bölge tarihini yerel halkların nazarından değerlendiren az sayıda çalışma mevcuttur. Bu çalışmaların arasından erişebildiğimiz ve en çok müracaat ettiğimiz eser, John V.A. Fine'ın Ortaçağ Balkan tarihini ele alan çalışmasının ilk cildini oluşturan ve altıncı yüzyıldan on ikinci yüzyılın son çeyreğine kadarki süreci inceleyen eseri "*The Early Medieval Balkans*" olmuştur. Balkan halkları merkezinde hadiselerin akışını takip için kullandığımız diğer eser, Florin Curta'nın arkeolojik verilerle pekiştirdiği "*Southeastern Europe in the Middle Ages*" adlı çalışmasıdır. Bu iki eserin yanında dini konuları daha detaylı inceleyip bu alandaki bilgilerden hareketle Balkanlar'ın siyasi panoramasını tayin etmeye gayret eden Francis Dvornik'in "*The Slavs: Their Early History and Civilization*" adlı yapıtından istifade ettik. Ayrıca yararlandığımız bir diğer eser Obolensky'nin değerli yapıtı "*The Byzantine Commonwealth*"'tir. Eserde Balkan halklarının Bizans İmparatorluğu ile siyasi ve kültürel ilişkileri incelenmektedir.

Balkan tarihine tesir eden diğer Avrupa halklarından Macar ve Norman tarihini konu alan çalışmalara da tezimizde yer verdik. Macarlar hakkında Gyula Moravcsik'in "*Byzantium and The Magyars*" ve György Györffy'nin "*King Saint Stephen of Hungary*" adlı eserlerine başvurduk. Normanlar'ın tarihinin yazımı için Graham Loud'un oluşturduğu "*The Age of Robert Guiscard*" başlıklı eseriyle birlikte J.J. Norwich'in "*The Normans in Sicily*" adlı yapıtına müracaat ettik.

Her ne kadar tezimiz Balkan siyasi hadiselerine odaklanmış olsa da Bizans'ın ekonomik ahvaline değinmenin önemli olacağına kanaat getirerek iki ayrı başlık

altında bu konuyu ele aldık. Ekonomik koşulların tespitinde öncelikle Angeliki Laiou'nun editörlüğünü yaptığı 3 ciltlik "*The Economic History of Byzantium*" adlı kapsamlı eserin muhtevasında bulunan makalelere başvurduk. On birinci yüzyılın Bizans ekonomisindeki konumunu saptayabilmek adına A.Laiou ve C.Morrisson'un müşterek şekilde oluşturduğu "*The Byzantine Economy*" başlıklı çalışmadan faydalandık. Ayrıca Bizans ekonomisinin geçirdiği mühim dönüm noktalarının tespiti ve detaylı yorumu için N. Oikonomides'in makalelerine müracaat ettik.

2. TARİHİ ARKA PLAN

Bizans İmparatorluğu yedinci yüzyılın başında içte ve dışta karşılaştığı zorluklar nedeniyle müdafaaya çekilmek zorunda kaldı ve bu pozisyonunu yaklaşık iki yüzyıl boyunca sürdürdü. İmparatorluk bu uzun süreç boyunca kelimenin tam anlamıyla varlık yokluk mücadelesi verdi. Nihayetinde imparatorluğun yeniden ihyasının ilk işaretleri dokuzuncu yüzyıl ile birlikte ortaya çıktı. Tasvir kırıcı hizibin tasfiye edilmesinin hemen ertesine denk gelen bu dönemde öncelikle Bizans kültürünün inkişafına şahit olundu. Ortodoks dünyasının Katolik Kilisesi'nin tahakkümüne başkaldırısıyla şekillenen bu kültürel gelişmelere kısa vadede savaş alanlarında elde edilen zaferler de eşlik etmeye başladı.

Kültürel alanda canlanması başlatan isim Patrik Photius (858-867/877-886) oldu. Roma Katolik Kilisesi'nin tüm Hıristiyan dünyası üzerindeki hâkimiyet iddiasına tereddütsüzce karşı çıkan Patrik Photius, özellikle Balkanlar'ın da dâhil olduğu Doğu Avrupa'da Katolik nüfuzuna karşı Ortodoksluk inancının yayılmasına gayret etti. Tarihte derin sonuçlar doğuracak olan bu gaye, Moravya Kralı Radislav'ın Ortodoksluğu öğrenmek için Bizans İmparatorluğu'ndan din adamı talep

etmesiyle işlerlik kazandı (860'lar). Patrik Photius, bu vazife için Konstantin ve Methodius kardeşleri görevli kıldı.²⁴ Bir sonraki süreçte Aziz mertebesine erişecek olan iki kardeş Moravya göreviyle koyuldukları yolda yaydıkları din ve oluşturdukları yazı diliyle Slav medeniyetinin en mühim yapı taşlarını meydana getirdiler. Bu girişimin üstesinden henüz birkaç yıl geçmişken İmparatorluk söz konusu bölgedeki ilk başarısını Bulgar hükümdarı I. Boris'in (864 senesinde) Bizans İmparatoru eliyle Hıristiyanlığı kabul etmesiyle elde etti.

Siyasal alandaki atılımlar ise Patrik Photius'a her daim destek olan İmparator III. Mikhael'in (842-867) ele aldığı faaliyetler neticesinde şekillenmeye başladı. III. Mikhael, taarruz politikası temelinde yüz yıllardır müdafaada kalmış olan imparatorluğu yeniden diriltmeyi başardı. Balkanlar açısından bakarsak III. Mikhael devrinde bölgede kazanılan en mühim başarı, bölgedeki en güçlü siyasi yapı olan Bulgarlar'ın bir önceki paragrafta belirttiğimiz şekilde Hıristiyanlaştırılması ve bu suretle direnci kırılan Bulgar Devleti'nin Bizans İmparatorluğu'nun nüfuz alanına dâhil olmasıdır.

Yeni imparatorluk politikasını hem hukuki alanda hem de uygulamada sistematikleştirmek, mahirane bir politikacı olan I. Basil'e (867-86) düştü. Öncelikle I. Basil, kurduğu Makedonya hanedanlığı vasıtasıyla imparatorluğun değişim için ihtiyaç duyduğu istikrarı temin etti. Ardından imparator, dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren Abbasiler'in zayıflaması ile Bizans'ın başarı kazanması için uygun bir ahvalin olduğu Anadolu'da Araplar'a karşı seferler tertipledi.²⁵ Böylelikle imparatorluğun siyasi arenada asıl gayesinin çerçevesi saptanmış oldu.

²⁴ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, TTK, 2006, s. 214-15.

²⁵ Dimitri Obolensky, *The Byzantine Commonwealth Eastern Europe 500-1453*, Prager Publishers, New York, 1971, s. 75-77.

Buna göre imparatorluk, odak noktası Anadolu ve Akdeniz olmak üzere Araplar'a karşı şanlı zaferler elde etmeliydi. Ancak bu strateji, top yekûn saldırı manasına gelmemektedir. Daha ziyade bu hal, imparatorluğun hak iddiasında bulunduğu alanların savunulması için geçerlidir. Amaç, düşmanı müdafaaya çekilmeye zorlayarak imparatorluk arazisine gerçekleştirilen akın ve yağma faaliyetlerine ket vurmaktır.

Dönem itibarıyla Doğu sahasında Bizans lehine gelişen ahvalın bir benzeri Balkan coğrafyasında da yaşanmaktaydı. I. Basil, 868-878 seneleri aralığında oluşturduğu Dalmaçya teması ile Bizans hâkimiyet sınırlarını Balkan yarımadasını çevreleyen tüm sahil kesimlerine yaymayı başardı. Bu tabloya altıncı yüzyılda başlayan Slav akınlarının ardından ilk kez rastlanılmaktadır. Slavlar'ın yerleştiği iç bölgeler ise kıyı kesimindeki durumla bir takım tezatlar içermesine rağmen İmparatorluğun üstünlüğünü kabul eden henüz gelişme aşamasındaki Slav devletçikleri tarafından idare olunmaktaydı. Hırvatlar'ın, Sırp'ın ve Karadağlılar'ın oluşturduğu bu idare birimleri henüz Bizans diplomasisi karşısında faaliyette bulunabilecek bir nitelikte değildi. Dokuzuncu ve onuncu yüzyıl içersinde bu yapılar ancak Bulgar-Bizans ya da Frank-Bizans mücadelesinde ekseriyetle Bizans lehine dolaylı şekilde rol üstlenmekle yetindi.

Lakin 913 senesine gelinildiğinde Bizans idaresi, tahta çıkabilecek Makedonya hanedanına mensup yetişkin bir kimsenin yokluğu dolayısıyla işlerliğini yitirdi. Henüz çocuk yaşta bulunan VII. Konstantin'in (913-959) imparator olarak devletin yeniden canlanışını temin etmesi beklenemezdi. Bu yüzden VI. Leo'nun (886-912) eşi İmparatoriçe Zoe tahtta bulunan oğlunun naipliğini üstlenerek devlete yeniden nizam kazandırmak istedi. Ne yazık ki, imparatorluk merkezinde yaşanan bu

kriz, Bulgar Krallığı'nın en ulu hükümdarı olarak görülen Samuel'in (893-927) tahtta bulunduğu döneme denk geldi. Bu fırsatı iyi değerlendiren Samuel Bizans'a karşı 912 senesinde başlayan ve 927 senesine kadar sürecek olan savaş silsilesini başlattı. Bulgar lideri imparatorluk orduları karşısında elde ettiği başarılar sayesinde Balkanlar'da Bizans hâkimiyetini sarsmayı başardı ve ertesinde başkent Konstantinopolis'i ele geçirmeyi hedef edindi. Hellen kültürüyle yetişmiş olan Samuel, Bizans siyasal düşüncesine vakıf biri olarak dünya üzerinde tek bir imparatorluğun var olabileceğine inanmış ve bu imparatorluğa kendisinin hükmetmesi gerektiğine kanaat getirmişti. Lakin Bulgar ordusu Konstantinopolis surlarını aşamadığı müddetçe Samuel'in tek imparatorluk hayali, sukuta uğramaya mahkûmdu. Neticede arazide kazanılan savaşlar, Konstantinopolis surlarını aşmaya yetmedi.

Naib sıfatıyla yönetimi devralan İmparatoriçe Zoe'nin bu makamda kalıcı olmak için mağlup etmek zorunda olduğu ilk düşman çetin bir asker ve usta bir politikacı olan Samuel oldu. Zoe, Samuel karşısında her ne kadar keskin bir politika izlemiş olsa da başkent Konstantinopolis'in savunulması dışında ciddi hiçbir başarı elde edemedi. Sekiz yıldır imparatorluk makamına layık bir şahsın tahta çıkmasını ve imparatorluk nizamını yeniden tesis etmesini bekleyenlerin sabrı böylece tükendi. Nihayetinde donanma kuvvetleri komutanı Romanos Lekapanos (920-44), VII. Konstantin'in yanında müşterek imparator ilan olunarak tahta çıktı.

I. Romanos Lekapanos'un şahsiyetinde imparatorluk yeniden I. Basil'in kurduğu idare sisteminin işlerlik kazanmaya başladığına şahit oldu ve imparatorluğun taarruz politikası yeni bir ivme kazandı. Bu gelişmelerin yanında Bulgar hükümdarı Samuel'in 927 senesinde vefat etmesiyle Balkanlar'daki Bizans

üstünlüğü yeniden tanzim edilmeye başlandı. Zira Samuel'in halefi Petro (927-969) savaşlardan yorgun düşmüş Bulgar Devleti'nin taarruz siyasetine son vermiş ve Balkanlar'daki Bizans üstünlüğünü kabul ederek daha pasif bir siyaset izlemek zorunda kalmıştı.

Onuncu yüzyılın üçüncü on yılı itibarıyla Balkanlar'da Bizans çıkarlarını zedeleyen sadece iki sorun varlığını korumaktaydı: İlk sorun giderek güçten düşen ve iç hadiselerle daha çok meşgul olmaya başlayan Bulgar devletidir. İkinci sorun ise artık kronikleşmiş bir hal alan Macar akınlarıdır. Lakin Anadolu'da ve Akdeniz'de Araplar'a karşı zafer kazanarak bolca şeref ve ganimet elde etmek varken Balkanlar'daki bu ehemmiyetsiz sorunların çözümü için beklemek daha makuldü. Nitekim İmparatorluğun tüm dikkati Anadolu'ya ve Akdeniz'e yönelir yönelmez beklenen zaferler ardı ardına elde edilmeye başlandı. İmparatorluğun Anadolu'da ilerlemesine mani olabilecek tek kuvvet, Hamdani Hanedanı'ndan Halep Emiri Seyf ed-Devle (944-967) idi.²⁶ Ancak emirin verdiği sıkı mücadeleye rağmen Bizans ilerleyişi durdurulamadı ve 968 senesinde Antakya'nın II. Nikephoros Phokas tarafından fethinin ertesinde Hamdani başkenti Halep de Bizans İmparatorluğu'na boyun eğmek mecburiyetinde kaldı.²⁷

Bu tarihten itibaren Bizans İmparatorluğu'na karşı koyabilecek bir kuvvetin varlığı ne Balkanlar'da ne de Ortadoğu'da söz konusu değildir. Artık Bizans İmparatorluğu'nun her iki bölgede de büyük utkular kazanması için dâhili ve harici unsurlar olgunlaşmıştır. İmparatorluğun tek gereksinimi İmparatorluğa altın devrini yaşatacak bir liderin tahta çıkmasıdır. Bu durum da II. Basil'in tahta çıkışıyla

²⁶ Nasuhi Ünal Karaaslan, 'Hamdaniler', *DİA*, C. XV, s. 447.

²⁷ Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.269.

gerçekleŖecek ve Bizans İmparatorluğu bir kez daha tarihin yönünü deęiŖtirebilecek bir kudrete ulaŖacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BİZANS İMPARATORLUĞU'NUN II. BASİL DEVRİNDEN ÖNCE BALKANLAR'DAKİ DURUMU

II. Nikephoros Phokas (963-969), imparatorluk mevkisine eriştikten sonra II. Romanos devrinde komutan sıfatıyla doğuda başlattığı seferleri sürdürerek birkaç sene içerisinde Araplar'a karşı büyük başarılar kazandı.²⁸ Bu evrede Bulgar elçileri daha önce Bizans ve Bulgarlar arasında imzalanan antlaşma (927) gereği Bulgarlar'a her yıl ödenmek zorunda olan haracı talep etmek için II. Nikephoros'un huzuruna çıktı. İmparator, haracın Bulgar hükümdarı Peter'in Bizans kökenli eşi Maria'nın²⁹ bakımı için ödendiğini ve Maria'nın vefatı dolayısıyla haracın ödenmesinin gereksizliğinden bahsederek Bulgar elçilerini ağır şekilde aşağıladı ve kısa vadede Bulgar sınırında askeri faaliyetlere girişti.³⁰ Skylitzes'in ifadesine göre ise II. Nikephoros Phokas, 967 senesinde Trakhia ziyareti esnasında Bulgar hükümdarı Peter'den Bizans topraklarını yağmalayan Macar akıncılarının Bulgar topraklarından geçişine müsaade etmemesini istedi. Ancak Peter bu uyarıya kulak asmadı. Bunun üzerine II. Nikephoros Bulgar topraklarına saldırıda bulundu.³¹ İmparatorun bu

²⁸ II. Nikephoros Phokas'ın Hamdaniler'e ve Akdeniz'de Fatımlar'a karşı kazandığı başarıların İslam dünyasındaki yankısı için bkz: Nadi Maria El Cheikh, *Araplar'ın Gözüyle Bizans*, Çev.Mehemet Morali, Alfa Yay., İstanbul, 2012, s. 168-177; II. Nikephoros Phokas'a hitaben "Araplar'ın soluk benizli ölümü" benzetmesinin yapılması ilgi çekicidir. Bknz: Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.266.

²⁹ Maria, İmparator I. Romanos Lekapanos'un en büyük oğlu Kristopher'in kızıdır. Bulgarlar ile 927 senesinde akdedilen barış antlaşması sırasında Maria, Bulgar hükümdarı Peter ile evlendirildi. Bizans geleneklerine aykırı olmasına rağmen barışı tesis eden bu evlilik, Bizans kaynaklarında detaylıca aktarılır. Bizanslı yazarların bu evliliğe verdiği önemin nedeni için bkz: Jonathan Shepard, "A marriage too far? Maria Lekapena and Peter of Bulgaria", *The Empress Theophano: Byzantium and the West at the Turn of the First Millennium*, ed. A. Davids, Cambridge University Press, 1995, s. 132-133.

³⁰ Leo The Deacon, s.109-110.

³¹ John Skylitzes: *A Synopsis of Byzantine History 811-1057*, trans. John Wortley, Cambridge University Press, 2010, s. 265; Bizans topraklarına yapılan ilk Macar akını 934 senesinde vuku bulmuştur. Bu tarihin ardından 943, 959, 961 ve son olarak 967 senelerinde Macarlar'ın Bizans topraklarını yağmaladığı kaydedilmiştir. Bknz: Gyula Moravcsik, *Byzantium And The Magyars*, trans. Samuel E. Rosenbaum, Akademiai Kiado, Budapest, 1970, s. 56-57-59; Bu dönemde

tutumu kısa vadeli bir güç gösterisinden ibaret kaldı. Ordusunun yönünü yeniden her zaman öncelik gösterdiği Doğu sınırlarına çevirdi. Bu noktada çoğu tarihçiye göre pek de akıllıca olmayan bir öngörüyle İmparator II. Nikephoros kendisi Doğu cephesinde mücadeleye devam etmekte iken, Rus lideri Svyatoslav'a Bulgarlar üzerine saldırması için Kherson Strategosu³² Kalokyres vasıtasıyla davette bulundu.³³ Başka bir bakış açısına göre İmparator Nikephoros'un amacı, Karadeniz'in kuzeyinde giderek hâkimiyet alanını genişletmekte olan ve Bizans'a ait Kherson Themasına doğru taarruzlarını arttıran Ruslar'ın dikkatini bu alandan uzaklaştırıp Bulgarlar üzerine yönelterek iki düşmanın birbirleriyle savaşmasını ve neticede her iki kesimin de zayıf düşmesini temin etmektir.³⁴ Ancak her halükarda II. Nikephoros'un planları, Rus lideri Svyatoslav'ın tek bir darbede Bulgarlar'ı mağlup edip Bulgar hükümdarı II. Boris'i ele geçirmesi ve başkent Preslav'a hâkim olmasıyla suya düşmüştür.³⁵ Üstüne üstlük Rus lideri Svyatoslav'ın Ruslar ile aynı soydan ve aynı dinden olan Bulgar halkının yaşadığı bu verimli toprakları terk etmek istememesi Bizans için durumu daha da vahim hale getirdi.³⁶ Rus lideri Svyatoslav'ın Kiev'e dönmek istemediği ve başkentini Tuna kenarında yer alan Küçük Preslav şehrine taşımaya kararlı olduğu Rus Kroniğinde aktarılan şu sözlerle açıklık kazanır:

gerçekleşen Macar akınları, buna karşılık olarak Bizans'ın izlediği siyaset ve Macarlar'ın Bizans etki alanından çıkışı için Bknz: Panayotis T. Antonopoulos, "Byzantium, the Magyar Raids and Their Consequences", *BS*, Vol. 54, 1993, s. 262-267; Georg Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.271.

³² Strategos (στρατηγός) terimi, sekizinci yüzyılda(?) kurulan thema idari/askeri organizasyonun başında bulunan kimsedir. Strategos, bölgenin hem askeri hem de sivil idaresini tek elden yöneten şahıstır. Bknz: Aleksander Kazhdan, "Strategos", *ODB*, C.III, s.1964.

³³ Leo The Deacon, s.128.

³⁴ A. D. Stokes, "The Balkan Campaigns of Svyatoslav Igorevich", *SEER*, Vol.40, No.95, 1962, s. 466-496; F.E. Wozniak, Byzantium The Pechenegs And The Rus: The Limitations Of A Great Power's Influence On Its Clients In The 10th Century Eurasian Steppe, *AEMA*, 4, 1984, s.308-309.

³⁵ Leo Deacon, s. 130; Skylitzes, s. 275.

³⁶ Svyatoslav'ın Balkanlar'da kalmasını bazı Bulgar liderlerinin de makul karşıladığı anlaşılır. Bu durum Rus liderinin aldığı kararın uygulanabilir olduğu ve bazı temellere dayandığını ortaya koyar. Bu açıdan Bizans'a karşı Rus birliklerin yanında savaşan halkların Bulgar, Peçenek ve Macarlar'dan oluşması şaşırtıcı değildir. Bknz: Skylitzes, s. 276.

‘Kiev’de kalmakla ilgilenmiyorum, aksine Tuna kenarında yer alan Küçük Preslav’da yaşamayı tercih ederim. Zira tüm zenginliklerin toplandığı bu şehir benim ülkemin merkezidir. Oraya Yunanistan’dan altın, pamuk, şarap ve çeşitli meyveler; Macaristan’dan ve Bohemya’dan gümüş ve atlar; Rusya’dan kürkler, bal, balmumu ve köleler gelmektedir.’³⁷

Sorunun çözümü II. Nikephoros’un suikast sonucu öldürülmesi³⁸ nedeniyle tahta çıkan İoannes Çimiskes’e (969-976) kaldı. İmparator Çimiskes, ancak tahttaki konumunu sağlamlaştırmak için bir yıl harcadıktan sonra güneye doğru ilerlemeye devam eden Ruslar’ın karşısına çıkabildi. İlk önce Ruslar’ı Balkan Dağları’nın kuzeyine çekilmeye zorlayan Bizans birlikleri bir sonraki adımda Preslav şehrini geri kazandı. Bu başarıyla birlikte Bulgar hükümdarı II. Boris ele geçirildi ve ailesiyle birlikte Konstantinopolis’e gönderildi.³⁹ Kuzeye doğru ilerlemeyi sürdüren Çimiskes, Tuna kenarında yer alan Drista (Silistre) şehrinde bulunan Rus lideri Svyatoslav’ın üzerine doğru yürüyüşe geçti. Lakin Ruslar’ın çetin direnişi Çimiskes’in kısa vadede zafer kazanmasına mani oldu. İmparator zaferi ancak dört aylık bir kuşatma neticesinde elde edebildi. Rus lideri Svyatoslav, geri gelmemek üzere ülkesine dönmeyi ve Kherson arazine bir daha saldırıda bulunmamayı taahhüt ederek Bizans’a boyun eğdi (971).⁴⁰ Fakat Svyatoslav ülkesine dönerken Peçeneklerin

³⁷ *RPC*, s.86.

³⁸ II. Nikephoros Phokas’ın genel profili ve ölüm sebebi için bknz: Rosemary Morris, ‘Two Faces of Nikephoros Phokas’, *BMGs*, 12, 1988, s.99-100.

³⁹ Leo The Deacon, s.182.

⁴⁰ Leo The Deacon, s. 198-199; Skylitzes, s.293; Rus Kroniğine göre Svyatoslav, Çimiskes karşısında mağlup olmadı. Bilakis kendisinin ve boyarlarının isteği üzerine Bizans’ın haraç ödemesi karşılığında Rusya’ya dönmeye razı oldu. Gerçekten de 971 seneli barış antlaşmasında alınan kararlara bakarsak Ruslar’ın Bizans kaynaklarında aktarıldığı gibi ağır bir mağlubiyet almadığı sadece çetin bir direnişten sonra teslim olmanın daha akıllıca olacağına karar verip Kiev’e dönmeyi tercih ettikleri akla gelmektedir. Bknz: *RPC*, s. 89.

saldırısına maruz kaldı ve öldü.⁴¹ Ruslar'ın çekilmesi ve Bulgar hükümdarının esir edilmesiyle birlikte Çimiskes Tuna'ya kadar uzanan Doğu Balkan arazisinin tamamını ilhak etmiş oldu. Ruslar'ın geri dönme ihtimali göz önüne alınarak açıkça savunma zafiyetleri barındıran Balkan arazisinin yeniden idaresi için savunma olanakları güçlendirilerek yeni yönetim birimleri tanzim edildi.⁴² Henüz oluşturulan Adrianopolis ve Thessalonike Düklükleri'nin idaresine bağlı (Yunanistan'da) Beroea, Drugubitia, Drista, Preslav, Batı Mezopotamya ve (Trakhia'da) Beroea adıyla yeni thema birimleri kuruldu. Özellikle Tuna'ya yakın Dristra, Küçük Preslav⁴³ ve Preslav şehirlerinin tahkim edilmesine ve bu noktalara garnizon yerleştirilmesine özen gösterildi. Ayrıca Tuna Nehri üzerinde (Drista şehrinin hemen doğusunda) yer alan ve bugün Pacuiul lui Soare ismiyle bilinen ada üzerinde bir tersane inşa edildi.⁴⁴ Askeri düzenlemelere ek olarak Çimiskes, bağımsız olan Bulgar Kilisesini de ortadan kaldırdı ve bu kurumun yerine Preslav şehrinde bir metropolitlik oluşturdu.⁴⁵ Bölgede bir başka Bulgar ayaklanmasına mani olmak için önlemler almayı da ihmal etmedi. Bu amaçla isyana liderlik edebilecek Bulgar beylerinin birçoğunu unvanlar vererek Anadolu'da görevli kıldı ve bu suretle memleketleriyle bağlarını kopartmış oldu. Doğu sınırlarında sürekli sorun çıkarmakta olan Pavlavikan halkının bir bölümünü ise Balkanlar'a nakledip Philippopolis

⁴¹ *RPC*, s. 90.

⁴² Benzer şekilde Rus taarruzları nedeniyle dokuzuncu yüzyılın ikinci çeyreğinde Karadeniz kıyısında oluşturulan thema birimleri bölgenin müdafaa eksiklerini hızla gidermek amacıyla yapılandırılmıştır. Bknz: Warren Treadgold, "Three Byzantine Provinces and the First Byzantine Contact with the Rus", *Harvard Ukrainian Studies, Vol. 12/13, Proceedings of the International Congress Commemorating the Millennium of Christianity in Rus'-Ukraine*, 1988-1989, s.132-144.

⁴³ Küçük Preslav'ın bulunduğu konum ve önemi için bknz: Nikolaos Oikonomides, "Presthlavitza, The Little Preslav", *Südost-Forschungen* 42, 1983, s.1-9

⁴⁴ Paul Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier 900-1204*, Cambridge University Press, 2002. S.55-56.; Warren Treadgold, *Byzantium and Its Army*, Stanford University Press, 1995, s.36.

⁴⁵ Ostrogorsky, a.g.e, s.275.

şehrine ve civarına yerleştirdi.⁴⁶ İmparator, her ne kadar Batı Bulgaristan arazisini ele geçirememiş olsa da Doğu Bulgaristan arazisini güven altına aldıktan sonra dikkatini dönem itibarıyla daha fazla önem atfedilen doğu sınırlarına yöneltti.⁴⁷ İmparatorluk birlikleri ancak 975 senesinde yeniden Balkan arazisinde faaliyetlere girişebildi. Bu faaliyetler neticesinde Bizans sınırları, Tuna kenarında yer alan Morava (bugünkü Dubravica şehri) kentinin ele geçirilmesi ve bu bölgenin thema ilan edilmesiyle batı cihetinde genişledi. Bu themaya ek olarak Ras bölgesi de thema haline getirilerek direkt olarak merkeze bağlandı. Bu faaliyetlerin Dyrrhakhion merkezinden hareketle güneyden kuzeye doğru gerçekleştirilmiş olması muhtemeldir.⁴⁸ Gerçekten de Sırp halkı, Bizans hâkimiyetini kabul etmiş olan liderleri Kaslav'ın 960 senesinde gerçekleşen vefatından sonra bütünleşmiş yapısını kaybederek Duklia, Zahumlie, Trebinie ve Pagania gibi çeşitli bölgelere (jupanlık) ayrılmış olup bölgede Bizans'ın rahatça faaliyette bulunmasına karşı koyabilecek bir kuvvete sahip değildir.⁴⁹

2. KONT OĞULLARI (KOMETOPULOS) İSYANI VE II. BASİL'İN BALKAN SEFERLERİ

İoannes Çimiskes'in 10 Ocak 976 yılında vefat etmesinin hemen ardından Bulgar isyanı Makedonya'da askeri bir birliğin kumandanlığını yapan Kont Nikolas'ın David, Mosses, Aaron ve Samuel isimli dört oğlunun önderliğinde patlak verdi. Aynı sene içersinde Çimiskes tarafından ele geçirilip Konstantinopolis'e

⁴⁶ Skylitzes, s. 273-274; Peter Charanis, "The Transfer Of Population As A Policy In The Byzantine Empire", *Comparative Studies in Society and History*, Vol.3, No.2, 1961, s.146.

⁴⁷ Skylitzes, s.295.

⁴⁸ John Nesbitt and Nicolas Oikonomides(ed.), *Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art, V.1*, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 2005, s.100-101-195-196; Alexander Madgearu, *Byzantine Military Organization on the Danube 10th-12th*, Brill, Boston, 2013, s. 43.

⁴⁹ Bu dönemde diğer zupanlıklara nazaran Duklia'nın hâkimiyet alanını genişletmekte olduğu gözlemlenir. Bknz: John V.A. Fine Jr., *The Early Medieval Balkans*, The University of Michigan Press, 1993, s.193

götürülmüş olan eski Bulgar hükümdarı II. Boris ve kardeşi Romanos, esaretten kurtularak isyancılar ile birleşmek umuduyla Balkanlar'a doğru yola çıktı. Romanos isyancı kardeşlere ulaşmayı başarırken Boris yolda vefat etti.⁵⁰ Bulgar hanedan soyundan gelen Romanos'un isyana dâhil olması, dört kardeşin liderlikten mahrum edilmesine veya isyanın bölünerek zayıflamasına neden olmadı. Zira Romanos, hadım edildiği için tahta çıkma salahiyetine sahip değildi. Bu suretle Samuel liderliğinde Bulgarlar II. Basil'in Skleros isyanıyla meşgul olduğu dönemde büyük başarılar elde etmeyi sürdürdü. Kısa zaman içerisinde Bulgar birlikleri Selanik şehrinin yakınlarına kadar sokulmayı başarıp Makedonya ve Teselya'da hâkimiyet tesis ettikten sonra 986 senesinde stratejik öneme sahip Sardike (Sofya) ve Preslav şehirlerini ele geçirdi. Ne yazık ki kuzeyden bir saldırının gelme ihtimaline karşı tasarlanan İoannes Çimiskes'in müdafaa sistemi Samuel'in isyanıyla baş edemedi. Bu olağanüstü hal üzerine II. Basil, Skleros isyanını bastırdıktan sonra bizzat ordunun başında Rodop Dağları istikametinde Skopye (Üsküp) üzerine doğru sefere çıktı. Ancak II. Basil'in bu girişimi tam anlamıyla bir felaketle sonuçlandı. Bu sefere katıldığı düşünülen Diyakoz Leo'nun facia ile ilgili anlatımı şu şekildedir:

''Ertesi gün ordu tümüyle çukurların bulunduğu ormanlık bir alandan geçmekteydi ve ordu bu alanı geçtiği vakit oluklarla dolu sarp bir araziye vardı. Bu noktada Mysialılar(Bulgarlar), Romalılar'a saldırdı. Çok sayıda insan öldürdüler, imparatorluk çadırını ve servetini ele geçirdiler ve ordunun yanında getirdikleri eşyaları yağmaladılar. Bu bedbaht hikâyeyi anlatan ben bizzat o an oradaydım. Eğer ilahi takdir beni bu tehlikeden alıkoymasaydı ayaklarımın bağı dolanacak ve İskii kılıcı karşısında kurban olacaktım. Bu ilahi takdir sayesinde düşman dik yokuşa varmadan evvel hızla hareket ederek yokuşu aştım ve tepeye

⁵⁰ Skylitzes, s.312-313.

ulaştım. Aşılmaz dağlarda ilerlemekte olan ordunun geri kalanı nerdeyse atlarının ve yanında taşıdıkları eşyaları tamamını kaybederek Mysialılar'ın saldırısından güçlükle kurtuldu ve Roma arazisine döndü',⁵¹

Bu vaka neticesinde Bizans ordusu Bulgarlar'a karşı ezici bir şekilde mağlubiyet almakla kalmadı, ayrıca bu durumdan faydalanmak isteyen Anadolu aristokrasisi de II. Basil'in idaresine karşı önce Bardas Skleros ardından Bardas Phokas liderliğinde ayaklandı.⁵² Nihayetinde kız kardeşi Anna'nın Rus lideri Vladimir ile evlenmesine razı olması karşılığında da olsa II. Basil ayaklanmaların üstesinden gelmeyi başardı. Kısmen Anadolu'da huzuru tesis eden imparator, Okhrida (Ohri) şehrine yakın ve son derece tahkimatlı bir halde bulunan Prespa⁵³ şehrini kendisine merkez edinmiş olan Samuel'in bilhassa Thessalonike ve Larissa şehirlerine yönelik hücumlarını yoğunlaştırması dolayısıyla 991 senesinde Balkanlar'a bir kez daha dönmek zorunda kaldı. Ancak Anadolu'da kendisine karşı yöneltilen isyanlara direkt katılım gösteren kimselerin cezalandırılması yoluyla intizamı temellendirmek ve doğu sınırlarında yeni bir güç olarak ortaya çıkan Fatimiler'in Suriye topraklarına yaptığı tecavüzler nedeniyle kısa bir süre sonra dikkatini Doğu'ya yöneltmek mecburiyetinde kaldı. Bu kısa süre zarfında II. Basil Thrakia üzerinden Makedonya arazisine doğru askeri birlikleriyle yürüyerek sık sık taarruza uğrayan Thessalonike'ye ulaştı ve Gregory Taronites'i Bulgar hücumlarını durdurmak amacıyla bölge komutanı olarak atadı. Bu kısıtlı girişimin yanı sıra II.

⁵¹ Leo The Deacon, s. 214-215.

⁵² Leo The Deacon, s. 215; Ostrogorsky, a.g.e., s.281-282.

⁵³ İsyanın ilk devirlerinde Samuel'in faaliyet merkezi olarak Sofya'yı(Serdika) seçtiği ve sonraki süreçte merkezini daha korunaklı Prespa şehrine naklettiği anlaşılmaktadır. İmparator Basil'in ilk Balkan seferinde Sofya şehrini hedef seçmesi bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Bir sonraki süreçte Samuel'in merkezini Ohri'ye taşıdığı görülecektir. Bknz: Florin Curta, *The Southeastern Europe in the Middle Age 500-1250*, Cambridge University Press, 2006, s. 241; Steven Runciman, *A History of the First Bulgarian Empire*, G.Bell and Sons Ltd, 1930, s. 224.

Basil, Sırp arazisinin Trbinie ve Zahumlie'nin de aralarında bulunduğu çoğu bölgesini idaresi altına alan Duklia lideri Vladimir ile Samuel' e karşı ittifak tesis etti.⁵⁴ Diplomatik faaliyetlerini sürdüren imparator bir yıl sonra büyük bir ihtimalle Bizans'ın etki alanından çıkmasını önlemek ve imparatorluğun Adriyatik'teki konumu sağlamlaştırmak amacıyla Venedik'e imtiyazlar sağlayan Mart 992 tarihli bir chrysobull (imparatorluk bildirgesi) tanzim etti. Bu belgeye ile birlikte Venedik gemilerinin Abydos'tan geçerken ödediği vergi miktarının azaltılmasını sağlayan uygulamanın devamlılığı onaylandı ve malların denetimi esnasında uygulanan sıkı teftiş kuralları esnek hale getirildi.⁵⁵ Bundan böyle Venedikli tacirlerin Çanakkale Boğazında giriş ve çıkış için ödedikleri vergi tutarı 30 solidus'tan 17 solidus'a indirildi.⁵⁶ Ayrıca Venedikliler'den tahsil edilen bu vergilerin yalnızca dromos logothete tarafından toplanılmasına karar verildi.⁵⁷ Bu kararın alınmasındaki ana sebep Venedikli tacirlerin teferruatlı Bizans bürokrasi işlemlerine takılıp zaman kaybına uğramasına ve Bizanslı ast kademeli görevliler tarafından mütemadiyen mağdur edilmesine son vermektir.⁵⁸ Bu dönem içerisinde Venedikli tacirlerin üçte

⁵⁴ Fine, a.g.e, 193-194; Stephenson, a.g.e, s.60

⁵⁵ David Jacoby, "Venetian Commercial Expansion in the Eastern Mediterranean, 8-11 Centuries", *Byzantine Trade 4th-12th Centuries, Papers of the Thirty-eight Spring Symposium of Byzantine Studies, St.John's College University of Oxford*, Ed. Maria Mundell Mango, Society for the Promotion of Byzantine Studies Pub. 14, s. 375-376.

⁵⁶ O.Tuma, "Some Notes On The Significance Of The Imperial Chrysobull To The Venetians of 992", *B, LIV*, 1984, s. 364.

⁵⁷ Bu konu ile ilgili Chrysobull'da şu ifadeler yer alır:

"Insuper et hoc iubemus, ut per solum Logothetam, qui tempore illo erit, de Dromo, ista navigia de istis Veneticis et İpsi Venitici scrutentur et pensentur et İudicentur, secundum quod ab antiquo fuit consuetudo; et quibus iudicium Forsitan inter illos aut cum aliis Crescetur, scrutare et iudicare pro ipso Solo logotheta et non pro alio iudice Qualecumque unquam."

Türkçe Tercümesi:

"Ayrıca bu vesile ile biz Venedik gemilerinin ve ve bizatihi Venediklilerin yalnızca adet olduğu üzere o anda görevde bulunan logothetes dromou tarafından aranacağını, soruşturulacağını ve yargılanacağını ve Venediklilerin kendileri arasında veyahut başka kimselerele arasında doğacak olan hadiselerin herhangi bir yargıç tarafından değil sadece logothetes tarafından soruşturulmasını ve araştırılmasını buyurmaktayız." Bknz: Dafni Penna, *The Byzantine Imperial Acts to Venice, Pisa and Genova 10th-12th Centuries*, Eleven International Publishing, Groningen, 2012. S.

⁵⁸ Donald M.Nicol, *Bizans ve Venedik*, Çev. Gül Çağalı Güven, Sabancı Üniversitesi Yay, 2000, 40-41.

ikisinden fazlasının Bizans ile ticaret yapmakta olduğunu ve bu türden bir imtiyaza sahip ilk İtalyan şehir devleti olduğunu göz önüne alırsak II. Basil'in sunduğu chrysobull'un Venedik tarihi açısından büyük bir dönüm noktası olduğu varsayılabilir.⁵⁹

Bulgar lideri Samuel diplomatik açıdan Macarlar ile uzun süreden beri devam etmekte olan iyi ilişkileri daha da geliştirmek için faaliyetlere girişti. Samuel'in girişimleri Macar Krallığı'nda Taksony (955-972) ve oğlu Geza (972-997) devrinden itibaren şekillenmeye başlayan Bizans karşıtı politikanın dönem itibarıyla sürdürülmesi hasebiyle olumlu karşılandı. Geza'nın ailesine mensup bir şahsın Hıristiyan Bulgar ismi taşıması Samuel'in erken tarihli girişimlerinin olumlu bir sonuç verdiğine işaret eder.⁶⁰ Askeri faaliyetler açısından ise Samuel, Thessalonike'ye karşı hücumlarını arttırarak bu bölgeyi savunmak ile görevli kılınan Gregory Taronites'i ve oğlu Asotios'u tutsak alıp Bizans birliklerini mağlubiyete uğrattı. Bizans ile ittifak akdetmiş olan Duklia'lı Vladimir'in üzerine sefere çıktı ve onu esir edip yanında Prespa'ya getirdi. Bir süre burada esarete kalan Vladimir, Samuel'in kızlarından biriyle evlendirilerek yeniden ama bu sefer Samuel adına Duklia yönetiminin başına getirildi. İlerlemesini sürdüren Samuel, Dyrrhakhion şehrine kadar ulaştı ve burayı hâkimiyeti altına aldı. Şehrin ileri gelenlerinden John Hruselios'un kız kardeşini kendisine eş alarak şehirdeki hâkimiyetini perçinledi. Bu şehre verdiği önem hasebiyle Selanik'te esir olarak ele geçirilen Bizans komutanı

⁵⁹ 991 senesinde tahta çıkan Doge II.Pietro'nun Bizans'tan elde ettiği ayrıcalıklar ve ardından Alman İmparatoru III.Otto ile yine ticari temelde geliştirdiği iyi ilişkiler sayesinde Venedik şehri, diğer İtalyan şehirlerinin aksine büyük atılımlar kaydetmeye başlamıştır. Bknz: J.J. Norwich, *A History of Venice*, Penguin Books, 2003, s.50-51.

⁶⁰ György Györffy, *King Saint Stephen of Hungary*, Columbia University Press, New York, 1994, s.72; Ayrıca Bulgarlar'ın Alman İmparatoru I. Otto'nun isteği üzerine 973 senesinde Quedlinburg'da toplanan konsilde müttefiki oldukları Macar ile birlikte temsil edildiği bilinmektedir. Bknz. Runciman, *a.g.e.*, s. 218.

Taronites'in oğlu Asotios'u kızlarından biriyle evlendirerek Dyrrhakhion ilinin idaresini ona teslim etti.⁶¹ Samuel'in egemenlik alanı böylelikle 997 senesine kadar Ege Denizi'nden Adriyatik sahillere kadar erişmiş oldu. Samuel'in başarlarının temelinde yatan bir diğer nokta, Balkan aristokratlarının elde edecekleri imtiyazların Bizans'a kıyasla daha geniş lllere ulaşması nedeniyle Bulgar liderine arka çıkmalarıdır. Bu durumun aleni hale gelmesi neticesinde harekete geçen Bizans idaresi Bulgarlar'a destek veren Thessalonike ve Adrianopolis şehrinin ileri gelenlerinden pek çok kimseyi suçlu bulup cezalandırdı.⁶² Bu tutum, hemen akabinde sulanabilecek kimselerin Bizans'tan kaçıp Samuel'e iltica etmesine neden olmuşsa da savaşın sonraki süreçlerinde Bizans'ın başarlarına katkıda bulunmuş olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim bu tür önlemlerin alınmasından sonradır ki Samuel'in bu hızlı yükselişi, Thessalonike'nin idaresi ve batı ordularının komutanı olarak atanan Nikephoros Ouranos'un 997 senesinde Mora yağmasından dönen Bulgar hükümdarı Samuel'i ağır şekilde mağlup etmesiyle kısa bir süreliğine de olsa durdurulabilmiştir. Bu mağlubiyet sonrasında Samuel'in müdafaaya çekildiği ve daha çok diplomatik faaliyetler neticesinde müttefikler kazanmaya çabaladığı görülecektir.

Onuncu yüzyılın son çeyreği boyunca Bizans imparatorluğunu doğu sınırlarında en çok meşgul eden devlet 969 senesinde Mısır'ı ele geçirip başkentini Kahire'ye nakleden Fatimi Devleti oldu.⁶³ Bu iki devletin çatışma alanlarını daha çok Halep şehri ve Suriye kıyısında yer alan şehirler oluşturmaktaydı.⁶⁴ İlk mücadele

⁶¹ Fine, *a.g.e.*, s.194-195; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.288.

⁶² Skylitzes, s. 325-326.

⁶³ Nihat Yazılıtaş, *Fatimi Devleti'nde Türkler*, TTK, Ankara, 2009, s. 51.

⁶⁴ Gregory Abu'l-Farac (Bar Hebraeus): *Abu'l-Farac Tarihi, C.I*, ev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, 1999, s.274-275-276.

dönemi 976 ve 988 yılları arasında gerçekleşti. Kısa bir barış döneminin ardından 991-992 yıllarında çatışmalar yeniden başladı. Bizans'ın başarısız bir tablo çizmesine rağmen mücadelenin nihayetinde her iki taraf da karşısındakini sindirmeyi başaramadı. Bu vesileyle 1001 senesinde Fatimi Hükümdarı el-Hâkim ile II. Basil barış konusunda uzlaşarak çatışmalara son verdi.⁶⁵

3. II. BASİL'İN 1001-1005 YILLARI ARALIĞINDA ELE ALDIĞI BALKAN FAALİYETLERİ

II. Basil, Doğu sınırında yer alan en kuvvetli devlet ile barışı tesis ettikten sonra 1001 senesinde yönünü çoğunluğu Bulgar hükümdarı Samuel'in hâkimiyeti altında bulunan Balkanlar'a çevirdi. İmparator ilk akınını Serdika şehri üzerine doğru düzenledi ve yol üzerindeki Philippopolis şehrini ele geçirdi. Serdika yakınlarında bulunan Triaditza bölgesinde pek çok kale ele geçirerek ordusuyla beraber Trakhia'da Rodop Dağlarının güneyinde yer alan Mosynoupolis şehrine vardı. Anlaşılan o ki II. Basil'in bu sefer ile elde etmek istediği Prespa'da bulunan Samuel'in eski Bulgar merkezi olan Preslav ve çevresiyle bağlarını koparmaktır.⁶⁶ Nitekim imparator Bulgar dağları ötesinde yer alan (Paristrion) Preslav, Pliska ve Küçük Preslav şehirlerinin alınması için komutanları Theodorokanos ve Nikephoros Xiphlas'ı görevlendirdi. Bulgar Devleti'nin eski merkezi sorunsuzca ve hızla ele geçirildi.⁶⁷ Ertesi sene imparatorluk birlikleri Thessalonike istikametinde yürüyüşe geçerek Teselya arazisine kadar uzanan alanda hâkimiyet tesis etti. Ardından II. Basil, Drista şehrinden Sirmium'a kadar uzanan alanda faaliyetlere girişti ve Vidin şehrini sekiz aylık bir kuşatma sonrasında ele geçirdi (1002). Bu bölge Macar

⁶⁵Catherine Holmes, *Basil II and Governance of Empire (976-1025)*, Oxford University Press, 2006 s. 475-476-478; Yazılıtaş, *a.g.e.*, s.99-102.

⁶⁶Runciman, *a.g.e.*, 224; Stephenson, *a.g.e.*, 63.

⁶⁷Skylitzes, s.326.

Krallığı'nın sınırında yer aldığı için ayrı bir önem arz etmekteydi. Samuel, II. Basil'in giriştiği büyük taarruz neticesinde Doğu ve Kuzey Balkanlar'ı terk etmek zorunda kalmış ve Bizans'a karşı tek başına direnemeyeceği aşikâr hale gelmişti. Bu durumun farkına varan Samuel, 997 yılında Macar tahtına çıkmış olan Stephen ile sıkı bağlar kurmak amacıyla oğlu Gabriel Radomir'i Macar hükümdarının bir kızıyla evlendirdi.⁶⁸ Büyük bir ihtimalle Samuel'in arzusu içine düştüğü ahvale uygun şekilde Macarlar'ın direkt olarak askeri yardımda bulunmasıydı. Lakin İmparator II. Basil, henüz merkezi sistemi yerleşmemiş olduğu için Stephen'in hükümdarlığına karşı açıkça olmasa da karşı çıkan ve Doğu Macaristan'da Körös nehri civarında egemenliği sürdüren Macar beyi Ajtony ile yakın ilişkiler kurup Samuel ve Stephen ortaklığına karşı Tuna şeridi boyunca denge sağlamayı başardı.⁶⁹

İmparator Vidin kuşatmayla meşgul iken Bulgar lideri Samuel, Adrianopolis üzerine doğru bir akın gerçekleştirmek üzere yola koyuldu. Yol üzerinde Bizanslı vergi memurlarına rastlayınca onları soyup Skopye'e doğru çekildi. Vidin şehrini zapt eden imparator güneye doğru ilerlemeyi sürdürdü ve nihayetinde Skopye'de bulunan Samuel'i hazırlıksız yakaladı. Şaşkına uğrayan Samuel'in tek yapabildiği kaçmak oldu. Samuel, Skopye şehrinin idaresini bir zaman için kardeşi Boris ile birlikte Bizans esaretinde bulunmuş olan eski Bulgar hükümdarı Peter'in oğlu Romanos'a tevcih etmişti. Romanos, Samuel'in firar etmesinden sonra tereddütsüzce

⁶⁸ Runciman, a.g.e, s. 234.

⁶⁹ II. Basil Vidin'i ele geçirdikten sonra bizzat Macar beyi Ajtony'i vaftiz etti. Bknz: Gyöfry, *a.g.e*, s.101; Bu konuda Gyula Moravcsik farklı düşünmektedir. Ona göre Macar Devletinde sistematikleşen Bizans düşmanlığı Stephen'in tahta çıkmasıyla tamamen değişmiştir. Stephen'in barışçıl politikaları neticesinde 1002 seferi esnasında Stephen ile II. Basil'in ve Ajtony ile de Samuel'in müttefik olduğunu ifade eder. Ayrıca Samuel'in oğlu Gabriel Radomir'in Macar hükümdarı Geza'nın kız kardeşlerinden biriyle evlendiğini belirtir. Bknz: Moravcsik, *a.g.e*, s. 61-62; Moravcsik'in fikirlerine benzer şekilde Alexander Madgearau da Ajtony'nin Samuel'in müttefiki olduğu görüşündedir. Bknz, Madgearau, *a.g.e*, s. 54.

şehri imparatora teslim etti (1004). Karşılığında II. Basil, Romanos'u ödüllendirerek ona patrician⁷⁰ ve prefekt⁷¹ unvanları bahşetti.⁷²

II. Basil hem Balkanlar da hem de Anadolu sahasında savaşlarını sürdürürken Bizans'ın İtalya'daki varlığı destek sağlanamadığı için tehlikeye düşmüştü. 976 senesinden itibaren Bizans'ın İtalya'da sahip olduğu Kalibria ve Apulia bölgeleri her yıl düzenli olarak Arap akınlarına maruz kalmaktaydı. Dyrrhakhion şehri de Samuel'in elinde olduğu için imparatorluğun Adriyatik denizi ve İtalya ile olan bağlantısı neredeyse kopmak üzereydi. Daha önce ele aldığımız gibi imparatorluğun bölgedeki varlığını sürdürmek üzere Venedik'e imtiyazlar verilmişti ve karşılığında Venedik donanmasının Bizans çıkarlarını koruması beklenmekteydi. İşte Sicilya merkezli Fatimi saldırılarının⁷³ zirve yaptığı 1002 senesinde Venedikliler, sözleşmeye uygun olarak sıkı şekilde muhasara altında olan Apulia Katepanlığının merkezi Bari şehrinin imdadına yetişerek şehrin sukut etmesine mani oldu.⁷⁴ Böylece II. Basil'in Venedik siyaseti ilk meyvesini vermiş oldu. Bu durumdan memnun olan imparator desteğin devamını sağlamak adına 1004 senesinde ileride III. Romanos

⁷⁰ Roma İmparatorluğu'nda kullanılan patricius unvanının Bizans İmparatorluğu'ndaki karşılığıdır. Sekizinci ve dokuzuncu yüzyılda en mühim idarecilere ve askerlere tevcih edilen bu unvan, on birinci yüzyıl içersinde değerini yitirmeye başlamış ve bir sonraki yüzyıl tedavülünden kalkmıştır. Bknz: Alexander Kazhdan, "Patrikos", *DOB*, C.III, s.1600.

⁷¹ Prefekt, geç Roma devrinde sivil ve askeri idare birimleri olarak işlevselleştirilen ve çok değişken önem derecelerine sahip prefecture'lerin yöneticisi anlamını taşır. İçeriğine uygun olarak Bizans İmparatorluğu'nda da kullanılmaya devam edilen prefekt unvanı, bu noktada bir bölgenin veya şehrin geniş yetkilere sahip yöneticisi manasına gelmektedir. Bknz: Aleksander Kazhdan, "Prefecture", *DOB*, C.III, s.1713-1724.

⁷² Skylitzes, s.328; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.287.

⁷³ Sicilya adası, Fatimi Devleti'nin Kuzey Afrika'da kurulmasının ardından (909) Aglabiler (808-909) Devleti'nden teslim alınmıştı. Fatimi hükümdarı el-Mu'izz (953-975) adanın idaresini itimat ettiği el-Kelbi ailesine emanet etti. Merkezin etkisinden uzak olan idare, zaman içersinde özerk bir yapı haline geldi. Bknz: Yazılıtaş; *a.g.e.*, s. 32-48.

⁷⁴ Frederic C. Lane, *Venice: A Maritime Republic*, The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1973, s.26-27. Vera Von Falkenhausen, "Between Two Empires: Byzantine İtaly in the Reign of Basil II", *Byzantium In The Year Of 1000*, ed.Paul Magdolino, Brill, Boston, 2003, s. 141-144; Bu evlilikle beraber II. Pietro Orseolo, şanının en yüce noktasına ulaştı. Ancak bir yıl sonra Venedik'te patlak veren Veba salgınında veliaht Peter, Yunan eşi ve yeni doğan oğulları on altı gün arayla vefat etti. Böylece II. Pietro'nun Orseolo ailesi liderliğinde kurmak istediği istikrarlı bir Venedik hayali suya düştü. Bknz: Norwich, *Venice a.g.e.*, s.46.

olarak tahta çıkacak olan Argyros'un kız kardeşini, devrin Venedik dogesi II. Pietro Orseolo'nun en büyük oğlu ve veliahdı Peter ile evlendirdi.⁷⁵

Bir başka görüşe göre II. Basil ve Venedik işbirliğinin elde ettiği ilk başarı, imparatorun Balkanlarda taarruza başlamasından hemen önce Venediklerin de imparatorlukla koordineli biçimde Hırvatlar ve Narentenler üzerine doğru saldırıya geçerek Dalmaçya yöresinde kendi üstünlüklerini temin etmesidir.⁷⁶ Ancak bu noktada hatırlanması lazım gelen durum Hırvatlar'ın yüzyılın başından itibaren bölgede hamiliğini kabul ettiği Bizans ile uyumlu bir şekilde hareket etmiş olmasıdır. Nitekim bu tablo II. Basil'in hükümdarlığı süresince de devam etmiştir. II. Basil'in iktidarının ilk yıllarında onuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren kesintili de olsa kudretini sürekli arttıran Hırvat devleti, II. Kresmir (949-969) ve oğlu Drzislav'ın (969-997) devirlerinde Dalmaçya'nın ekseriyetine hâkim olmuş ve Venedikliler'i dahi haraca bağlayacak kuvvete erişmiş bulunmaktaydı. Bu durumu idrak eden II. Basil, Dalmaçya'daki Hırvat yükselişini resmi olarak tanıyarak 986 senesinde Hırvat lideri Drzislav'ı "Dalmaçya Kralı" unvanını taşımasına rıza gösterdi. Ancak Drzislav'ın 997 senesinde vefat etmesinin ardından Hırvat topraklarında istikrar bozuldu.⁷⁷ Taht çekişmelerine sahne olan Hırvat toprakları, yine de Bulgar lideri Samuel'in egemenliği altına girmedi.⁷⁸ Bu gelişmeler neticesinde II. Basil'in müttefiki olan Hırvatlar'ın tasfiyesini elzem kılan unsurların oluşmadığı iddia olunabilir. Dolayısıyla imparatorluk henüz Bulgar lideri Samuel'in yarattığı kaosu ortadan kaldıramamışken uzak Dalmaçya eyaletinde gelişen hadiselere odaklanması

⁷⁵ Skylitzes, s. 325.

⁷⁶ Francis Dvornik, *The Slavs: Their Early History and Civilization*, American Academy of Arts and Science, Boston, 1956, s. 137; Folkenhauses, a.g.m, s. 144.

⁷⁷ Stanko Guldescu, *History of Medieval Croatia*, Mouton & Co. Publisher, Netherlands, 1964, s.124.

⁷⁸ Dvornik, a.g.e, s. 134-135; Guldescu, a.g.e., s.125.

zor görünmektedir. Hırvatistan'da gelişen olumsuz hal, daha ziyade ticari kaygılarla hareket eden Venedik Dogesi II. Pietro Orseolo'nun Adriyatik Denizinde Venedik gemilerinin uğradığı korsan saldırılarına son vermek için uygun bir an olarak görülmüştür. Nitekim 1000 senesinde çıkılan sefer neticesinde Venedikliler'in Hırvatlar'a ödediği haraca son verilmiş ve Venedik Dogesi kıyı boyunca uzanan Dalmaçya arazisinin yönetimini "Dux Dalmatiae" unvanıyla sahiplenmiştir.⁷⁹

II. Basil'in Balkanlar'da giriştiği taarruz faaliyetleri 1005 yılında Dyrrhakhion (Draç) şehrinin Bizans hâkimiyetine geçmesiyle son buldu. Bulgar lideri Samuel, sıkı akrabalık bağları kurduğu bu mühim şehri, bir ihanet neticesinde kaybetti. Şehrin ileri gelenlerinden Chryselios ve şehrin idaresini sürdürmekte olan Asotios unvanlar verilmesi karşılığında Dyrrhakhion şehrini Bizans'a teslim etti.⁸⁰ Böylece birer ekonomi ve askeri merkez olan Thessalonike ve Dyrrhakhion şehirleri arasındaki bağlantı yeniden sağlandı ve Samuel'in Makedonya'daki arazisi tam anlamıyla kısıpaca alındı.

4. 1014-1018 YILLARI ARASINDA GELİŞEN BALKAN HADİSELERİ

Tarihi kaynaklarda 1005'den 1014 senesine kadar II. Basil'in Balkan faaliyetleri hakkında bilgi yer almaz. Ancak Skylitzes'in 1014 senesi itibarıyla imparatorun her yıl aralıksız bir şekilde Balkan arazisine akınlarda bulunduğuna dair ifadesi, II. Basil'in 1005 yılında seferlerine son vermeyerek akınlarını sürdürdüğünü akla getirir.⁸¹ Genel itibarıyla bu bilgi, makul görünerek ekseriyetle kabul edilmiştir. Ancak 1001 senesinde başlayan ve 1005 senesinde sona eren taarruz döneminin

⁷⁹ Thomas F. Madden, *Venice: A New History*, Penguin Groups, England, 2012, s. 73; Guldescu, *a.g.e.*, s.127.

⁸⁰ Skylitzes, s.325.

⁸¹ Skylitzes, s.330; Runciman, *a.g.e.*, s. 240.

hemen ardından II. Basil'in Bulgar lideri Samuel ile barış yaptığı ve Makedonya'daki Bulgar devletinin varlığına razı olduğuna dair görüşler de bulunmaktadır.⁸² Antakyalı Yahya'nın eserinde Bizans imparatorunun dört yıllık mücadelenin ardından (1014-1018) mutlak şekilde zafer kazandığını ifade etmesi 1001 senesinden itibaren Balkan seferlerinin aralıksız bir şekilde devam etmediğine işaret eder.⁸³ Ayrıca Catherine Holmes'in fikrine göre⁸⁴; Aleksios Komenenos'un sıkı bir taraftarı olan ve eserini on birinci yüzyılın son çeyreğinde kaleme alan Skylitzes'in bu dönemde Balkanlarda cereyan eden Bizans aleyhindeki olaylara ilgisiz kalan Bizans aristokrasisinin dikkatini yeniden Balkan hadiselerine yönlendirmek amacıyla II. Basil'in Balkan seferlerini yoğun ve abartılı bir şekilde hikâye etmiş olma ihtimali göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla bu bakış açılarına göre Skylitzes'in ve Zonaras'ın⁸⁵ ifadelerine dayanarak II. Basil'in sistematik bir usulle ve hiç duraksamadan Bulgarlar'a taarruzda bulunduğu algısı ve bu algı çerçevesinde II. Basil'e "Bulgar Kasabı" sıfatının atfedilmesi mübalağadır.

1005 senesinden sonra Bizans imparatorluğunun Balkanlarda gerçekleştirdiği askeri faaliyetlerin ister duraksamadan ister kesintili olarak ilerlediğini (ya da gerçekleşmediğini) kabul edelim bu noktada kesin olarak söylenebilecek husus imparatorluğun bu devirden itibaren giriştiği taarruzların düşman devletin yıkımını sağlayacak ölçüde kararlı, geniş çaplı ve seri bir tutumla ele alınmadığıdır.

⁸²Mark Whittow, *Making Of Byzantium 600-1025*, University of California Press, 1996, s.389; Batı Balkanlar'da Samuel'in tecavüzlerinden sakınmak için Dryyakhion şehrinin bu dönem içerisinde kısa süreliğine metropolitliğe yükseltilmesi, Paul Stephenson tarafından II.Basil'in Samuel'in varlığını kabul ettiğine dair bir işaret olarak yorumlanır. Bknz: Stephenson, *a.g.e.*, s.70.

⁸³ Stephenson, *a.g.e.*, s.69.

⁸⁴ Holmes, *a.g.e.*, s.221.

⁸⁵ Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yay., 2000, s. 42-43; Benzer bir biçimde eserini 12. yüzyılın ilk yarısı içerisinde yazan Urfalı Mateos, İmparator Basil'in 1006 senesinden itibaren Balkanlara geçtiğini ve burada uzun yıllar boyunca savaştığını ifade etmektedir: Bknz: *Urfalı Mateos Vekayinamesi ve Papaz Grigor'un Zeyli*, Çev. Hrant D. Andreasyan, TTK, Ankara, 2000, s. 44.

Skylitzes'in 1014 senesinde Balkanlar'da gerçekleşen hadiseleri anlatmaya başlamadan önce Balkan seferlerinin önceki tarihlerde de sürdüğüne değinmesi küçük de olsa çatışmaların aralıksız devam ettiğini akla getirir. Skylitzes anlatımının devamında Makedonya yolu üzerinde yaşanan bu çatışmalar silsilesi neticesinde Bulgar lideri Samuel'in Strymon (Ustrumca) ve Vardar Vadisi arasında bulunan Kleidion mevkisini tahkimatlandırarak bölgeye asker yerleştirdiğini aktarır. Bu sayede Bulgar savunması, II. Basil'in saldırılarına başarıyla karşı koyabilmiştir. Ancak Philippopolis kumandanı Nikephoros Xiphias, Kleidion mevkesine yerleşmiş olan Bulgar birliklerini ters istikametten hareketle baskına uğrattı. Bu andan itibaren II. Basil'e "Bulgar Kasabı" lakabını kazandıracak olan hadiseler vuku buldu (29 Temmuz 1014). İmparator ele geçirdiği on beş bin Bulgar askerinin gözlerini sadece her yüz kişiden birisinin tek gözü kalacak şekilde kör ettirdi. İki gözü kör edilen askerlere rehberlik eden tek gözlü Bulgar askerleri liderliğinde bu kimseler Samuel'e gönderildi. Bu dehşet verici manzarayla karşı karşıya kalan Samuel, kederden hayatını kaybetti⁸⁶. Samuel'in yerine (Dyrrakhion vilayetinin ileri gelenlerinden Chyselios'un kız kardeşi) Agatha'dan olan oğlu Romanos geçti. Romanos'un giriştiği faaliyetler ve elde ettiği başarılar Kleidion mevkesinde alınan mağlubiyetin Bulgar devleti açısından çok ağır sonuçlara yol açmadığına işaret eder.⁸⁷ Nitekim Bulgar devleti, 1015 senesinde lider Romanos'un Aaron oğlu Vladislav (kuzeni) tarafından katledilmesine kadar II. Basil'in tüm akınlarına karşı başarıyla karşı koymayı sürdürmüştür.⁸⁸

⁸⁶ Skylitzes, s.331.

⁸⁷ Skylitzes, s.333.

⁸⁸ Skylitzes, s.332; Ostrogorsky, a.g.e, s.288.

Ancak bu zaman dilimine gelinene kadar Macar Kralı Stephen'in Bulgarlar'a askeri destekte bulunmamış olması şaşırtıcıdır. Romanos'un eşinin Stephen'in kız kardeşi olduğunu da göz önüne alırsak Macar siyasetinin bu evrede değişim gösterdiği kabul olunabilir. Öyle ki beklenen desteğin gelmemiş olması Romanos'un Macar asıllı eşini boşayıp⁸⁹ Macaristan'a geri göndermesine neden oluşturmuş gibi görünmektedir. Bu bir anlamda Bulgarlar'ın Macarlar ile olan ittifakına kesin şekilde son vermesi anlamını taşır. Macarlar açısından ise bu devrede öncelikli mesele Stephen'in hakimiyetine muhalif olan güçlü Gyula ve Ajtony'nin ortadan kaldırılmasıdır.⁹⁰ Macar kralı Stephen, 1008 tarihine kadar Gyula ve Ajtony'i mağlup etmiş olmasına rağmen Gyula'nın Lehler'e sığınması hasebiyle kuzeyden bir saldırı beklemektedir. Bu nedenle Bulgar direnişine destek vermek Macar devleti nazarında ikinci planda kalmıştır.⁹¹ Dolayısıyla Bizans'ın desteklediği beylerin ortadan kaldırılması sonrasında Kral Stephen'in Bizans'a karşı hasmane bir tutum takınıp direkt olarak Bizans ordularıyla mücadeleye girişmesi için ortada makul bir neden bulunmamaktadır.

Romanos'un öldürülmesiyle beraber Bulgar Devleti'nin asıl çözülme süreci başlamış oldu.⁹² Bu mühim hadiseyle ilgili olarak Duklialı Rahibinin Kroniğinde şu ifadeler yer verilir:

'Bu nedenle hakimiyetini kaybetme korkusuyla imparator gizlice Rodomir'in(Radomir) kuzeni olan Vladislav'a elçiler gönderdi. Neden

⁸⁹ Romanos'un Macar eşini boşayıp ittifak sürecine son verildiği tarihin 1002 ve 1004 yılları arasında yani Samuel'in vefatından önce gerçekleşmiş olabileceğine dair güçlü argümanlar öne sürülmektedir. Bknz: İan Mladjov, "Bulgarians and Magyars as Allies and Rivals Across the Early Medieval Frontier", *South-Eastern Europe in the Second Half of 10th- the Begining of the 11th Centuries: History and Culture*, Sofia, 2015, s. 75-76.

⁹⁰ Kalti Makrus, *The Hungarian Illuminated Chronica: Chronica de Gestis Hungarorum*, ed. Dezsö Dercsenyi, Corvina Press, Budapest, 1969, s.105.

⁹¹ Györffy, *a.g.e*, s. 143-144.

⁹² Runciman, *a.g.e*, s. 245.

babanın kanının intikamını almıyorsun diye sorarak bizimle barış yapmak için ne kadar altın ve gümüş arzuluyorsan o oranda altın ve gümüşümüzü al ve Samuel'in ülkesini ele geçir. Zira Samuel kendi kardeşi olan senin babanı öldürdü. Eğer baskın çıkarsan şu an ülkeyi yöneten Samuel'in oğlu Radomir'i öldür diye talepte bulundular. Vladislav bu öneriyi kabul etti ve belirlenen bir günde Radomir avlanmaktayken atına atlayarak onun yanına gitti ve Radomir'i öldürdü. ''⁹³

Durumun anlatımını sürdüren Duklialı Rahip, Vladislav'ın Romanos'u öldürmekle kalmayıp karısını ve çocuğunu da öldürerek büyük bir katliama giriştiğini ve ardından II. Basil'e boyun eğerek onun ihsanlarını kabul ettiği ifade eder.⁹⁴ Skylitzes'in aktardıklarına göre ise Vladislav, Romanos'u katlettikten sonra II. Basil'e kendi rızasıyla tabi olur. Bu noktada Vladislav'ın kendi hâkimiyetini sağlamlaştırmak adına Bizans'ın desteğini aradığı anlaşılır. Ancak II. Basil tarafından organize edilen şahsına yönelik suikastı açığa çıkarınca Vladislav, verdiği sözlerden vazgeçip imparatorluk aleyhinde faaliyetlere girişir. Bunun üzerine II. Basil, Vladislav'a karşı sefer düzenler.⁹⁵ Bu vakaların bahsinden evvel Skylitzes, Romanos'un barışa razı olup II. Basil'e boyun eğmek istediğini belirten bir mektubun varlığından söz eder. Eğer gerçekten bu istek hakikat ise Romanos'un Samuel zamanında 1005 senesinden 1014 senesine uzanan barış dönemine geri dönülmesini arzuladığı ancak Samuel'in son yıllarında döndüğü savaş politikasını devam ettirmek arzusunda olan ve başında Vladislav'ın bulunduğu hizbin Romanos aleyhinde harekete geçtiği ve nihayetinde Romanos'un katledildiği ön görülebilir.⁹⁶

⁹³ Stephenson, *a.g.e.*, s.75-76.

⁹⁴ Fine, *a.g.e.*, s.198.

⁹⁵ Skylitzes, s.335.

⁹⁶ Steven Runciman, Vladislav'ın devlet içerisindeki herhangi bir hizbin temsilcisi olduğunu öngörmez. Ancak Bulgar isyanın başladığı ilk devirde savaş yanlısı bir politika izlemek isteyen

Bu doğrultuda Vladislav göstermelik bir barış ifadesiyle zaman kazanıp gerçek emeli olan taarruz siyasetini faaliyete dökmüş olabilir. Bizans ile bağlarını koparan Vladislav bir sonraki hamlesinde Duklia'yı yöneten John Vladimir'i hedef aldı ve yine bir ihanet sonrasında Vladimir'i etkisiz kılmayı başardı. Büyük olasılıkla Vladislav, sabık Bulgar hükümdarı Samuel'in damadı olması nedeniyle (ki bu durumda katledilen Romanos ile yakın ilişkilere sahip olması muhtemel) Duklialı Vladimir'e itimat etmiyordu. Böylelikle Vladislav'ın hem Kont Nikolas'ın oğlu Samuel'in soyundan gelenleri ortadan kaldırarak Aaron soyundan gelenlerin idaresini kalıcı hale getirdiğini hem de Romanos'un öcünü almak amacıyla Vladimir'in Bizans ile ittifak gerçekleştirme olasılığını ortadan kaldırdığını varsayabiliriz.⁹⁷ Her ne kadar Vladislav'ın hakimiyetini tesis için giriştiği eylemler barbarca gözükse de çözümlenin eşğine gelmiş bulunan Bulgar Devleti'nin bir dört sene daha yaşamasını sağlayacak geniş vizyonlu bir siyasete hayat verdiği anlaşılır. II. Basil, Okhrida şehrinin üzerindeki kısılcı giderek daraltırken Vladislav, Duklia'nın işgalinin ardından daha Batı'ya ilerleyerek Bizans'ın Batı Balkanlar'daki temel idare merkezi olan Dyrrhakhion'u muhasaraya aldı. II. Basil'in Thessalonike, Mosynoupolis (Thessalonike'nin doğusu) ve Triditza (Serdika yakınları) merkezlerinden hareketle zaman zaman Okhrida'ya doğru sokulup Doğu/Güney Makedonya arazisinde başarı kazanmasına rağmen Bulgar birliklerinin pusuları neticesinde imparatorluk ordusu bu arazide kesin bir zafer elde edemiyordu. Aşılması güç olan bu arazide II. Basil'in küçük yerleşim birimlerini ele geçirmesi haricinde başarabildikleri sadece birkaç Bulgar liderinin idaresini üstlendiği şehri imparatorluğa teslim etmesiyle sınırlıydı. Bu başarıların en önemlileri de silahla değil

Samuel'in kardeşi Aaron'u Bizans ile barış müzakerelerine giriştiği için öldürmüş olabileceğini ifade eder. Bknz: Runciman, *a.g.e.*, s. 230-231-245.

⁹⁷ Fine, *a.g.e.*, s.198-199; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.288.

diplomasi yoluyla elde edilebilmişti. Vladislav, Dyrrhakhion'u ele geçirdiği takdirde batı cihetini tam anlamıyla emniyet altına almış bulunacak ve tüm kuvvetleriyle Doğu Makedonya'nın müdafaasını temine yönelecekti.⁹⁸ Ayrıca Vladislav'ın bu siyaseti, Okhrida ve Thessalonike arasındaki yola hâkim olup buradan hem finansal hem de stratejik bakımdan nemalanmayı tasarlayan önceki Bulgar lideri Samuel'in uyguladığı siyaset ile doğru orantılıdır.⁹⁹ Vladislav'ın tasarıları bu girişimlerle kısıtlı değildi ve Tuna Nehrinin kuzeyinde bulunan Peçenek kuvvetleriyle irtibata geçerek onları Bizans aleyhinde müşterek bir akına çıkmaya razı etmeyi başardı (1017). Bu durum gerçekten şaşırtıcıdır. Daha önce ne Samuel'in ne de Romanos'un Peçenek kuvvetleriyle işbirliğine (II. Basil'in Bulgar liderlerinin ilk Bulgar arazisiyle irtibatını kesmesi nedeniyle) gir(e)memiş olmasına rağmen Vladislav'ın yüzyıllardır Bizans ile ittifak halinde bulunan Peçenekler'i akına çıkmaya ikna etmesi diplomatik bir başarıdır.¹⁰⁰ Nihayetinde Dristra kumandanı Tzotzikios, Peçenekler ve Bulgarlar'ın müşterek bir taarruza kalktığını bildirdiğinde II. Basil, önce dehşete düşmüş ve can havliyle kuzeye doğru ilerlemeye başlamıştır. Skylitzes'in aktardığı bu panik havasının abartılı olduğu anlaşılır.¹⁰¹ Çünkü henüz 988 senesinden itibaren Tuna Havzasına inmeye başlayan Peçenekler'in Balkan siyasetinde mühim bir rol alabilecek kudrete erişmesine daha yirmi yıl vardır. Ayrıca Peçenekler bu seviyede

⁹⁸ İmparatorluk birlikleri Melnikos kalesinde(Strymon Vadisinin İç kesiminde), Pelagonia(Güney Makedonya) arazisinde, Kastoria'da ve Vodena'da(Kuzey Yunanistan, Edessa) sıkı bir müdafaa ile baş etmek zorunda kalmıştır. Skylitzes, s.335.

⁹⁹ Stephenson, *a.g.e*, s.78.

¹⁰⁰ VII.Konstantin Porphyrogenitus, Peçenekler ile gerçekleştirilecek bir ittifakın imparatorluk için çok yararlı olabileceğinin farkındaydı. Özellikle Hazarlar'ın zayıflamasının ardından(10.yüzyıl) Peçenek kitlelerinin Bizans adına Karadeniz'in kuzeyinde faaliyetlerde bulunmaya başladığı bilinmektedir: Bknz: Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, ed. Gyulo Moravcsik, trans. R.J.H. Jenkins, Dumbarton Oaks Press, 1967, s. 49-51-53.

¹⁰¹ Daha önce belirtildiği üzere Skylitzes'in Aleksios Komnenos'un Balkan seferlerine dikkat çekerek katılımı arttırmak istediği bilinmektedir. Dolayısıyla II. Basil'in yaşadığı dehşet duygusunun ifadesi ile Aleksios'a destek sağlamak için Peçenekler'in ne kadar tehlikeli bir düşman olduğunun altı çizilmiş olmalıdır. Bknz: Skylitzes; s.337.

bir kuvvete erken sayılacak bir dönemde ulaşmış olsaydı Samuel veya Romanos'un muhakkak Peçenekler ile irtibata geçtiği gözlemlenirdi. Bu durumda Tuna kenarında bulunan Peçenekler'in daha önceki yıllara nazaran 1014-1018 yılları aralığında Karadeniz kuzeyinden gelen diğer Peçenek göçleri sayesinde bir hayli kuvvetlendiği düşünülebilir. Gerçekten de Rus knezi Vladimir'in 1015 senesindeki vefatıyla Rusya'da başlayan taht kavgası ve bu kavgaya taraf olan Peçenekler'in mücadeleyi kaybetmesi ve diğer taraftan doğudan gelen Uz (Oğuz) baskısı nedeniyle kalabalık Peçenek kitlelerinin Tuna Nehrine doğru ilerlemiş olması muhtemeldir.¹⁰² Böylelikle 1017 senesinde Peçenekler'in Balkan hadiselerinde direkt olarak yer almasının ilk örneği yaşanmış ve bir sonraki süreçte bu aktörün faaliyetlerinin süreceğinin ilk belirgin işareti ortaya çıkmıştır.

Vladislav'ın Peçenekler ile geliştirdiği ittifakın ömrü uzun süreli olmadı. Neticede Vladislav'ın karşısında diplomatik faaliyetlerde hünerli bir imparatorluk vardı. Kısa vadede Peçenekler'in fikrini değiştirmeyi başaran imparatorluk görevlileri, daha II. Basil'in Dristra şehrine varmasından evvel Bulgar-Peçenek işbirliğini ortadan kaldırdı. Lakin Vladislav'ın Peçenek desteğinden mahrum kalması, üzerine gönderilen büyük bir Bizans birliğini pusuya düşürüp mağlup etmesine ve akabinde bir kez daha Dyrrhakhion üzerine sefere çıkmasına engel oluşturmadı.¹⁰³ II. Basil, Makedonya arazisini batı ciheti haricinde yer yünden kuşatma altına almış ve kuşatmanın dirayeti için bu bölgelere sıklıkla seferler tertiplemiş ayrıca Vladislav'ın iletişime geçip ittifak oluşturabileceği tüm kanalları kapamayı başarmıştı. Tüm bunlara rağmen II. Basil, Bulgar kuvvetine kesin darbe indiremedi ve hatta Vladislav'ın Dyrrhakhion'a düzenlediği saldırıların bile ne

¹⁰² *RPC*, s.130-131; Akdes Nimet Kurat, *Peçenekler*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1937, s. 98-99.

¹⁰³ Skylitzes, 337.

sayısını ne de niteliğini azaltabildi. Neticede 1018 senesine girilirken Balkanlar'da Bizans açısından 1005 yılına kıyasla büyük bir gelişme kaydedilememiştir.

Tüm kozlarını oynadıktan sonra Bizans İmparatorluğu'nun Bulgar Devleti'ne kesin darbeyi vurmasını sağlayabilecek tek çıkar yol, Bulgar liderlerinin pes edip imparatorluğa teslim olmasıydı. Bu hususu temin eden vaka ise Vladislav'ın hayallerini süsleyen ve inatla ele geçirmek istediği Dyrrhakhion şehrini kuşatırken ölmesiyle gerçekleşti. Bu durumdan haberdar olan II. Basil, Makedonya arazisine süratle askeri birlikler gönderdi. Askeri bir harekâtla başarının gelmeyeceği daha önceki tecrübelerden belliydi. Ancak Bulgar liderleri, Vladislav'ın vefatından hemen sonra II. Basil'e birer birer boyun eğmeye başladı. Bu hızlı çözülme süreci John Vladimir'in dul eşi Maria'nın çocukları ve akrabalarıyla birlikte teslim olacağını bildirmesiyle daha da hızlandı. Böylece Bulgar başkenti Okhrida, II. Basil'in tarafından Mart 1018 tarihinde sorunsuzca teslim alındı. Bulgarlar liderlerinin ivedilikle kalelerini terk edip Bizans'a teslim olması ve bilhassa Vladislav'ın eşi Maria'nın kendisinin ve çocuklarının hayatlarının tehlikede olduğu bilinciyle Basil'e sığınması Bulgar Devleti'nde var olan bir iç soruna işaret etmektedir. Vladislav'ın idaresinden çoğu Bulgar beyinin memnun olmadığı ve ilk fırsatta baş kaldırmaya meyilli olduğu görülür. Vladislav, Romanos ve Duklialı Vladimir örneğinde olduğu gibi uyguladığı sert idare tarzı sayesinde soyuna (Aaron oğulları), şahsına veya izlediği siyasete muhalif olan Bulgar beylerin itaatini temin etmiş olmalıdır. Çok büyük ihtimal Samuel soyundan gelen bir varis olsaydı, anlaşılan çoğunluğu

oluşturan Aaron soyuna muhalif Bulgar beyleri Vladislav'ın ölümünü beklemeden onu tahttan indirecek ve daha uzun yıllar Bizans'a karşı müdafaayı sürdürecekti.¹⁰⁴

5. 1018-1025 YILLARI ARASINDA BİZANS'IN BALKAN İDARESİ

II. Basil'in 986 senesinde başlayan Bulgar isyanıyla kaybettiği bölgeleri 1018 senesinde tamamen ele geçirmesine kadar devam eden süreç içerisinde yaşanan hadiseler Balkan idaresinin yeniden yapılandırılmasını elzem kıldı. İmparatorluğun sistematik bir şekilde giriştiği faaliyetler neticesinde Bulgar isyancılarının Skopye çizgisinde Doğuyla ilişkilerinin koparılmasından sonra eski Bulgar başkentini de içeren alan kısa vadede ele geçirildi ve İoannes Çimizkes'in Drista Theması olarak adlandırdığı bu bölge Paristrion Theması şeklinde tanzim edildi. 1018 yılında kesin zaferin elde edilmesinin ardından Skopye merkezli Bulgaristan Theması Vidin şehrini de içerecek şekilde vücuda getirildi.¹⁰⁵ Macar sınırını oluşturan Tuna Nehri kıyısında bulunan Sirmium şehri Konstantin Diogenes tarafından 1019'da teslim alındı ve Sirmium civarı bir thema halinde örgütlendi.¹⁰⁶ Bu iki bölgenin Bizans hâkimiyet alanına dâhil edilmesi sırasında Macar Kralı Stephen'in ordusuyla Bizans faaliyetlerine destek verdiği anlaşılmaktadır. Macar kaynaklarında Kral Stephen'in II. Basil'in zaferine katkıda bulunduğu ve karşılığında Aziz George Kilisesi'ndeki (Serdika?) Aziz George ve Aziz Nikolas'a ait kutsal emanetleri yanında Macaristan'a getirdiği nakledilir.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Skylitzes, s.339.

¹⁰⁵ Nesbitt-Oikonomides, *a.g.e.*, s.93-94; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.289-290; Dimitri Obolensky, *The Byzantine Commonwealth Eastern Europe 500-1453*, Praeger Publishers, Washington, 1971, s.158-159.

¹⁰⁶ Skylitzes, s. 345; Georg Ostrogorsky, "Byzantium And Southern Slavs", *SEER*, Vol.42, 1963, s.9.

¹⁰⁷ Moravcsik, *a.g.e.*, s.62.

Bulgar Themasının yapılandırılmasından sonra Sırlar'ın yaşadığı bölgeler Sırbistan Theması adı altında organize edilerek strategos idaresinde direkt olarak merkeze bağlandı. Duklialı Vladimir'in ölümüyle zaten bağımsızlıklarını yitirmiş olan Sırlar, böylece bir müddet daha özgürlüklerinden mahrum kalmayı sürdürdüler.¹⁰⁸ 1024 senesinde ise daha önce Hırvat liderlerinin idaresine bırakılan sonradan Venedikliler'in hâkimiyetine geçen Dalmaçya Themasının idaresi yeniden merkezden atanan bir Bizanslı komutanın idaresine teslim edildi.¹⁰⁹ Özellikle on birinci yüzyılın başından beri Dalmaçya bölgesinin hâkimiyetini ele geçirmek için Venedikliler, Hırvatlar ve Macarlar arasında sıkı bir mücadele baş göstermiştir. Macar Kralı Stephen'in kız kardeşini 1009 tarihinde Venedik idaresini devralan Otto Orseolo (1009-1026) ile evlendirmesi neticesinde Macarlar'ın Dalmaçya'ya gösterdikleri ilgi artmıştır. Keza Venedik'te Orseolo hanedanlığının 1026 tarihinde son bulmasının hemen ardından Macar Kralı Stephen akrabalık bağlarından faydalanarak Dalmaçya seferine çıkmıştır. Bu dönem boyunca Macaristan'da gelişen Venedik dolayısıyla Dalmaçya ilgisi Macar Kralı Stephen'in 1038 yılında tahtı Otto Orseolo'nun oğlu Pietro'ya bırakmasıyla neticeleneceğine şahit olacağız. Ancak öncesinde Dalmaçya'da söz sahibi olmaya başlayan Macar Kralı Stephen, Hırvat liderleri III. Kresimir (1000-1030) ve I. Stephen (1030-1058) ile müşterek faaliyetlere girişerek Dalmaçya yöresinde Bizans'ın varlığını sonlandırmayı amaç edinmiştir. Bu nedenle yeniden Zara merkezli bir Themanın kurulması Bizans

¹⁰⁸ Yeri tam olarak saptanmayan Sırbistan temasının Bulgar temasının kuzeyinde bulunduğu veya Sirmium temasını kapsadığına dair tahminler vardır. Bknz: Nesbitt-Oikonomides, *a.g.e.*, s.101.

¹⁰⁹ Dvornik, *a.g.e.*, s.137.Nesbitt-Oikonomides, *a.g.e.*, s.46; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.290.

açısından Dalmaçya'nın bu erken tarihte Macar hâkimiyetine geçişine mani olmuştur.¹¹⁰

Esasında II. Basil'in Bizans'ın Balkanlar için tasarladığı yeni idare tarzı Bizanslı aristokratların isyanlarına son verdiği 989 senesinden sonra Anadolu sahasında tatbik etmeye başladığı idare tarzının bir benzeridir. Bu yeni idare sisteminin temelini oluşturan en büyük kaygı, güçlü aristokratların yeniden merkezi otoriteye başkaldırma olasılığıdır. Bu nedenle II. Basil, bu kaygı temelinde öncelikle merkezden ayrı kendine has bir kültür oluşturmuş¹¹¹ olan aristokratik kesimi güçten düşürmüş¹¹² ve ardından bu kesimi besleyen thema sistemini ve askeri idareyi yeniden tanzim etme ihtiyacı duymuştur. Bu doğrultuda aristokrat ailelerinin her yönüyle nüfuz ettiği themaların önemini zaman içerisinde azaltarak bu yapının üzerine birçok thema alanını kapsayacak şekilde Dükük ve Katepanlık idare birimlerini hayata geçirdi.¹¹³ Dük¹¹⁴ veya Katepan¹¹⁵ unvanıyla direkt merkezden

¹¹⁰ Györfly, *a.g.e.*, s.144-145; Dvornik *a.g.e.*, s.137; Norwich, *a.g.e.*, s.46; Pal Engel, *The Realm Of ST. Stephen*, trans. Andrew Ayton, I.B.Tauris Publishers, Newyork, 2001, s. 29-30; Guldescu, *a.g.e.*, s.129.

¹¹¹ Bu yerel kültürün detayları Digenis Akrites adlı destanda mevcuttur. Bknz: Digenis Akrites, *Anadolu'nun Büyük Destanı*, Çev.Bariş Baysal, Kalkedon Yay, İstanbul, 2009.

¹¹² Bizans İmparatorluğunda aristokrasinin ve bürokrasinin geçirdiği detaylı değişim için Bknz: Alexander Kazhdan- Ann Wharton Epstein, *Change in Byzantine Culture in the Eleventh and Twelfth Centuries*, University of California Press, London, 1985, s.63-72.

¹¹³ Catherine Holmes, "Political Elites in the Reign of Basil II", *Byzantium in the Year of 1000*, ed. Paul Magdalino, Brill-Leiden, Boston, 2003, s. 47-48; Catherine Holmes, "How the East Won in the Reign of Basil II", *Eastern Approach to Byzantium*, ed. A. Eastmond, Aldrshot, 2001, s.45-47; John V.A. Fine, "Basil II and the Decline of the System", *Studia Slavico-byzantina et Medievalia Europensia, Vol.1, in memoriam Dujcev*, Sofia, 1988, s. 46; Jean Claude Cheynet, Bizans Tarihi, Çev. İsmail Yerguz, Dost Yay, 2008, Ankara, s. 84-85; Jean Claude Cheynet, "Basil II and Asia Minor", *Byzantium in the Year 1000*, ed.Paul Magdalino, Brill-Leiden, Boston, 2003, s.89-93.

¹¹⁴ Dük (δούξ) unvanı, Roma İmparatoru Diokletianus (284-305) zamanında sivil yönetimden ayrı olarak askeri idarenin başına getirilen kimselere verilmeye başlanmıştır. Lakin thema sisteminin ön plana çıkmasıyla önemini yitirmiştir. Onuncu yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla yeniden ehemmiyet kazanan unvan, geniş bölgelerin askeri idarecilerini tarif için kullanılmıştır. On ikinci yüzyıldan sonra kullanımı azalmış ve küçük idare birimlerinin yöneticileri tarif için kullanılmıştır. Bknz: Aleksander Kazhdan, "Douks", *ODB, C.I*, s.659.

¹¹⁵ Katepanlık (κατεπάνω) genellikle askeri bir birliğin kumandanını tarif için kullanılan bir terimdir. Onuncu yüzyılın sonundan itibaren İtalya ve Mezopotamya'daki mühim bölgelerin idaresine atanan kimseler için kullanılmaya başlanmıştır. On birinci yüzyılda Bulgaristan ve Antioch yönetimi için katepanlar atanmıştır. On ikinci yüzyıl ile beraber kullanım sıklığı azalan terim, bu

atanan bu görevliler hem askeri hem de sivil idarenin başına imparatoru temsil keyfiyetiyle atandı. Bu tercihi ile II. Basil, yerel yönetimlerin işleyişinde son sözü söyleyecek olan makamlara yöre insanıyla bağlantısı bulunmayan komutanlar atamış oldu. Thema idaresinin terkini gerektiren bir diğer husus, thema temelli müdafaa stratejisinin etkisiz, hantal ve çok masraflı bir yöntem olduğu fikrinin kabul görmüş olmasıdır.¹¹⁶ Bu fikirden hareketle II. Basil, Düklük ve Katepanlık idaresi altında zaten onuncu yüzyıldan itibaren uygulanmakta olan taarruz siyasetini sürdürdü. Bu birimlerin idaresine az sayıda fakat profesyonel askeri birlikler (tagma) tahsis etti. Böylelikle uzun savunma hatlarının oluşturulması amacıyla harcanan mali giderlerin ve az sayıda askerin tahsis edilmesi sayesinde ordu komutanlarının merkeze baş kaldırmasının önü kesilmiş oldu.

İmparator II. Basil'in merkez lehine aristokrasiyi dize getirdiği vakit, açıkça thema sisteminden vazgeçip Düklük idaresini hayata geçirebilmesini sağlayacak iki temel hadise meydana geldi. Bu hadiselerden ilki, Phokas isyanını bastırmak için II. Basil'in Rus hükümdarı Vladimir'den paralı asker temin etmesiydi. Paralı askeri birliklerin kullanımı imparatorluğun kuruluşundan beri bilinen bir olgudur. Ancak II. Basil'in kız kardeşi Anna'yı Vladimir ile evlendirme koşulluyla Ruslar'dan temin ettiği 6000 Vareng askeri, farklı bir devrin başlangıç noktasını oluşturdu. Vareng birlikleri, daha önce tatbik edilen şekilde birçok kısma ayrılıp farklı bölgelerde ya da bağlaşıklık bir grup oluşturarak hudutlarda görevlendirilmedi. Bütünlüğüne dokunulmayan Vareng askerleri bizatihi imparatorun şahsını müdafaa etmek ve

tarihten itibaren küçük yönetim birimlerine atanan kimselerin unvanı olmuştur. Bknz: Aleksander Kazhdan, "Katepano", *ODB*, C.II, s.1115-1116.

¹¹⁶ Edward N. Luttwak, *Bizans İmparatorluğu'nun Büyük Stratejisi*, Çev. M.Efe Tuzcu, Epsilon Yay, İstanbul, 2002, s.442-504; Haldon, *Warfare State and Society in the Byzantine World*, Ucl Press, USA, 2003, s.41-42-43; Whittow, a.g.e, s. 324-325.

sadece onun emri altında savaşmak vazifesiyle sorumlu tutuldu.¹¹⁷ Böylece güven duyulmayan, tecrübesiz ve her an isyana meyilli kumandanların komutası altında bulunan yerel kuvvetlerin etki alanı ve sayısı daraltılarak direkt olarak imparatora bağlı profesyonel birlikler Bizans seferlerinin en etkin kuvveti haline getirildi. Yerel bölgelerde de Katepanlık veya Düklük merkezlerine yine itimat duyulan paralı profesyonel birlikler yerleştirildi. Thema sisteminden vazgeçilmesini sağlayan bir diğer husus ise imparatorluk sınırında yer alan devletlerin ve halkların imparatorluğu tehdit edecek derece kuvvette sahip olmayışıydı. Bu durum doğu sınırında oldukça aşikârdır. Ancak benzer ölçülerde imparatorluğun Batı sınırları için de aynı ahval geçerlidir. Bizans'ın Bulgar Devleti'ni tamamen 1018 senesinde ortadan kaldırılmasıyla Balkan sahasında en büyük rakibini dize getirmiş oldu. Bulgar hâkimiyeti altında bulunan Sırp halkı da Bizans tabiiyetine girmeyi kabul etti. Ardından Dalmaçya teması yeniden dizayn edildi ve Hırvatlar, imparatorluğa olan bağlılıklarını bir kez daha yinelemek zorunda kaldı.¹¹⁸ Adriyatik Denizi'nde özellikle Sicilya merkezli Arap faaliyetlerine karşı Bizans'ın haklarını gözeten Venedik şehri ile ilişkilerde daha önce görülmemiş bir oranda gelişmeler kaydedildi. Bulgarlar'ın tasfiyesinden sonra Balkan sahasını en çok rahatsız edebilecek devlet Macarlar'dır. Lakin daha önce ifade ettiğimiz şekilde Macar Kralı Stephen, yüzyılın ilk çeyreğinde Bizans ile müşterek faaliyetlere girişerek imparatorluğun bir nevi müttefiki olmuştu.

¹¹⁷ Sigfus Blöndal, *The Varangians of Byzantium*, trans. Benedikt S. Benedikz, Cambridge University Press, 2007, s.36-45. Varengler (βάρανγοι), onuncu yüzyıl itibarıyla Bizans ordusunda yer alan Kuzeyli kavimleri veya Vikingler'i tarif için kullanılan terimdir. Rus Devleti'nin oluşumunda ana etken olan bu Kuzeyli savaşçıların asilik suçlamasıyla yerli Slav halkı lehine devlet idaresindeki nüfuzlarının kırılması, bu savaşçıların onuncu yüzyıl itibarıyla ülkeyi terk etmesine neden olmuştur. Rus liderlerinin de telkiniyle bölgeyi terk eden savaşçıların ana güzergâhı Bizans İmparatorluğu olmuştur. Rusya üzerinden İmparatorluğa ulaşan bu savaşçıları, imparatora gösterdikleri sadakatle bilinirler. On birinci yüzyılın son döneminde Kuzeyli savaşçıların yanında artan sayıda Angalo-Sakson kökenli savaşçı da Vareng birliklerinde yer almaya başlamıştır. Bknz: Simon Franklin-Aleksander Kazhdan, "Varangians", *ODB*, C.III, s.2152.

¹¹⁸ Ostrogorsky, "Byzantium-Slav", *a.g.m.*, s. 9-10.

Ayrıca on birinci yüzyıl başlangıcından itibaren Alman İmparatorları'nın izlediği saldırgan Doğu siyaseti, Macarlar'ın öncelikle Doğu Avrupa'da gelişen hadiselere önem vermesine vesile olacaktır. Benzer şekilde Alman imparatorlarının genişleme siyaseti 940-943 seneleri aralığında Macarlar'ın kadim düşmanı olmasına rağmen Peçenekler ile barış tesis etmesine zemin hazırlamıştı.¹¹⁹

Bir dönem için Kuzey'den tehdit oluşturan Rus Devleti ise içine düştüğü iç savaşlar ve Peçenek akınlarının verdiği hasarlar dolayısıyla Karadeniz sahil şeridinden uzakta Kiev şehrinde müdafaaya çekilmek zorunda kalmış bulunuyordu.¹²⁰ Bu tablo temelinde Bizans imparatorluğunun Balkanlar'da sağladığı egemenliği sarsabilecek bir kuvvetin on birinci yüzyılın ilk çeyreğinde var olmadığı anlaşılır. İmparator II. Basil de bu temellerden hareketle Tuna boyunca yayılan uzun ve pahallı savunma stratejisini terk ederek stratejik bölgelerde bulunan tahkimatlandırılmış şehirlere az sayıda ama profesyonel birlikler yerleştirerek bölgenin asayişini temin etmeye çalıştı. Ancak bu tasarımın en büyük zafiyeti, dağınık halde akına çıkan göçebe grupların ilerleyişine mani olamayışydı. Bizans sisteminin bu zafiyetinden on birinci yüzyıl boyunca yaralanacak olan halk, Tuna Nehri'nin kuzey cenahında henüz toplanmakta olan göçebe Peçenek kitleleri olacaktır.

¹¹⁹ Peter Toth, "Pecheneg-Hungarian Reconciliation After The Defeat At Riade", *Annals of Oradea University*, 19, 2009, s. 23.

¹²⁰ *RPC*, s. 124-136; Simon Franklin and Jonathan Shepard, *Emergence of Rus*, Longman, New York, 1996, s. 184-188

6. ON BİRİNCİ YÜZYIL BAŞLARINDA İMPARATORLUĞUN EKONOMİK YAPISI VE BU DURUMUN BALKANLAR'DAKİ TEZAHÜRLERİ

Yedinci yüzyılda çöken Bizans İmparatorluğu'nun ekonomisi, sekizinci yüzyıldan itibaren kalkınmaya başladı. Bu gelişimin temelinde nüfus artışı bulunmaktadır. Nüfus arttıkça daha çok sayıda toprak işlenir hale gelmekte ve neticede daha fazla sayıda ve türde ürün elde edilmekteydi. Ayrıca bu sirkülasyona veba gibi salgın hastalıkların yok olması ve iklimin daha ılıman hale gelmesi büyük bir ivme kazandırdı. Dokuzuncu yüzyılın başlangıçlarından itibaren imparatorluk arazisinde yer alan terk edilmiş veya yeniden inşa edilen köylerin ve kentlerin sayısı artmaya başladı.¹²¹ Bulgar Devleti'nin(618-1018) varlığı nedeniyle Balkanlar'da kentlerin kurulması (onarılması) ve ticari anlamda işlerlik kazanması Anadolu'ya nazaran daha geç bir dönemde ortaya çıktı. Yine de dokuzuncu yüzyıldan itibaren Mora Yarımadası'nda Korinthos ve Sparta şehirlerinin önem kazandığı ve ticarete mühim atılımlar gerçekleştirdiğine şahit olunur. Bilhassa Korinthos şehrinin yedinci yüzyılın sonundan itibaren camlı seramik ürünlerin imalatında Akdeniz pazarlarında çok büyük bir paya sahip olduğu bilinmektedir.¹²² Bulgar Devleti'nin 1018'de ortadan kaldırılması Balkanlar'ın kırsal ve kentsel gelişimi için bir dönüm noktası teşkil eder. Bu zaferin kısa süre sonrasında Thessalonike şehri Konstantinopolis'in ardından imparatorluğun en mühim ikinci şehri haline geldi. Via Egetia yolu üzerinde bulunan eski Bulgar başkenti Okhrida, idari ve ekonomik bir merkez görünümüne erişti. Diğer taraftan imparatorluk için son derece mühim bir

¹²¹ Angeliki E. Laiou - Cecile Morisson, *The Byzantine Economy*, Cambridge University Press, 2007, s. 91-93.

¹²² Alan Harvey, *Economic Expansion in the Byzantine Empire*, Cambridge University Press, s. 213-216.

ürün olan pamuğu imal etmesiyle nam salan Thebes şehri bu dönemde ön plana çıkan bir başka Balkan şehri oldu.¹²³

Bulgaristan ve Makedonya gibi Balkanlar'ın iç bölgelerinde yeni tarım alanları açılarak hububat üretiminin artışı sağlandı ve et talebini karşılamak üzere Sırbistan'ı da içine alacak şekilde hayvancılık faaliyetleri artırıldı. İç bölgelerdeki bu faaliyetler, özellikle 1071 senesinde Anadolu'nun kaybedilmesinden ardından çok daha fazla önem kazanacaktır.¹²⁴ Bölgede kentsel yapının inkişafını temsil eden iki merkez bulunmaktadır: Skopye ve Naissus. İmparatorluk bu merkezlerden hareketle iç bölgelerde idareyi ve asayişi temin etmeye gayret etmektedir. Bu amaca yönelik olarak Adriyatik kıyısında bulunan Dyrrhakhion şehrinin de önemli görevler üstlendiğini belirtmekte fayda vardır. Bilhassa Sırlar'ın imparatorluk aleyhine giriştiği faaliyetlere öncelikle Dyrrhakhion şehriden gönderilen birlikler ile müdahalede bulunulurdu. Bu vazifeye ek olarak Dyrrhakhion şehri imparatorluğun Adriyatik Denizi'ndeki ve Güney İtalya'daki haklarına gözcülük etmekle ve gerekirse askeri müdahalede bulunmakla sorumluydu. İmparatorluğun Batı'ya açılan kapısı olan Dyrrhakhion aynı zamanda büyük bir uluslararası pazar mahiyetindeydi.

Balkan Dağlarının ötesinde (Paristrion) Tuna Nehri'ne yakın bölgelerde bulunan şehirler, Güney Balkan şehirlerine kıyasla daha yavaş ilerleyen bir gelişim süreci içersinde bulunuyordu. Bu alanda yer alan başlıca şehirler şunlardı: Prespa, Pacuiul lui Sorare, Dristra, Nufaru (Küçük Preslav), Dinogetia, Vidin ve Sirmium. Bu şehirlerin gelişimlerine tesir eden ana etken askeri yatırımlardı. Ruslar ve Peçenekler ile yapılan ticaretin kentlerin gelişimine çok büyük katkılar sağlamadığı

¹²³ Harvey, *a.g.e.*, 218-223.

¹²⁴ Laiou and Morisson, *a.g.e.*, s.93.

anlaşılır. Bu nedenle imparatorluğun strategosu ve ona bağlı özel birlikler şehirlerin asıl var olma nedenini oluşturmakta ve devamlılığını sağlamaktaydı.¹²⁵

Mali bakımdan ise imparatorluk, 769 senesi gibi erken bir dönemde vergilerin nakdi ödenmesini yasalaştırdı ve yeniden gelişkin bir mali sistem oluşturdu.¹²⁶ Bu sistemin temelinde imparatorun görev ve unvan karşılığında şahıslara maaşlarını (roga) nakdi olarak ödemesi yer alır. Para sirkülasyonunun dayanağı olan roga sistemi sekizinci yüzyıldan on birinci yüzyılın son çeyreğinde Alexios Komnenos'un tahta geçtiği ana kadar işlerliğini sürdürecektir.¹²⁷ Elbette erken dönemlerden itibaren nakdi ekonominin geçerlilik kazandığı bölgeler çoğunlukla Anadolu'da yer almaktaydı. Bu durum Balkanlar ele geçirilmesinin ardından bir nebze de olsa değişime uğradı. Ancak on birinci yüzyılın ilk çeyreğinde Balkanlar'ın nakdi ekonomiye entegre edilmesinin olanaksız olduğu anlaşılır. Bu nedenle II. Basil, Balkan halklarının vergilerini nakdi değil, Bulgar lideri Samuel zamanındaki gibi aynı şekilde ödemesine hükmetti.¹²⁸ Balkanlar'ın gelişkin merkezi ekonomiye dâhil edilmesi yönündeki çabalar daha sonra göreceğimiz üzere büyük sosyal tepkilere vesile olacaktır.

İmparatorluk ekonomisinin giderek gelişim gösterdiğine ve on birinci yüzyılda zirveye ulaştığına dair son veriler, süreç içerisinde Konstantinopolis'teki ticareti organize eden bir kurum olan "Lonca teşkilatı"nın faaliyetlerinden elde

¹²⁵ Peter Doimi De Frankopan, "The Numismatic Evidence From the Danube Region 971-1092", *BMGS*, Vol.21, 1997, s.38; Harvey, *a.g.e.*, 224.

¹²⁶ Michael F. Hendy, *Studies In The Byzantine Monetary Economy c. 300-1450*, Cambridge University Press, 1985, s. 426-427.

¹²⁷ Nicolas Oikonomides, "Title and Income at the Byzantine Court", *Byzantine Court Culture from 829 to 1204*, ed. Henry Maguire, Dumbarton Oaks, Washington, 1997, s. 200-201-202; Nicolas Oikonomides, "Middle Byzantine Provincial Recruits: Salary And Armament", *Neoplatonic and Byzantine Studies*, Presented to Leendert G. Westrink at 75, ed. J.Duffy and J. Peradotto, Newyork, 1988, s. 125.

¹²⁸ Skylitzes, s.387.

edilmektedir. Teşkilatın asli amacı devletin ticaret üzerindeki denetimini arttırmaktır.¹²⁹ Ticaretin inkişafa geçtiği dokuzuncu ve onuncu yüzyıllarda bu kurumun önem kazandığı ve üyesi olan kesimlerin toplumsal yapıda nüfuz elde ettiği sabittir.¹³⁰ On birinci yüzyıla gelindiğinde Lonca Teşkilatı üyelerinin siyasi arenada dahi mühim bir rol elde edebilecek düzeye eriştiği gözlenecektir. Bu ekonomik vaziyet ve teşkilatın sahip olduğu ehemmiyet İstanbul'un 1204'te sukut etmesine kadar paralel bir şekilde artmayı sürdürecektir.¹³¹ Lakin Lonca teşkilatının merkezi ticaretteki ağırlığı devam etmekte iken on birinci yüzyıl itibarıyla Konstantinopolis'e yakın eyaletlerde merkezden bağımsız uydu ticaret merkezlerinin oluşmaya başladığı gözlemlenecektir. Bu durum, devlet eliyle gerçekleştirilen ticari faaliyetlerin yanında imparatorlukta bireysel girişimlerin de yoğunlaşmakta olduğuna işaret etmektedir. Bu tür girişimlerin Balkanlar'daki siyasi vaziyete etkilerine on birinci yüzyılın sonraki dönemlerinde rastlayacağız.

¹²⁹ Gilbert Dagron, "The Urban Economy", *EHB*, Vol.2, s.405-408; Laiou and Morisson, *a.g.e*, s.54-55-59.

¹³⁰ Speros Vryonis, "Byzantine and the Guilds in the Eleventh Century", *DOP*, Vol.17, 1963, s. 301-302.

¹³¹ Laiou and Morisson, *a.g.e*, 141-142.

İKİNCİ BÖLÜM

1. BALKAN İDARESİNDE YAŞANAN DEĞİŞİMLER VE İLK PEÇENEK AKINLARI

Bizans siyasetine onuncu yüzyıldan itibaren aşık bir şekilde yön vermekte olan taarruz fikri, on birinci yüzyıl imparatorlarının siyasetine de temel oluşturmaya devam etti. Bu fikrin uygulamaya konulduğu alanlar Doğu Sınırları ve Güney İtalya oldu. II. Basil kendisinden sonra tahta çıkan imparatorlara bu misyonu hatırlatırcasına 1025 yılında son seferini Sicilya'dan hareketle İtalya yarımadasına sokulan Arap akıncılara karşı gerçekleştirmek amacıyla hadım Orestes'i komutan sıfatıyla bölgeye göndermiş bulunuyordu.¹³² Nitekim halefleri II. Basil'in gösterdiği hedef doğrultusunda benzer bir hevesle çaba sarf etti. Bu hedefin içinde Balkanlar bulunmuyordu. Bölgede imparatorluk sınırları geleneksel arzulara uygun olarak Tuna Nehri'ne erişmişti ve imparatorluğa tehdit oluşturabilecek derecede kudretli bir yapı da mevcut değildi. Ayrıca Balkanlar'da Hıristiyan kimselere karşı savaşmaktansa asıl şan ve şeref sağlayan Araplar ile mücadeleye girmek, imparatorun kendi egemenliğine muhalif kesimleri bastırmasının en kısa yolu.¹³³ Dikkatler Doğu sınırlarına ve İtalya'ya yönelince geniş Balkan arazisinde belirli askeri ve idari merkezlere yerleştirilen askerlerin devamlı surette bölgede kalıp Bizans egemenliğini savunması müsriflik olarak algılanmaya başlandı. Sadece Makedonya, Bulgaristan, Dalmaçya ve Dyrhakhium arazilerinin thema birimleri olarak işlerliğini sürdürmesi,

¹³² Skylitzes, s.348.

¹³³ Dini tutumun ideolojik anlamda savaş açmaya temel oluşturması Bizans'ta ikincil bir öneme sahipti. Hıristiyanlar arasındaki mücadeleler için Bizans yazarlarının iç savaş terimini kullandığı örnekler için bkz: Ioannis Stouraitis, "Byzantine War Against Cristians An Emphylios Polemos", *Byzantine Symmeikta*, 20, 2010, s. 93-95-96-97; Tia M. Kolbaba, "Fighting for Christianity Holy War in the Bayzantine Empire", *B*, LXVIII, 1998; Doğu sınırında yer alan Halep'in Bizans İmparatorları nazarındaki değeri için bkz: Jonathan Shepard, "Holy Land, Lost Lands, Realpolitik: Imperial Byzantine Thinking About Syria and Palestine In The Later 10th And 11th Centuries", *AL-QANTARA*, V.XXXIII, 2012, s.517-518.

Balkanlar'daki imparatorluk varlığının idame ettirilmesi bakımından kâfi görüldü. Bu makul tasarının ilk uygulaması büyük bir ihtimalle Peçenekler'in 1027 senesinde Tuna Nehri'ni aşarak Batı Bulgaristan arazisinde yağma faaliyetlerine girişmesi neticesinde hayata geçirildi. Dönemin imparatoru VIII. Konstantin, büyük zayıyata neden olan Peçenek kitlelerinin mağlup edilmesi ve yeniden Tuna Nehri'nin ötesine geri çekilmelerine mecbur edilmesi için hazırlanan ordunun komutasını Sirmium şehrinin Strategosu olan Konstantin Diogenes'e teslim etti.¹³⁴ Sirmium'daki vazifesini bırakan Diogenes, Peçenek kitlelerini mağlup ve def ettikten sonra Bulgaristan Dükü olarak görevini sürdürdü. Bu hamle ile Bizans merkezi kuvvetlerinin Sirmium gibi uzak bir alandan Bulgar Themasının kuzey ucunda bulunan Vidin şehrine denk geri çekildiği gözlemlenir. Sirmium bölgesinde yapılan arkeolojik araştırmalar şehrin idaresinin 1030'lardan itibaren yerel beylere terk edilmiş olduğu fikrini destekler. Bölgede yer alan Singidunum şehrinde ortaya çıkarılan madeni paraların ekseriyeti 978-1030'lu yıllar aralığında basılmış olup sadece iki adet paranın on birinci yüzyılın sonraki dönemlerine ait olduğu saptanmıştır.¹³⁵ İmparatorluğun merkezi yapısının Orta Bulgaristan hattına doğru geri çekilişi, Bizans'ın öncelikli hedefinin Bulgar ulusunun Makedonya'da ve Balkan Dağları kuzeyinde yeniden teşkilatlanmasına önlem almak olduğuna işaret eder. Bu gayeyle Bulgaristan ve Makedonya'nın imparatorluk hâkimiyeti altında kalması ve Tuna kuzeyinden gelecek olan akıncılara karşı Çimiskes devrinden kalan müdafaa sisteminin sürdürülüp diplomatik kanallarla bölgede barışın hâkim kılınması arzulanmaktadır. Ancak bu siyasi gaye ve müdafaa stratejisi, Bulgarlar'ın uzun süre tahakküm altında tutulmasını temin etmişse de kudreti artmakta olan Peçenekler'in

¹³⁴ Skylitzes, s.351; Zonaras, 47.

¹³⁵ Stephenson, *a.g.e*, s.124.

akınları karşısında atıl kalmaya başlamıştır. Göçebe akınlarını engellemek için Tuna sınırı boyunca kısa aralıklarla çok sayıda müstahkem mevkiiler oluşturulması ve bir o kadar askerin görevli kılınmasını gerekli görmeyen II. Basil'in halefi öncelikle diplomasi vasıtasıyla Peçenekler'den barışı satın alma yolunu seçtiler. Bu usul on birinci yüzyıl sonlarına kadar izlenen bir gelenek haline gelecektir.

III. Romanos Argyros'un (1028-1034) tahta geçmesiyle birlikte Peçenekler'in Bizanslılar'ın hayatına biraz daha fazla dâhil oldukları anlaşılır. Tahta çıkan imparatorun ilk yaptığı işlerden biri Peçenekler'in elinde rehin bulunan Bizanslılar'ın fidyesini ödeyip ailelerine kavuşturmak olur.¹³⁶ III. Romanos, Makedon hanedanın temsilcisi Zoe ile evlenerek tahta çıkmaya hak kazanmıştır ve tahtını muhafaza etmek için halkın desteğine ihtiyacı vardır. İmparatorun halkın sempatisini kazanmak için Peçenekler'e esir düşenleri kurtarması, Peçenek olgusunun artık Bizans'ta yerleşmiş olduğunu gösterir. 1030'lu yıllar itibarıyla Bizans nazarıyla kabul olunan Tuna'nın kuzey cenahındaki Peçenek varlığı, 1018 senesinden sonra Karadeniz'in kuzeyinde yaşanan hadiseler sayesinde pekişmekte ve ciddi bir siyasi kudret oluşturma yönünde ilerlemektedir. Peçenekler'in Tuna Nehri'ne doğru güney doğrultusunda ilerlemesinin nedenlerinden biri Dinyeper Nehri'nin doğusunda bulunan Uzlar'ın Kıpçaklar'ın baskısıyla batı cihetinde hareket etmeye başlamasıdır. Kiev civarındaki Peçenekler'in Ruslar ile münasebetleri ve neticesinde alınan mağlubiyetler göçün bir diğer saikidir. Kiev Rusyası, hükümdar Vladimir'in 1015 senesinde vefat etmesinin ardından oğulları arasında çıkan büyük bir iç savaşa şahitlik etti. Peçenekler bu iç mücadeleye direkt olarak dâhil oldu. Vladimir'in oğullarından Svyatopolk'a destek veren Peçenekler bir ara başkent Kiev'in

¹³⁶ Skylitzes, s.354

Svyatopolk'un idaresine geçmesini temin etmiş olsalar da nihayetinde Vladimir'in diğer oğlu Yaroslav'ın tüm hak iddia edenleri mağlup edip 1036 senesinde Rus tahtını ele geçirmesine mani olamadılar. Böylece kesin olarak mağlup olan Peçenekler, Kiev civarından çekilmek zorunda kaldı.¹³⁷ Bu mağlubiyetin Peçenek göçlerine neden olduğu barizdir, lakin Peçenekler büyük bir ihtimalle asıl mağlubiyeti aynı yıllara denk gelen bir dönemde Uzlar karşısında almış olup, bu mağlubiyet neticesinde Tuna Nehri'ne inmiş olmalıdır.¹³⁸ Karadeniz kuzeyinde gelişen bu hadiselere bakarak Tuna kenarında yerleşen Peçenek nüfusunun 20-25 yıllık bir süre zarfında hızla bir şekilde arttığı ve 1030'lı yıllar itibarıyla kudretinin fark edilebilir ölçülere ulaşmış olduğu ifade edilebilir. Bu durumun aciliyet gerektirmediğine inan III. Romanos, Doğu'da büyük bir zafer kazanma gayesinin peşine düştü. Ne de olsa büyük lider II. Basil'in bu sahada Araplar'a karşı büyük bir zaferi mevcut değildi. III. Romanos'un da şiddetle ihtiyacını duyduğu şan, II. Basil'in başaramadığını başarmaktı.¹³⁹ Ancak III. Romanos, Halep civarında II. Basil'in ilk Bulgar seferinde aldığı mağlubiyetten daha sarsıcı bir mağlubiyet aldı (1030).¹⁴⁰ Balkan birliklerini İtalya'ya göndererek bu hezimetin telafisini çalıştı ama yine hiçbir başarı elde edemedi.¹⁴¹ Üstüne üstlük Peçenekler, 1032 senesinde bir defa daha Tuna'yı aşarak imparatorluk arazisini talan etti. Peçenek akını bu kez ilk seferden farklı olarak daha doğuda bulunan Moesia arazisini hedef seçti.¹⁴² Sıklaşmaya başlayan Peçenek akınları bundan böyle her yıl düzenli bir şekilde

¹³⁷ Russian Primary Chronicle, s.124-130-131-136.

¹³⁸ Kurat, *a.g.e.*, s. 103.

¹³⁹ Lastivert'e'i Aristakes, *Aristakes Lastivert'e's History*, trans. R.G. Bedrosian, (Yayınlanmamış Çeviri), Newyork, 1985, s.13; Michael Angold, *The Byzantine Empire 1025-1204*, Longman, London, 1997, s. 31-32.

¹⁴⁰ *Mikhail Psellos'un Khronographia'sı*, Çev. Işın Demirkent, TTK, 1992, s. 35; Skylitzes, s.360; Abu'l-Farac, s. 288-289; Urfalı Mateos, s. 32.

¹⁴¹ Skylitzes, s.362.

¹⁴² Skylitzes, s.364.

gerçekleştirilmeye başlandı. 1034 senesinde yeniden Moesia arazisine giren Peçenekler, Thessalonike civarına kadar sokulup talan faaliyetlerine girişti. Ertesi sene Moesia’da büyük zarara yol açan akıncılar, Trakhia ve Makedonya Themalarına denk akınlar gerçekleştirdiler. Peçenek akınları artık ardı arkası kesilmez bir hal almıştı. Sadece 1036 senesi içerisinde üç büyük Peçenek akınına şahit olundu. Bu akınlar sırasında yöreyi savunan Bizans kuvvetlerini mağlup eden Peçenekler beş Bizans komutanını esir almayı başardı.¹⁴³ Sayısı ve etki alanı artan Peçenekler akınlarının izlediği güzergâh organize bir şekilde planlanarak tahkimatı zayıf ve müreffeh yerleşim birimlerini takip etmekteydi.¹⁴⁴ Bilhassa Dobruca bölgesinde yer alan Capidava, Dinogetia, Skala, Odartzi, Drista şehirleri büyük hasara maruz kaldı. Hasarın boyutları o dereceye vardı ki Tuna Nehri civarında ve Kuzeydoğu Bulgaristan’da yer alan yerleşim birimleri terk olunmaya başlandı. Bu geri çekilişin izlerini bölgede ele geçirilen paralardan saptayabilmek mümkündür. Öyle ki bölgedeki son Bizans paraları 1040’lı yılların hemen başlarına aittir.¹⁴⁵ İmparatorluk arazisine sokulan Peçenekler, Vareng muhafızlarının da katılım gösterdiği bir sefer neticesinde yeniden Tuna ötesine itilebilmişti.¹⁴⁶ Yine de akınların önünü alabilmek pek mümkün görünmüyordu. İmparator Paflagonyalı IV. Mikhael (1034-1041) ve idarenin başında olan ağabeyi İoannes’in bu hal karşısında barış gerçekleştirerek Peçenekler’in gönlünü almak dışında fazla seçeneğe sahip değildi. IV. Mikhael, Peçenekler’e düzenli şekilde haraç ödeyeceğini bildirerek ancak barışı satın alabildi. Ardından İmparator harap olan bölgenin yeniden iskân ve tahkimatlandırma

¹⁴³ Skylitzes, s.376.; Obolensky, *a.g.e.*, s.213.

¹⁴⁴ Florin Curta, “The Image And Archaeology Of The Pechenegs”, *Banatica*, Vol.23, 2013, s.148-149.

¹⁴⁵ Teodora Krumova, “Pechenegs Chieftains In The Byzantine Administration In The Theme Of Paristrion In The Eleventh Century”, *Annual Of Medieval Studies at Central European University Budapest*, Vol.11, 2005. s.208-209.

¹⁴⁶ Skylitzes, s. 376; Jonathan Shepard, “Byzantinorussica”, *REB*, 33, 1975, s.214-215.

faaliyetlerine girişti. Bu çerçevede akınlara maruz kalıp hasar görmüş olan pek çok şehrin onarılmamasını, daha ziyade aralarından sadece birkaç şehrin tahkimatlandırılarak diğer şehirlerde yaşayanların bu emniyetli alanlara nakledilmesini uygun buldu. Yeniden onarım gören şehirlerin ekseriyeti özellikle Tuna'nın hemen kıyısında değil, göçebe kitlelerini yorgun düşürmek için kırsallaştırılan alanların ardında yer almaktaydı.¹⁴⁷ Ödenen haraçlar ve kırsallaştırılan arazilerin temel hedefi Peçeneklerin akına çıkmak için duyduğu arzuyu köreltmektir. IV. Mikhael'in bu girişiminde başarı kazandığı gözlenmektedir. Ancak bu durum Peçenekler daha cazip bir fırsat yakalayana kadar devam etti. Söz konusu fırsatı ise Balkanlar'daki isyanlar yarattı.

Henüz tahta çikalı iki yıl bile olmadan IV. Mikhael, Peçenek ve Arap akınlara önlem almaya çalışmakta iken 1035 senesinde Sırbistan'da vuku bulan bir isyan ile baş etmek zorunda kaldı. Sara hastalığından muzdarip olan IV. Mikhael, sık sık Thessalonike şehrinde vakit geçirmekteydi. Böyle bir vakitte Hadım İoannes, Thessalonike şehrinde bulunan imparatora teslim edilmek üzere Konstantinopolis'den büyük miktarda altın para taşıyan bir gemi gönderdi. Ne yazık ki bu gemi fırtınaya yakalandığı için rotasını kaybetti, Adriyatik Denizine doğru sürüklendi ve İliıya sahillerinde karaya vurdu. Sırp halkının idaresini üstlenen Stephen Voıislav, bu gemiye ve taşıdığı mallara el koydu. İmparator geminin ve paraların iadesini emretse de Voıislav emre itaat etmedi. Bunun üzerine imparatorluk birlikleri 1040 senesinde Dyrrhakhion'dan Duklia'ya doğru sefere çıktı. Ancak Voıislav'ın uyguladığı gerilla taktiğı neticesinde Bizans ordusu Duklia'da mağlubiyete uğradı. Bu başarı Voıislav'ın imparatorluk boyundurluğundan tamamen

¹⁴⁷ Stephenson, *a.g.e*, s.82-83.

kurtulmasına vesile oldu. Aynı sene içersinde Balkanlar'da başlayan Peter Delyan isyanı, Bizans kuvvetlerinin dikkatini dağıttı ve bu suretle Vojislav bölgede hâkimiyetini tesis etmek için gereken zaman dilimini ele geçirmiş oldu.¹⁴⁸ Kendine merkez olarak Skadar'ı(İşkodra) seçen Sırp lideri Vojislav, yakaladığı fırsat aralığında Adriyatik sahili boyunca uzanan Trebinie, Zahumlie ve Duklia arazilerinin tamamını egemenliği altına almayı başardı.¹⁴⁹ Bu durum üzerine IV. Mikhael, isyanı sonlandırmak için Sırp'ların isteğine uygun şekilde merkezi Bizans idaresinin bölgede terkine ve imparatoru temsilen idarenin Vojislav'a teslim edilmesine karar verdi.¹⁵⁰ Böylece Balkanlar'daki Bizans merkezi yapısının daraltılması ve masrafların azaltılması yönünde başlatılan imparatorluk faaliyetinin ikinci ayağında merkezi yapı Naissus-Skopye-Okhrida düzlemine doğru geri çekilmiş oldu.¹⁵¹

IV. Mikhael'in izlediği siyaset, Balkanlar'da olduğu gibi diğer bölgelerde de barış odaklı bir tutumdur. Balkanlar'da huzuru tesis ettikten sonra Fatımi Devleti ile barış gerçekleştirerek Doğu sınırlarını emniyet altına aldı.¹⁵² Bu duruma tek istisna oluşturan husus, İtalya'dır. İç savaşa tutuşan Sicilya Fatımi emirleri Bizans İmparatoru'ndan yardım talep ettikleri için IV. Mikhael, Maniakes komutasında bölgeye Bizans birlikleri sevk etti. Bu fırsatı iyi değerlendiren Maniakes, 1039 yılında Sicilya adasının çoğunluğunu ele geçirdi.¹⁵³ Bu istisnai taarruz hareketi dışında IV. Mikhael'in harici vakalar ile zaman kaybetmek istemediği, imparatorluğun iç işlerine öncelik vermek istediği anlaşılmaktadır. İmparator, özellikle ağabeyi İoannes vasıtasıyla iktisadi problemleri ele alarak devlet gelirlerini

¹⁴⁸ Skylitzes, s. 384.

¹⁴⁹ Fine, *a.g.e.*, s. 206; Obolensky, *a.g.e.*, s.220.

¹⁵⁰ Skylitzes, s.376; Fine, *a.g.e.*, s. 202-203; Obolensky, *a.g.e.*, s.220.

¹⁵¹ Stephenson, *a.g.e.*, s.124; Curta, *a.g.e.*, s.282.

¹⁵² Abu'l-Farac, s. 294; Skylitzes, s. 376-377.

¹⁵³ Skylitzes, s.375-380; Zonaras, s.59.

arttırmayı amaçlamaktadır.¹⁵⁴ Ancak IV. Mikhael'in Balkanlar'da oluşturduğu barışçıl yapı, 1040 senesinden itibaren temelinden sarsılmaya başladı.

2. PETER DELYAN İSYANI (1040-1041)

Peter Delyan ismindeki bir şahıs, Bizans merkezi yapısının bulunmadığı Macar-Bizans sınırında yer alan Singidunum şehrinde 976 senesinde Makedonya arazisinde vaki olan Bulgar ayaklanmasına benzer bir şekilde Bizans devletine karşı baş kaldırdı.¹⁵⁵ Peter, Bizans'a boyun eğmiş olan Bulgar halkını yeniden bağımsız kılmak hedefiyle yola koyuldu. Kısa süre içerisinde çevresinde birçok taraftar birikti ve bu vesileyle kuvvetlenen Peter Delyan Naissus ve Skopye şehirlerine doğru ilerlemeye başladı. Peter Delyan'ın gerçekte kim olduğuna dair bir fikir birliğine varılamamıştır. Skylitzes, Peter'in Bulgar lideri Romanos ile evlenen Macar Kralı Stephen'in kız kardeşinin çocuğu olduğu yönünde bilgi verir.¹⁵⁶ On birinci yüzyılda oluşturulmuş bir Bulgar kroniği (Skazanie of Isaiah) de benzer şekilde Peter'in Macar Kralı Samuel ile akrabalık bağından söz etmektedir.¹⁵⁷ Psellos ise Peter Delyan'ın Bulgar olduğunu lakin önemli bir aileye mensup olmadığını ifade eder.¹⁵⁸ Singidunum şehrinin Macar sınırına yakın olması ve Peter'in bu vasıtaıyla Macarlar'dan destek almış olma ihtimali hesaba katılırsa etrafında büyük bir taraftar kitlesi toplayan Peter'in gerçekten de Macar Kralı Stephen'in torunu olduğu iddiası haklılık kazanır. Ancak diğer taraftan 976 senesinde Makedonya merkezli Bulgar isyanın hükümdar soyundan gelmeyen Kont Nikolas'ın oğullarının liderliğinde

¹⁵⁴ Psellos, s.54-55.

¹⁵⁵ Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.300-301.

¹⁵⁶ Skylitzes, s. 384-385.

¹⁵⁷ Anisava Miltenova-Milijana Kajmakamova, "The Uprising of Peter Delyan (1040/1041) In A New Old Bulgarian Source" *Byzantino-bulgarica*, VIII, 1986, Sofia, s.235.

¹⁵⁸ Psellos, s. 62. Zonaras, s. 64.

başlayıp başarı kazandığını ve 1040'lı yıllarda Macar kaynaklarının Peter Delyan ismini hiç telaffuz etmediğini göz önüne alırsak Peter Delyan'ın hükümdar soyundan gelmediği sadece sahip olduğu olanaklar vasıtasıyla etrafında toplananlarca hükümdar atfedildiği kanısına ulaşılabilir. Peter Delyan'ın kimliğinin belirlenmesinde belirleyici olan unsurun Macar Devleti'nin Peter Delyan ile var olabilecek ilişkisi neticesinde elde edilebileceği görüşündeyim. Bu nedenle Macar Kralı Stephen'in 1038 senesinde vefatının ardından Macaristan'da gelişen hadiselere göz atmak da fayda vardır. Kral Stephen, oğlu Emerik'in ölümünden sonra amcasının oğlu Vazul yerine kız kardeşinin oğlu Peter Orseolo'yu veliahdı olarak tayin etti. Hemen akabinde Vazul, kralı öldürmek için plan yapmakla suçlanarak kör edildi ve üç oğlu Levente, Andrew ve Bela imparatorluktan sürgün edildi.¹⁵⁹ Stephen'in ardından tahta çıkan Peter Orseolo, kendisine şiddetle muhalefet eden gruplara karşı önlem almak için Alman İmparatoru III. Henry ile sıkı bir bağlılık gerçekleştirdi. Ancak bu durum imparatorlukta yaşanan Alman nüfuzunu arttırdığı için muhalefet daha fazla dayanamadı ve 1041 senesinde Kral Stephen'in diğer bir kız kardeşinin oğlu Samuel Aba'yı liderleri seçerek Peter Orseolo'yu tahtan çekilmek ve ülkeyi terk etmek zorunda bıraktı. Alman İmparatorunun bizzat Macaristan'a müdahalesiyle devam eden bu süreç boyunca Macaristan Krallığı büyük buhranlara sahne oldu.¹⁶⁰ Ele aldığımız şekilde Vazul'un ve oğullarının ülkeden sürgün edilmesinin ardından Macar tahtına aday olarak gösterilen şahıs Kral Stephen'in kız kardeşinin çocuğu olan Samuel Aba'dır. Bu derece bir akrabalık bağının taht için yeter görüldüğü bir ortamda Peter Delyan'ın da Kral Stephen'in yeğeni olarak bir noktada olaylara müdahil olması beklenirdi. Ancak Vazul oğlu Andrew'in sürgünden dönerek tahta

¹⁵⁹ Markus, s.107; Györffy, *a.g.e.*, s.169-170; Engel, *a.g.e.*, s.29.

¹⁶⁰ Z.J. Kosztolnyik, "Dynastic Intrigues and Domestic Realities during the Reigns of Anrew I and Bela I", *Hungarian Studies Review*, Vol. XXVIII, Nos. 1-2, 2001, s. 93-94-94.

çıkıldığı 1046 senesine kadar süren saltanat mücadelesi esnasında Peter Delyan adı hiçbir surette dillendirilmez.¹⁶¹ Kaldı ki Peter Delyan böyle bir soya sahip dahi olsa isyan ettiği tarihte ne Peter Orseolo ne de Samuel Aba, Peter'e destek verebilecek bir ahvalde değildir. Dolayısıyla Peter'in Macarlar ile mevcut bağlantı noktaları yok denebilecek kadar azdır. Macarlar ile bu kadar az nispette ilişki içerisinde olan Peter Delyan'ın gerçekten de Psellos'un belirttiği gibi önemli bir aileden gelmediği fikri daha olasıdır.

Peter Delyan hangi soydan gelirse gelsin başlattığı isyanın II. Basil devrinin ardından Balkanlar'da Bizans aleyhine karşı gelişen en mühim vaka olduğu sabittir. İfade ettiğimiz gibi Peter'in hükümdar soyundan olduğu veya Macar yardımı aldığı için bu seviyeye ulaşmış olmadığı oldukça müphemdir. Harici hususları bir kenara bırakırsak Balkanlar'ın sosyo-ekonomik yapısında ve siyasi hadiselerinde yaşanan değişimlerin isyanın kısa vadede yayılmasına temel oluşturduğunu ifade edebiliriz.¹⁶² Dâhili değişimlerin ilkinin Bizans merkezi yapısının Sirmium ve civarından çekilmesiyle oluştuğunu söyleyebiliriz. Merkezin bu hamlesiyle bölgede yer alan Singidunum şehri isyan için elverişli bir konuma kavuştu. Peter Delyan isyanı bu şehirde başlatarak merkeze karşı hamle üstünlüğünü ele geçirmiş oldu. İkinci dâhili mesele Bulgar halkının Bizans boyundurluğundan kurtulma ve bağımsızlık fikirlerini tüm müdahalelere rağmen sürdürmesidir. Bulgar halkındaki özgürlük algısının varlığı dönemi kaleme alan tüm Bizans tarihçileri tarafından açıkça zikredilmiştir.¹⁶³ Bu algının ve isteğin daha da yaygınlaşıp genişlemesinde iki faktörün rol oynadığı anlaşılıyor. İlk olarak IV. Mikhael, Bulgar Başpiskopluğu'nun idarecisi Bulgar

¹⁶¹ Markus, s.108.

¹⁶² Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.300; Obolensky, *a.g.e.*, s.200-221.

¹⁶³ Psellos, s.62; Skylitzes, s.385; Zonaras, s.64.

kökenli John'un 1037'de vefat etmesinin ardından yerine Yunanlı bir kimseyi atadı.¹⁶⁴ Bu atama Bulgarlar nazarında Bizans asimilasyonun bir başka adımı olarak algılanmış olabilir. Bulgar halkının özgürlük isteğini kamçulamış olması muhtemel bir diğer hadise ise Hadım İoannes'in sert merkezîyetçi mali politikaları sonucu Bulgar halkından aynı olarak tahsis edilen vergiyi nakdi olarak ödenmesine karar vermesidir. Daha önce gördüğümüz üzere on birinci yüzyıl, Bizans Devleti'nde ekonomik kalkınmanın yaşandığı bir devirdi ve Bulgaristan sahasında bu kalkınmanın izlerine rastlamak mümkündür. Hadım İoannes, merkezi sisteme dâhil edilen ve ekonomik faaliyetlerin canlandığı bölgelerde Anadolu'da olduğu gibi nakdi ödemenin gerçekleştirilebileceğini öngördü.¹⁶⁵ Söz konusu bölgelerde karara gösterilen olumsuz tepkiler henüz bu yörelerin gelişkin bir ekonomik sisteme dâhil edilemeyeceğine işaret eder. Ancak bu noktada isyanın başladığı yerin Singidunum olduğunu ve gelişim gösterdiği arazinin Doğu Makedonya/Yunanistan ile sınırlı kalmasını göz önüne alırsak ekonomik kaygının çok mühim bir etmen olmadığı ileri sürülebilir.¹⁶⁶

Peter Delyan isyanın başarıya ulaşmasına temel olan üçüncü dâhili mesele, isyanı bastırmakla görevli Dyrrhakhion Strategosu Mikhael Dermokaites'in isyanı bastırmakta yetersiz kalışı ve thema ordusunun idaresini sağlayamayışıdır. Peter Delyan biraz önce bahsi geçen muhtemel saikler vasıtasıyla Singidunum halkından gerekli desteği alıp Bulgar Kralı ilan edildikten sonra güneye yönelerek Bizans merkezi yapısının işlerliğini sağlayan Naissus ve Skopye şehirlerini sırasıyla ele geçirmiş bulunuyordu. Peter Delyan'ın def'i için Dyrrhakhion Strategosu görevli

¹⁶⁴ Skylitzes, s.377; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.300.

¹⁶⁵ Skylitzes, s.387; Fine, *a.g.e.*, s. 203-204; Obolensky, *a.g.e.*, s.211-212.

¹⁶⁶ Stephenson, *a.g.e.*, s.130-131; Curta, *a.g.e.*, s.283.

kılındı. Ancak Bulgar asileri karşısında alınan mağlubiyet ve akabinde thema ordusunun strategosa dolayısıyla merkeze başkaldırıp aralarından Tihomir adında bir kimseyi Bulgar hükümdarı olarak ilan etmesi, Bizans açısından işleri daha çıkılmaz bir hale soktu. Bu karmaşadan derhal yararlanan Peter Delyan, Bizans'a karşı birlik olunması yönünde Tihomir'e teklifte bulundu. Tihomir, Delyan'ın bu hileli teklifine kanınca canından oldu. Dyyrhakhium şehri bu suretle Peter Delyan'ın hâkimiyetine geçti. Bu büyük başarı neticesinde Peter'in hâkimiyet alanı Via Egnatia yolunun üçte ikisini kapsar hale geldi. Peter, daha önceki Bulgar hükümdarlarının izlediği siyaseti sürdürerek Thessalonike şehrinin ele geçirilmesi yönünde faaliyetlere girişti. Öncelikle Nikopolis Theması ve ardından Hellas Themasının bir bölümü ele geçirildi. Böylece Delyan'ın birliklerine Via Egnatia'nın bir diğer kapısı olan Thessalonike şehrinin yolu açılmış oldu.¹⁶⁷

Bu kritik anda son Bulgar hükümdarı John Vladislav'ın oğullarından biri olan Alusianos, kumandan olarak görev yaptığı Theodosiopolis şehriden ayrılarak Bulgar isyanına liderlik etmek amacıyla Balkanlar'a geçti. Bizans kaynaklarına göre Alusianos'un isyana katılımının nedenleri Hadım İoannes'in katı ekonomik kurallarından muzdarip olması ve hükümdar nazarında itibar görmemesiydi.¹⁶⁸ Ancak Alusianos'un isyana dâhil olmasının ardından tüm vakaların Bizans lehine gelişim göstermeye başlaması, Alusianos'un isyanı baltalamak amacıyla Bizans eliyle Balkanlar'a gönderildiğini akla getirir. Psellos, Alusianos'un firarıyla Bizans'ın elde ettiği kazancın farkındadır. Lakin ona göre, Bizans lehine gelişen vakalar tamamen Tanrı eliyle oluşturulan rastlantılardan ibarettir.¹⁶⁹ Başka bir açıdan

¹⁶⁷ Skylitzes, s. 385-386-387; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.301.

¹⁶⁸ Psellos, s.64; Skylitzes, s.388; Zonaras, s. 65-66.

¹⁶⁹ Psellos, s.64.

ise Alusianos'un firarı, 976 senesinde Bulgar ayaklanması başlayınca Bulgar hükümdar soyundan gelen Romanos ve Boris kardeşlerin Konstantinopolis'ten ayrılıp Balkanlar'a geçişlerini anımsatmaktadır. Bu benzerlik göz önüne alındığında iki vakanın da kurgulanmış bir Bizans hamlesi olduğu söylenebilir. İlk vakada Boris'in vefatı nedeniyle emeline ulaşamayan Bizans, Alusianos hamlesiyle beklediğinden de kısa bir sürede isyanı sona erdirmeyi başarmıştır.¹⁷⁰

Alusianos, Bulgaristan'a kaçtığı vakit Peter Delyan tarafından sıcak bir tavırla karşılandı ve her iki taraf da idarenin paylaşımına razı olundu. Peter Delyan, derhal Alusianos komutasına kırk bin asker tahsis etti ve Thessalonike'ye hücum edilip şehrin kuşatılmasını teklif etti. Alusianos, Peter'den aldığı destekle İmparator Mikhael'in kuzeni Konstantin'in savunmasını üstlendiği Thessalonike şehrini ablukaya aldı. Kuşatma aletleriyle şehrin dış dünyayla iletişimini ve irtibatını kesen Alusianos şehrin sukutu için beklemeye başladı. Fakat Bizans birliklerinin şehirden dışarıya gerçekleştirdiği hücum Bulgarlar'ı gafil avladı ve hazırlıksız yakalanan asilerden on beş bin kişi canından oldu. Alusianos arta kalan askerleriyle Delyan'ın yanına firar etmek mecburiyetinde kaldı. Delyan nazarında alınan bu ağır mağlubiyetin nedeni açıkça Alusianos'un hatasıydı. Hatanın varlığı sabitti, ancak bu hareketin kasten mi yoksa bilinçsizce mi yapıldığı hususunda Peter Delyan'da büyük şüpheler uyandı. Akabinde idareyi paylaştığı bu şahsın ortadan kaldırılması yönünde faaliyetlere girişti. Kendi aleyhinde gelişen algının farkında olan Alusianos, Peter Delyan'dan önce harekete geçerek onu esir almayı başardı. Bu hadiseler yaşanırken İmparator IV. Mikhael, hastalığının tüm vücuduna tesir etmesine aldırmadan ordunun başına geçti ve merkez Thessalonike'den hareketle Bulgaristan'a

¹⁷⁰ Fine, *a.g.e.*, s. 206.

geçeleştirilecek taarruzun hazırlıklarını tamamladı. Ardından İmparator ordularıyla birlikte Rodop Dağları istikametinde Mosynoupolis üzerinden Bulgaristan içlerine doğru sokulmaya başladı.¹⁷¹ Peter Delyan'ı erkten düşüren Alusianos, ilerlemeyi sürdüren imparatorluk birliklerine karşı harekete geçti ancak bir başarı elde edemedi. Bulgar isyanının tek lideri haline geldikten sonra Alusianos, aldığı ilk mağlubiyetin ardından imparatorluk ordusu karşısında mücadele etmenin bir fayda sağlamayacağına kani oldu. İmparator IV. Mikhael ile iletişime geçip şan ve mevki karşılığında isyanı başsız bırakmaya razı olduğunu bildirdi. İmparator teklifi kabul etti ve Alusianos imparatora teslim oldu. IV. Mikhael, lidersiz kalan Bulgar asilerini kısa sürede etkisiz kıldı ve büyük bir kutlama ile karşılandığı başkente zaferle döndü. Bu sefer sırasında hastalığı nedeniyle imparator çok bitkin düşmüştü. Nitekim kısa bir süre sonrasında tahttan çekilip manastıra kapandı ve yerini kız kardeşinin oğlu Mikhael'e bıraktı.¹⁷²

Netice itibarıyla Bizans İmparatorluğu henüz kazandığı Balkan arazisinin çok büyük bir bölümünü yeniden Bulgarlar'a kaptırmaktan son anda kurtulmuştur. II. Basil devrinde başlayan Kontoğulları isyanının başarı kazandığı alanlarda hâkimiyet tesis eden Peter Delyan'ın hile vasıtasıyla ortadan kaldırılması, çok daha uzun sürebilecek bir mücadeleyi kısa sürede nihayete erdirmiştir. Ayrıca II. Basil'i meşgul eden iç isyanlar gibi hadiselerin olmayışı ve IV. Mikhael'in bu halden yararlanıp kararlı bir şekilde hızla sefere çıkması, Bulgar tehlikesinin daha fazla büyümesine mani olmuştur. Peter Delyan'ın Kontoğulları isyanından farklı olarak hiçbir şekilde ilk Bulgar Devleti'nin arazisine yönelik faaliyetlere girişmemiş olması şaşırtıcıdır. Hâlbuki Samuel isyanının hemen sonrasında bu alanın hâkimiyetini ele geçirmiş ve

¹⁷¹ Mikhael Attaleiates, *Tarih*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yay, 2008, İstanbul, s.26.

¹⁷² Psellos, s.64-65; Skylitzes, 388-389-390; Zonaras, s.66-67; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.301-302.

ardından Thessalonike'yi hedef seçmişti. II. Basil bu nedenle direk olarak Samuel'in merkezi Prespa yönünde harekete geçememiş ve öncelikle Samuel'in ilk Bulgar topraklarıyla iletişimini kesmek için Orta Bulgaristan bölgesine hücum etmek zaruriyetinde kalmıştı. IV. Mikahel ise Peçenek tehlikesinin de hissedildiği bu alana isyanın erişmemesinden faydalanarak Peter Delyan'ın merkezine direkt sokulup kararlı bir seferle başarı kazanmıştır. Bu noktada Hadım İoannes'in Bulgaristan arazisinde vergi sistemini değiştirerek yöre halkını hoşnutsuz kıldığı bir ortamda neden Makedonya ve Paristrion Thema halkının Peter Delyan isyanına dâhil olmadığı ve neden Peter Delyan'ın bu alana doğru isyanı genişletmek gibi teşebbüste bulunmadığı akla gelebilir. Görünen o ki, Bizans merkezi sistemi bu themalarda Bulgar halkının özgürlük arzusunu tamamıyla ortadan kaldırmayı başarmıştır. Bu ahvalin farkında olan Peter Delyan da Bulgaristan themasının doğusunda egemenliğini kurduktan sonra yalnız Via Egnatia yolu üzerinde hâkimiyet tesis ederek devletin varlığını kesinleştirmek istemiş olmalıdır. Lakin gördüğümüz üzere Delyan'ın arzuları Thessalonike surları önünde yok olup gitmiştir. Bu girişimin başarısızlığı neticesinde Bulgar halkı bağımsızlığına kavuşmak için yüz elli yıldan daha fazla bir süre beklemek zorunda kalacaktır.

3. IV. MİKHAEL DÖNEMİNİN SEMBOL İSMİ: HARALD HARDRADA

II. Basil'in Vareng kökenli savaşçılardan imparatora bağlı birlikler oluşturması, Bizans ordusunun etkin savaşçı gücünün paralı askerlere dayandırılmasını temel alan bir politikaydı. Kuzeyli paralı askerlerin orduya dâhil edilmesi Basil'in halefleri tarafından da sıklıkla tatbik edildi. Bu süreç içerisinde Bizans ordusunun elde ettiği zaferlerin en ön saflarında imparatora sadakatle bağlı

kuzeyli profesyonel savaşçılar yer almaya başladı. Neticede II. Basil'in kurumsallaştırdığı profesyonel askerlik, 1040'lı yıllar itibarıyla her cephede imparatorluk lehine kullanılabilir bir seviyeye erişti.¹⁷³ Kanımca tutarlı olarak adledilebilecek bu siyasetin getirdiği kazançlar, IV. Mikhael devrinde imparatorluk hizmetine giren ünlü Norveçli Harald Hardrada'nın faaliyetleri ile özdeşleştirilebilir gibi görünmektedir. Çünkü çarpıcı bir hayat hikâyesine sahip olan Harald Hardrada'nın yaşamına göz atmak, hem Bizans İmparatorluğu'nun Balkanlar'da ve İtalya'da elde ettiği başarıların temel etmenlerinden birine temas etmemizi hem de paralı askerlerin orduda ne kadar yararlı olmaya başladıklarına dair bir öngörü kazanmamızı sağlayacağı düşüncesindeyim.

Harald Hardrada, Norveç Karlı II. Olaf'ın (995-1030) üvey kardeşidir. Abisinin vefatının ardından Hardrada ülkesinden göç etmek mecburiyetinde kalmış önce Kiev lideri Yaroslav'ın ardından Bizans İmparatoru IV. Mikhael'in hizmetine girmiştir. Büyük bir ihtimalle imparatorluğa varış ve Vareng birliklerine katılış tarihi 1034'tür.¹⁷⁴ Hardrada, IV. Mikhael, V. Mikhael, Zoe-Theodara ve IX. Konstantin devirlerinde üstlendiği askerlik vazifesini sadakatile ve başarıyla yerine getirmiştir. IX. Konstantin devrinin ilk yıllarında (1043-44) ülkesine dönen Hardrada, 1046 yılında Norveç Kralı olmayı başarmış ve görevini 1066 yılına kadar sürdürmüştür.¹⁷⁵

IV. Mikhael'in henüz hükümdar olduğu yılda Vareng birliklerine katılan Hardrada, hem Balkanlar'da Peçenekler'e ve Peter Delyan'a karşı hem de İtalya'da Araplar'a karşı girişilen mücadelelerde etkin görevler almış ve imparatorluğun

¹⁷³ Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.305-306.

¹⁷⁴ Jonathan Shepard, 'A Note On Harold Hardrada: The Date Of His Arrival At Byzantium', *JÖB*, 22, 1973, s.149.

¹⁷⁵ The Heimskringla; Chronicle Of The Kings Of Norway, Vol.3, trans. Samuel Laing, London, 1844, s. 1-17; Blöndal, *a.g.e.*, s.54-102.

zaferler kazanmasına büyük katkılarda bulunmuştur.¹⁷⁶ Bizans kaynaklarından anlaşıldığı kadarıyla Hardrada ve İmparator IV. Mikhael arasında sıkı bir güven duygusu vardır. Varengler ile özdeşlen bu duygu, Hardrada'nın karakteri vasıtasıyla daha da netleşmiştir. On birinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren Bizans idaresinde önemli görevler üstlenen Kekaumenos¹⁷⁷ oğluna Harald Hardrada'yı şu sözlerle anlatıyor:

‘Harald, Vareng Kralı'nın oğludur ve babasının ölümü üzerine Harald'ı ikinci plana attıktan sonra babasının mevkisini ele geçiren Ioulabos(Olaf) –adında- bir ağabeyi vardı. Harald genç bir erkek olduğundan gelip Paphlagonialı İmparator Mikhail'e hürmet etmek ve Roma sistemi hakkında bir izlenim edinmek istedi. Yanında beş yüz soyluyu da beraberinde getirdi. Geldi ve imparator onu müsaade verircesine buyur etti ve kuvvetleriyle beraber onu Sicilya'ya yolladı. Burada Roma orduları bir ada için savaşıyordu. Yola koyulduktan sonra (Harald) büyük işler başardı. Sicilya'ya boyun eğdirildikten sonra kuvvetleriyle beraber imparatora geri geldi ve (imparator) onu manglabites unvanıyla onurlandırdı. Bunun ardından Bulgaristan'da Peter Delyan ayaklandı. Harald kendi kuvvetlerine sahip olduğu için imparator ile beraber sefer çıktı ve düşmana karşı giriştiği soylu karakterine ve asil sülalesine yakışan faaliyetleri gözler önüne serdi. Bulgarlara boyun eğdirdikten sonra imparator evine döndü. Bu esnada ben de imparator adına elimden gelenin en iyisini yapmak için savaşıyordum. Mosunoupolis şehrine vardığımızda imparator onu savaştığı için spatharocandidatos unvanıyla şereflendirdi. Mikhael ile kuzeni eski imparatorun (V. Mikhael) vefatının ardından Harald kendi

¹⁷⁶ Krijnie Ciggaar, ‘‘Harald Hardrada: His Expedition Against The Pechenegs’’, *Balkan Studies*, 21, 1980, s. 398-399.

¹⁷⁷ Kekaumenos'un (Κεκαυμένος) 1020 ve 1024 seneleri aralığında Güney Makedonya'da doğduğu ve 1070'li yılların ardından vefat ettiği düşünülmektedir. Peter Delyan isyanına karşı 1041 senesinde düzenlenen sefere ve V. Mikhael'in 1042 senesinden tahttan indirilişine şahit olmuştur. Bu vakaların ardından Yunanistan'da idari göreve getirilmiştir. Komutan Katakalon Kekaumenos ile aynı şahıs olma ihtimali hakkında tartışma mevcuttur. Bknz: Alexander Kazhdan, ‘‘Kekaumenos’’, *ODB*, C.II, s.1119.

yurduna dönmeyi arzuladı ve Monomakhos'un önünde bunu niyaz etti. Fakat izin verilmedi ve esasında çıkış yolları kısıtlandı. Lakin o gizlice kaçtı ve ağabeyi Ioulabos'un yerine ülkesinin idaresini üstlendi. Lakin ona verilen unvanlar hasebiyle gururlanmadı daha ziyade idaresi esnasında Romalılar'a karşı sadakatini ve sevgisini sürdürdü.'¹⁷⁸

Gördüğümüz üzere Paphlagonyalı IV. Mikhael devrinde imparatorluk ordusunun temel taşını oluşturmaya başlayan paralı askerlik sisteminin varlığı imparatorluğun yararınadır. IV. Mikhael'in Balkanlar hakkında tasarladığı siyasetin başarıyla yörede uygulanmasını sağlayan en önemli etken imparatorluk ordusunun merkeze bağlı alanların elden çıkmasına mani olmasıdır. Bu ordunun başarı kazanmasını sağlayan en önemli unsurlardan birisi ise profesyonel paralı askerlerdir. Dolayısıyla Hardrada karakteri ile sabitlemeye çalıştığımız gibi ordunun elde ettiği başarılar bizatihi imparatorların paralı askerler ile kurduğu sadakat temelli iletişimin devamlılığının sağlanmasıyla elde edilmektedir. Bu devamlılık ve ardından gelen askeri başarılar IV. Mikhael'in 1041'de tahttan çekilmesinden sonra sık sık yaşanacak olan imparator değişiklikleri nedeniyle sekteye uğrayacak ve yüzyılın ikinci yarısından itibaren Bizans algısında paralı askerlerin imparatorluğa faydadan çok zarar verdiği fikri yer edinmeye başlayacaktır.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Cecaumenos, Sovyet i Rasskazy Kekavmena. Sochineme Vizantiiskogo polkovodtsa XI veka, ed. G.G. Litavrin, Moscow, 1992, Kısmen İngilizce trans. W. North, Part.81. (1999).

¹⁷⁹ On birinci yüzyılın ikinci yarısında Bizanslılar'ın paralı askerlerin de dâhil olduğu yabancılar ile ilgili sahip olduğu algının olumsuz doğrultuda keskin değişimi için bkz: Jonathan Shepard, "Aspects Of Byzantine Attitudes And Policy Towards The West In The Tenth And Eleventh Centuries", *Byzantium And The West c.850-1200, Proceedings of the XVIII Spring Symposium of Byzantine Studies Oxford 30th March-1st April 1984*, ed. J.D.Howard-Johnston, Amsterdam, 1988, s.94-98.

4. MERKEZ'DE NİZAMIN BOZULMASI VE BALKANLAR'DA İSYANLAR

IV. Mikhael'in tahtı Zoe vasıtasıyla yeğeni Mikhael'e terk etmesiyle birlikte Bizans siyasetinde dengeler olumsuz yönde değişmeye başladı. Erki tam anlamıyla kontrolü altına almak isteyen V. Mikhael, tahta çıktığı ilk andan itibaren önceliği merkezde yaşanacak olan iktidar mücadelelerine verdi.¹⁸⁰ Süreç neticesinde Mikhael, önce amcası hadım Ioannes'i ardından da Kraliçe Zoe'yi sürgüne göndererek erki tek başına sahiplendi.¹⁸¹ Bu suretle V. Mikhael, hem II. Basil hem de IV. Mikhael devirlerinde tatbik edilen siyaseti terk edip yeni bir düzen inşa edeceğini aleni olarak ortaya koymuş oldu. Psellos'a göre bu düzenin temel prensibi, uzun zamandan beri devlet kadrolarını ellerinde tutarak siyasete yön veren azınlıkların kudretten düşürülerek geniş halk kitlelerinden (sonraki süreçte varlıklı tacir olarak karşımıza çıkacak olan) yeni şahısların üst mertebelere getirilmesidir.¹⁸² Lakin bu tasarıya çıkarı zedelenen grupların verdiği cevap, V. Mikhael'in siyaseti kadar keskin ve acı olacaktır. Başkentte sıradan serzenişler büyük bir isyana dönüşür ve nihayetinde V. Mikhael hem tacından hem gözünden mahrum kalır. Yaklaşık üç bin kişinin öldüğü bu vaka, başkentte derin izler bıraktı. Bundan böyle tahta çıkan her imparatorun sahip olduğu meşruiyet veya yön verdiği siyaset önceki yıllara nazaran daha kolay sorgulanabilir ve itiraz edilebilir bir hal aldı. V. Mikhael'in ardından tahta çıkan Zoe, Theodora ve IX. Konstantin Monomakhos bu tedirgin ahval içerisinde idareyi üstlenmek mecburiyetinde kaldı. Yeni hükümdarlar erkini devam ettirebilmek için taraftar sayısını arttırmak zorundaydı ve bunun yolu ya eski düşmanları dost edinmekten ya da etrafa ziyadesiyle unvanlar saçmaktan geçiyordu. Ancak bazen bu

¹⁸⁰ Angold, *a.g.e.*, s.56-57.

¹⁸¹ Skylitze, *a.g.e.*, s.391-393; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.302.

¹⁸² Psellos, *a.g.e.*, s.77.

fevkalade hoşgörülü tutumlar dahi imparatora karşı çıkılmasına ket vuramıyordu. Nitekim Zoe vasıtasıyla Makedonya hanedanlığının temsilcisi olmasına rağmen IX. Konstantin liderliğindeki Bizans idaresi önce İtalya'da Georgios Maniakes'in ve ardından Balkanlar'da Leo Tornikos'un başkaldırılarıyla mücadele etmek zorunda kaldı.¹⁸³

Georgios Maniakes, esasında III. Romanos döneminde Doğu sınırında Araplar'a karşı elde ettiği başarılar sayesinde Teluch theması strategosluğuna tayin olmuş ve sonrasında mahareti sebebiyle Sicilya seferine komutan sıfatıyla gönderilmişti. Daha önce söz konusu ettiğimiz şekilde Maniakes, Sicilya'da zaferler kazanmış ancak hadım Ioannes ile aralarında doğan husumet nedeniyle görevinden uzaklaştırılıp başkentte göz hapsine alınmıştı. V. Mikhael, Zoe ve IX. Konstantin eski düşmanlar yeni dostumuzdur fikrinden hareketle Maniakes'i özgür kılıp onu olayların imparatorluk aleyhine gelişim gösterdiği İtalya'ya komutan sıfatıyla gönderdiler.¹⁸⁴ İtalya'daki düşman bu sefer Frenkler (Normanlar) idi ve Maniakes'in hapsinden sonra İtalya ordusunun başına getirilen üç kumandan da Frenkler karşısında ağır mağlubiyetler almıştı. Maniakes, İtalya'da durumu bir kez daha Bizans lehine çevirmeyi başardı,¹⁸⁵ ancak merkezden gelen havadisler tüm her şeyden ümidini kesmesine neden oldu. Bu habere göre imparatorun çok önem verdiği metresi Maria Sklerena'nın kardeşi Romanos Skleros¹⁸⁶, kız kardeşinin konumundan faydalanarak Maniakes'in Anatolikon Theması'nda bulunan arazisini hukuksuzca

¹⁸³ Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.308.

¹⁸⁴ Psellos, s.118.

¹⁸⁵ Attaleiates, s.25.

¹⁸⁶ Skleros ailesi, onuncu yüzyıla beraber önem kazanmış ve önplana çıkmıştır. Her ne kadar Bardas Skleros II. Basil'e isyan ettiyse de 989'da afedilmişti. Bardas'ın soyundan gelenler önemli görevler ifa etmeye devam etti. Bu aileye mensup Maria (öl.1045) İmparator Monomakhos'un nikâhsız eşi oldu ve erkek kardeşi Romanos ile birlikte devlet idaresinde nüfuz elde etti. Skleros ailesi, I. Aleksios devrinde önemini kaybetti ve sonrasında yalnız bürokratik alanda faaliyet gösterebildi. Bknz: Aleksander Kazhdan, "Skleros", *ODB*, C.III, s.1911-1912.

zimmetine geçirmişti.¹⁸⁷ Şahsının yok sayılmasına öfkelenen Maniakes, isyan tasarıları yapmaya başladı. İmparator Monomakhos ise Maniakes'e sağduyuyla yaklaşacağına sert tedbirler aldı ve zanlının ivedilikle tevkif edilmesini emretti.¹⁸⁸ Maniakes, Monomakhos'un henüz tahta çıkmış olduğunu ve dolayısıyla ona destek verenlerin sayısının az olduğunu bildiğinden isyanını aleni bir şekilde ilan etti. Maniakes'in emri altında savaş konusunda tecrübeli ve kendisine sadık çok sayıda profesyonel asker bulunmaktaydı. Monomakhos'un isyancı ordusunu durdurabilmesi imkânsız gibi gözüküyordu. İtalya'dan ayrılan Maniakes ordusuyla beraber Via Egnatia yolu üzerinden Okhrida şehrini geçip Thessalonike'ye doğru ilerlemeye başladı. Bu noktada imparatorluk birlikleri, Maniakes'in karşısına çıktı.¹⁸⁹ Mücadele esnasında Maniakes tecrübesi ve yeteneğiyle imparatorluk ordularını bertaraf etmeye çok yaklaştı ancak nerden geldiği belirsiz bir mızrağın vücuduna saplanmasıyla canından oldu. Talih Monomakhos'a güldü ve Maniakes'in isyanı bir anda son buldu (1043).¹⁹⁰ On birinci yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan şair Khristophoros Mitylenaios¹⁹¹, ünlü komutan Maniakes'in ölümünü şu dizeler ile ifade eder:

*‘Ben Maniakes, tüm insanlara mezardan sesleniyorum:
Cesaretimi yeryüzünde unutmadım, bilakis giderken,
Yer altına ışık saçtım, kendimle birlikte cesaretimi gömdüm,
Cesaretim bir başka beden gibi benden uzakta değil,
Kol kaslarımın arasında aynen durmakta
Ve ben olmadan yeryüzüne çıkmayı ummamakta.’*¹⁹²

¹⁸⁷ Skylitzes, s. 401-402.

¹⁸⁸ Psellos, s.119.

¹⁸⁹ Skylitzes, s. 403; Attaleiates, s.33-34; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.308.

¹⁹⁰ Psellos, s.120; Skylitzes, s.403.

¹⁹¹ Mitylenaios'un hayatı ve şiirlerinde ele aldığı konular için bknz: Nicolas Oikonomides, ‘Life and Society in Eleventh Century Constantinople’, *Stüdist-Forschungen*, 49, 1990, s.1-14.

¹⁹² Μανιάκες λαλέω από τύμβου ἀνδράσι πάσι.
οὐ λίπον ἠνονόρην ἐπὶ γαίης, ἀλλ’ ὑπὸ γαίαν
οἰχόμενος κατέχοσα, ἐμοὶ δ’ ἄμα συγκατέθαψα.

Monomakhos idaresine karşı duyulan itimatsızlık hala devam etmekteydi. Bu hal neticesinde Leo Tornikos adındaki bir şahıs 1047 senesinde Adrianopolis'te Monomakhos yönetimine karşı ayaklandı. Leo Tornikos, İmparator Monomakhos'un anne tarafından akrabasıydı. Bir süre idarede önemli görevler üstlendikten sonra şüpheli tavırları nedeniyle imparator tarafından görevden alınıp nüfuzunun bulunduğu Adrianopolis'te inzivaya çekilmeye zorlandı. Bu arada Makedonya ve Thrakia Theması'nın önde gelenleri ihmalcı tutumları nedeniyle Monomakhos yönetimine karşı ayaklanma tasarıları yapmakta ve uygun bir şahsın onlara lider olmasını beklemekteydi.¹⁹³ Böylelikle Leo Tornikos'un çıkarları isyana temayül edenlerin çıkarlarıyla kesişmiş oldu. Bu durumu bir fırsata çevirmek isteyen Leo Tornikos, Rhaidestos (Tekirdağ) şehri haricinde Makedonya ve Thrakia themalarında görevli tüm askerlerin desteğini temin ettikten sonra Adrianopolis'te Eylül 1047'de başkaldırdı. Ardından tahtı ele geçirmek amacıyla büyük ve etkin bir ordu ile Konstantinopolis üzerine doğru kendinden emin bir şekilde ilerlemeye başladı. Güçlü bir orduya sahip olmasının dışında Tornikos'un tahtın kendisine geçeceğine bu kadar emin olmasının nedeni, Monomakhos'un imparator birliklerinin tamamını Doğu'ya sevk etmiş olması ve dolayısıyla başkentini müdafaa etmek üzere yetersiz sayıda askerinin emri altında bulunuyor olmasıydı.¹⁹⁴ Dahası Tornikos başkent halkının Monomakhos'a duyduğu hoşnutsuzluktan haberdardı ve merkezde ordusuna karşı direnç gösterebilecek bir bütünlüğün var olmadığını biliyordu.¹⁹⁵

κεῖται δ' οὐχὶ πέλας μελέων μου ὡς δέμας ἄλλο,
βραχιόνων δέ μάλιστα ἐμῶν περὶ νεῦρα μένουσα
οὐκ ἐθέλει ἀναβῆναι ἀπὸ χθόνος ἄτερ ἐμεῖο.

Bknz: Frederich Lauritzen, 'Achilles at the Battle of Ostrovo George Maniakes and the Reception of the İlliad', *BS*, LXXII, 2014, s.173-174.

¹⁹³ Angold, *a.g.e.*, s.59-60; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.308.

¹⁹⁴ Aristakes, s.22-23; Urfalı Mateos, s.83-84.

¹⁹⁵ Psellos, s.125-126-127-128; Attaleiates, s.37-38; Skylitzes, s.413.

Tornikos, Konstantinopolis surlarının önünde ordugâh kurduğu vakit Monomakhos'un müdafaa için gerçekleştirebildiği sadece surların onarımını yapmak ve kilit noktalara yetersiz sayıdaki askerlerini yerleştirmektir. Bu an için imparatorun abluka altına alınmış olan kentine civardan destek sağlayabilecek hiçbir kuvvet bulunmamaktaydı. Monomakhos, beklendiği şekilde muhasarayı zayıflatmak ve isyancıların cesaretini kırmak amacıyla surların ötesine birkaç saldırı düzenledi. Lakin isyancı ordusu bu zayıf hücumları bertaraf etti ve şehrin askeri direncini kırmayı başardı. Artık zafer fiilen Tornikos'undu ve Monomakhos'un ahvali onun merhametine bağlıydı. Tek sorun, başkent halkının Tornikos ve ordusunu meşru olarak kabul etmemekte ısrar etmeyi sürdürmesi ve şehrin kapılarını onlara açmamasıydı. İsyanını en ince ayrıntılarına kadar planladığı anlaşılan Tornikos, bir zorba gibi cebirle tahtı ele geçirmekten ziyade halkın gönül rızasını kazanmış şekilde imparator olmayı tasarlamaktaydı. Bu nedenle Tornikos başkent halkının bugün değilse bile yarın mutlaka kendi elleriyle imparatorluk unvanını ona sunacağını umarak şehrin yağmalanmasına da razı olmadığı için şehre giriş tarihini bir başka güne erteledi. Başkent halkının gönlünü kazanmak için ordusundaki askerlere şiddete son vermelerini ve esir tutulan kimselerin salınmasını emretti. Görünen o ki, Leo Tornikos, sıradan bir asi değildir ve gerçek niyeti onu destekleyenlere peşkeş çekerek tahta oturmak değil, devlet ciddiyetiyle imparatorluğun idaresini ele almaktır. Ancak Leo Tornikos yanılmıştır. Ona destek veren askerlerin ekseriyeti, gayretlerinin karşılığında talan ve yağma faaliyetlerine girişip ganimet elde etmeyi ummaktaydı. Başkent onları bu konuda fazlasıyla cezbetmiş olmalı. Ancak Tornikos'un kararı, hayal ettiklerinin tam zıttı olunca askerler yavaş yavaş saf değiştirmeye başladı. Ordusunun günden güne erimeye başladığını fark eden Tornikos, askerlerinin taleplerine boyun eğmek mecburiyetinde kaldı. Bir yağma gerçekleşecekti ama başkentte değil, Thrakia

Themasında Tornikes'e boyun eğmeyen tek şehir olan Rhaidestos'ta gerçekleşecekti. Böylece Konstantinopolis şehrinin önünden ayrılan isyancı ordusu, Rhaidestos şehrini ablukaya aldı. Burada da umulan neticeye bir türlü erişilemedi ve Tornikos'un ordusunu terk edenlerin sayısı artmaya devam etti. İsyancılar Rhaidestos surları önünde zaman kaybetmekteyken Gürcistan seferine çıkmış olan Bizans ordusu, başkente dönmeyi başardı. Monomakhos vakit kaybetmeksizin orduyu iki kısma ayırarak Chrysopolis (Üsküdar) ve Abydos üzerinden isyancıları kısıp alacak şekilde harekete geçirdi. Bu sefer muhasara altına alınan kuşatmadan vazgeçip Arkadioupolis şehrine çekilmiş Leo Tornikos oldu. Kış ayında bulunulması isyancıların muhasaradan çektiği çileleri arttırdı. Sona yaklaştığını anlayan isyancıların önde gelenleri merhamet dileyerek imparatora teslim oldu. Artık tüm ümidini yitiren Leo Tornikos, Boulgarophygon (Babaeski) kilisesine sığındı. Burada imparatorluk askerleri Tornikos'u ele geçirdikten sonra tüm itirazlara rağmen hükümdarın emriyle gözlerini oydu.¹⁹⁶ Leo Tornikos'un isyanına katılmış olan kimseler ise pek çok kişinin şefaati neticesinde Monomakhos tarafından affedildi ve vazifelerinin başına dönmelerine izin verildi. İmparatorun isyana dâhil olanların affını talep edenlerden birisi, Psellos'un hocalığını da yapmış bilgin Ioannes Mavropous'tur. Mavropous, imparatora hitaben yazdığı bir mektubunda istirhamını şu cümlelerle ifade etmiştir:

'Krallığınızın ve şahsınızın selametini muhafaza eden Tanrı'ya bu suretle hizmet etmelisiniz. O ki tüm isyankarları ayağınızın altına serdi ve onlara karşı kansız bir zafer ihsan eyledi. Bu biroluş karşılığında sizden suçlulara yalnızca merhametinizi ve bağışlayıcılığınızı göstermeniz dışında hiçbir şey talep etmemektedir. Zira o, eğer affedersen, affedeceğim ve sizin değerlendirdiğiniz ölçüde seni değerlendireceğim diyerek harikulade bir vaat açığa vurmaktadır. Bu nedenle kul olarak bir şeylerden mesulsünüz

¹⁹⁶ Psellos, s.129-136; Attaleiates, s.41-42-43; Skylitzes, s.414-415-416.

borçluları yükümlülüklerinden azat ediniz. Böylece isyankârları affetmenizi iyi bir dayanak olarak kullanıp dualarınızla benzer şekilde yardım almayı temin edebilirsiniz.”¹⁹⁷

¹⁹⁷ “Φεραπεύσης δὲ καὶ θεόν, τὸν τῆς ζῆς σωτηρίας καὶ βασιλείας προτάτην, ὃς ὑπέταξε πάντας τοὺς ἀποστατοῦντας ὑπο τοὺς πόδας σου, ὃς ἀναίμακτον νίκην κατ' αὐτῶν σοι νῦν χαρισάμενος, ἄλλον μὲν οὐδένα μὴδὲν ἀπαιτεῖ σε τῆς συμμαχίας, μόνην δὲ τὴν πραότητα καὶ τὴν περὶ τοὺς ἀμαρτόντας μαροθυμίαν, ἐπαγγέλλεται δὲ καὶ θαυμασίαν, ἐπαγγελίαν, ἐὰν ἀφήτε, λέγων, ἀφήσω, καὶ ὃ μέτρον μετρεῖτε, καὶ ὑμῖν ἀντιμετρηθήσεται. Εἰ τοίνυν ὡς ἄνθρωπος ὀφείλεις τι καὶ αὐτός, ἄφες τούτοις τοῖς ἀφειλέταις, ἵνα μᾶλλον πείθης ἐν ταῖς εὐχαῖς, τὴν εἰς τοὺς παραξύναντας ἄφεςιν καλὴν ἔχων πρόφασιν εἰς τοὺς ὁμοίων.” The Letters Of Ioannes Mauropous Metropolitan Of Euchaita, Translate and Commentary: Apostolos Kapozilos, *CFHB*, Vol. XXXIV, Association For Byzantine Research, Thessalonike, 1990, s. 104-105.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. PEÇENEKLER'İN TUNA NEHRİNİ GEÇMESİ VE İMPARATORLUK ARAZİSİNİ İŞGALİ (1048-49)

İmparator IV. Mikhael'in 1036 senesinin ardından Peçenekler ile haraç ödenmesi karşılığında gerçekleştirdiği barış dönemi Tuna Nehri ötesinden Balkan arazisine düzenlenen akınlara büyük nispette gem vurulmasını sağlamıştı. Hem Peçenekler'in hem de Bizans'ın memnuniyetle karşıladığı barış hali, Balkanlar'da yaşanan isyan hadiselerine rağmen sorunsuzca sürdürüldü. Sulh adına ödenen haraçlar, Bizans hazinesine pahallıya mal olmasına rağmen sulhun olmadığı ortamda bölge savunması için imparatorluğun harcamak zorunda kalacağı büyük meblağlar göz önüne alındığında sulhun sürdürülmesi ziyadesiyle kabul edilebilirdi.¹⁹⁸ İmparatorlar sulha bu derece hevesli olsalar da barıştan asıl fayda sağlayan taraf Peçenekler'di. Barış öncesinde Peçenekler sadece canlarını tehlikeye atarak imparatorluk arazisine düzenledikleri akınlar neticesinde bir takım kazançlar elde edebilmekteydi. Ancak barış dönemiyle birlikte imparatorların ödedikleri düzenli haraçlar ve gelişen ticaret vasıtasıyla Peçenekler, zahmetsizce önemli miktarlarda kazanç elde etmeye başladı. Böylelikle sırf maddi çıkarlar hasebiyle Tuna güneyine tehlikeli akınlar düzenlemek mecburiyetinden kurtulan Peçenekler, tüm dikkatini kuzey cihetinden Uzlar'ın düzenlediği taarruzlara yöneltebildi. Bu evrede Peçenek ve Uz mücadelesi en çetin noktalarından birine ulaştı. Peçenekler bu ezeli düşmanlarının hücumları karşısında yekvücut oluşturup sıkı bir müdafaa tatbik etti. Tuna nehrine indikleri tarihten itibaren devlet oluşturma temayülleri barındıran Peçenekler, Uz baskısı sayesinde farklı kabilelerin tek bir lider hâkimiyetinde

¹⁹⁸ Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.309.

birleşmesini tecrübe edindi.¹⁹⁹ Bu suretle göçebe topluluklarının devletleşmesi önünde en büyük engellerden birini oluşturan aynı halktan farklı kabilelerinin bütünleşememe olgusu aşılmış oldu. Bu konu hakkında bizzat Peçenekler ile bu dönemde çatışmalara girmiş olan Bizans komutanı Katakalon Kekaumenus²⁰⁰,u kaynak edindiği tahmin edilen Skylitzes'in ifade ettikleri büyük oranda hakikati yansıtır.²⁰¹ Onun ifadelerine göre on üç kabileden oluşan Peçenek halkının tek lideri Bilter'in oğlu Turakh'tır. Bu soylu kimse, halkının menfaati için Uzlar ile çatışmak yerine güney hudutlarında olduğu gibi kuzey hudutlarında da barışı hâkim kılmak arzusundadır. Bu öngörülü politikaya Peçeneklerin ekseriyeti destek vermektedir. Ancak anlaşıldığı kadarıyla bölgede barışın devamlılığı Peçenekler'in Uzlar karşısında yüklediği sorumlulukları yerine getirmesine bağlıdır. Bu hal, sürdürülebilir bir siyaset olmasına rağmen bazı Peçenekler düşülen konumun acizliğinden yakınlıkla Uzlar ile savaşmanın daha akıllıca olduğuna dair eleştiriler öne sürdü. Bu muhalif grubun lideri Belemarnes kabilesinden Kegenes idi. Kegenes asil bir soydan gelmiyordu, fakat Uzlar'a karşı girişilen mücadelelerde yengiler kazanarak Peçenekler arasında saygın bir mertebeye ulaşmıştı.²⁰² Onun liderliğinde barış siyasetine yönelik eleştiriler etkinlik kazanmaya başladı. Politikasına ve dolayısıyla liderliğine yönelik bu aykırı hareketlerden rahatsızlık duymaya başlayan Turakh, Kegenes'in ivedilikle öldürülmesini emretti. Bu durumdan haberdar olan

¹⁹⁹ Skylitzes, s.426-427; Kurat, *a.g.e.*, s.135.

²⁰⁰ Katakalon Kekaumenos (Κατακαλὼν Κεκαυμένος) Balkanlar'da Bizans varlığını layıkıyla savunan kumandandır. İlk büyük başarısını 1038 seneli Sicilya seferi esnasında Maniakes kumandası altında elde etti. 1042 senesinde Konstantinopolis'teki ayaklanmayı bastırmak için V. Mikhael tarafından görevli kılınmıştır. Ardından (1043) Tuna kıyısındaki şehirlerin idaresini üstlendi. Buradaki vazifesi esnasında Macarlar'a ve İskitlere karşı ciddi başarılar kazandı. Destekçesi olduğu İsaakios Komnenos'un tahta çıktığı 1057 senesinden sonra vefat ettiği düşünülmektedir. Bknz: Charles M. Brand- Alexander Kazhdan, "Katakalon Kekaumenos", *ODB*, C.II, s.1113.

²⁰¹ Jonathan Shepart, "A suspected source of Skylitzes's Synopsis Historion: the great Catacalon Cecaumenos", *BMGS*, 16, 1992, s. 178.

²⁰² Skylitzes, s.427.

Kegenes, kendi kabilesinin yanında Pagumanes kabilesinin de desteğini alarak Turakh'ı savaş meydanına davet etti. On bir kabileye hükmeden Lider Turakh haliyle sadece iki kabilenin desteğini sağlamış bulunan Kegenes karşısında kesin bir utku elde etti. Büyük bir hüsrana uğrayan Kegenes, savaş artığı yaklaşık yirmi bin taraftarıyla beraber Bizans İmparatorluğu'na iltica etmek zorunda kaldı. Dristra yakınlarına ulaşan Kegenis, şehrin idaresinden sorumlu Mikhael'e meramını aktardı ve eğer kabul olunursa imparatorluğun sadık bir hizmetçisi olacağını bildirdi. İmparator Monomakhos, teklifi olumlu karşıladı, Kegenes ve halkının vaftiz olması koşuluyla imparatorluk sınırları içerisine girişlerine müsaade etti. Konstantinopolis'e götürülen Kegenes burada vaftiz edildi ve kendisine patrician unvanı bahşedildi. Artık imparatorun hizmetkârı olan Kegenes'e Tuna Nehri kenarında yer alan üç kale ve çevresinin idaresi teslim edildi. Ardından İmparator'un gönderdiği keşiş Eythymios, Kegenes'in halkını Tuna Nehri'nde vaftiz etti.²⁰³ Kegenes imparatorluk desteğini temin edip güvenilir bir konuma eriştikten sonra Tuna kuzeyinde bulunan Turakh'ın Peçenekleri'ne karşı akınlar düzenleyip büyük tahribatlara neden olmaya başladı. Tuna Kuzeyi'nde cereyan eden yıkımların şiddeti ve sıklığı, Turakh'ın göz ardı edemeyeceği bir seviyeye ulaştığında Turakh duyduğu memnuniyetsizliği İmparator Monomakhos'a ilettiler ve derhal Kegenes'in cezalandırılmasını talep etti. Ancak İmparator, bu isteği reddetti ve Kegenes aleyhinde herhangi bir hüküm icra etmedi.²⁰⁴ Bu hal üzerine Turakh, sefer için hazırlıklar yapıp Tuna Nehri'nin donduğu kış aylarını beklemeye başladı. Kış gelip Bizans savunmasının gevşemeye başladığı anda Turakh, sekiz bin askeriyle beraber donan Tuna Nehri'ni kolaylıkla aşarak Bizans arazisine doğru sefere çıktı ve yoluna çıkan her şeyi yerle bir etmeye

²⁰³ Skylitzes, s.427-428; Obolensky, *a.g.e.*, s.213.

²⁰⁴ Skylitzes, s.428

başladı. İmparator, durumdan haberdar olur olmaz Adrianopolis Dükü Konstantin Arianites'a ve Bulgar Strategosu Basil Monakhos'a ordularıyla birlikte ivedilikle yola çıkıp Paristrion Strategosu Mikhael'e ve Peçenek Strategosu Kegenes'e destek olmalarını emretti.²⁰⁵ Bir araya gelen Bizans ordusu, kalabalık Peçenek akıncılarına karşı zaman zaman düzenledikleri hızlı saldırılarla büyük kayıplar verilmeyi başardı. Bizans arazisini talan etmeyi sürdüren Peçenekler, mevsimin kış olması ve üstüne üstlük ordu içerisinde başlayan salgın hastalık sebebiyle takatten düşmeye başladı. Durumun farkına varan Kegenes, şiddetli bir hücum neticesinde Peçenekler'in teslim olacaklarını belirterek Bizans ordusunun top yekûn saldırıya geçmesini tavsiye etti. Bu tavsiyeye uyan Bizans birlikleri süratle Peçenekler'in üzerine doğru saldırıya geçti. Kuvvetinden çok şey yitirmiş olan Turakh ve Peçenekleri ciddi bir mukavemet sergileyemeden silahlarını bırakarak Bizans birliklerine teslim oldu. Kegenes, ezeli düşmanı Turakh'ın ve ona taraftar olan Peçenek askerlerinin istisnasız infaz edilmelerini şu sözlerle teklif etti: '*Yılan henüz daha kıştayken ve kıyruğunu oynatamaz iken öldürmeli, çünkü güneş ısıtmaya başladığında yılan bizleri pek çok meşakkate ve zahmete sürükleyecektir.*'²⁰⁶ Lakin İmparator bu öneriyi kabul etmeyerek teslim olan Peçenekler'in Sardike, Naissus ve Eutzapolis (Ovchopol) civarına yerleştirilmelerini emretti. Turakh ve maiyeti ise Konstantinopolis'e götürüldü. İmparator tarafından burada sıcak bir şekilde karşılanan Turakh vaftiz edildikten sonra yüksek onurlara mazhar oldu ve bu suretle şehirde alıkonuldu.²⁰⁷

²⁰⁵ Skylitzes, s. 429-430

²⁰⁶ Skylitzes; s.430.

²⁰⁷ Skylitzes, s.430; Attaleiates, s.44.

Bu devrenin nihayete ermesiyle birlikte Peçenekler, Turakh liderliğinde Tuna'nın kuzey cenahında devlet kurmanın eşiğine gelmişken iç mücadele ve ardından bu hadiseye Bizans'ın dâhil olması sebebiyle ağır bir hezimete uğrayarak özgürlüğünü yitirmiş ve Bizans İmparatorunun tabiiyetine girmeyi kabullenmek mecburiyetinde kalmıştır.²⁰⁸ Bu sonuç İmparator Monomakhos'un daha önce tasavvur etmediği ölçüde büyük bir zaferdir. Tuna sınırında yer alan kuvvetli bir halkın varlığı barış tesis edilmiş olmasına rağmen imparatorluk açısından büyük bir risk taşımaktadır. Böyle bir kuvvete karşı sürekli tedbirler almak adına harcamalar yapmak ve barışın bölgede devamlılığını sağlamak oldukça masraflıdır ancak zaruridir. Bu nedenle Bizans İmparatorları, tüm ağır getirilerine rağmen Peçenekler ile 1036'da mutabık kılınan koşulların devamını arzulamakta ve eski Bulgar yurdunun yeniden bir Türk halkı tarafından ele geçirilmesine mani olmak istemektedir. Bu hedefler göz önüne alındığında Bizans açısından Peçenekler karşısında elde edilen başarılar gerçek anlamda beklenti dışıdır. Ancak Türk yurdunda yaşanan mücadele ve ardından takip eden olaylar silsilesi neticesinde Bizans nazarından Peçenek tehlikesi son bulmakla kalmamış üstüne üstlük Peçenekler imparatorluk tabiiyetine girmeyi kabul ederek samimiyetle imparatorluk adına hizmet edeceklerini ilan etmiştir. Böylece Tuna sınırının savunulması için yapılan harcamalar azaltılabilmiş ve Bizans tabiiyetine girmiş olan Peçenek halkından imparatorluğun acil ihtiyaç duyduğu profesyonel birlikler devşirmeye başlanmıştır. Bu mühim başarının 1048 senesinde Büyük Selçuklular'ın Doğu Anadolu'ya başlattıkları saldırılar öncesinde elde edilmiş olması da ayrı bir ehemmiyet taşımaktadır.

²⁰⁸ Curta, *a.g.e*, s.305.

Kegenes'in ve ardından Turakh'ın Bizans tabiiyetine ne vakit girdiği hakkında kesin bir malumat yoktur. Bu mühim hadiselerin Tornikos'un isyanından evvel mi yoksa sonrasında mı gerçekleştiğine dair farklı görüşler bulunmaktadır. Olay hakkında en detaylı bilgileri sunan Skylitzes, Turakh'ın Tuna'yı aştığı seneyi belirtmez sadece vakanın Aralık ve Ocak ayları arasında vuku bulunduğunu ifade eder. Skylitzes'in kronolojik bakımdan hatalar barındıran anlatımına dayanan tarihçiler Turakh'ın saldırısının Tornikos isyanından sonra 1048/49 senesinin Aralık ve Ocak aylarında gerçekleştiğini ifade eder. Lakin Alexander Kazhdan, vakanın 1047 senesinin kış aylarında gerçekleşmiş olabileceğini zira Mauropous'un şiirinde belirttiği şekilde Tornikos'un isyan ordusunda var olan Peçenekler'in bu suretle açıklanabileceğini iddia etmektedir.²⁰⁹ Diğer taraftan geleneksel anlatıma daha sıcak bakan Jonathan Shepard, Kegenes'in 1048 senesinde Bizans'a iltica etmiş olabileceğini ve 1048 senesinin son, 1049 senesinin ilk aylarında Turakh'ın istila hareketine giriştiğini daha olası bulmaktadır. Dolayısıyla Shepard, Tornikos isyanında Peçenek halkının bulunmadığı ve isyan ardından Peçenek hadiselerinin süratle geliştiğini kabul etmektedir.²¹⁰ Her iki görüşün de kabul edilebilir olduğu malumdur. Zira konuyla ilgili sahip olunan bilgilere göre kesin olan hususlar, 1045 yılından evvel Kegenes'in henüz imparatorluğa kabul olunmadığı ve Turakh'ın teslimiyetinden sonra boyun eğen Peçenek halkının 1049 senesinin yaz aylarında imparatorluğa karşı başkaldırarak zafer elde ettiğidir.²¹¹ Bundan dolayı ele aldığımız hadiselerin sadece 1045-1049 seneleri aralığında yaşanmış olduğu kesinlik arz eder.

²⁰⁹ Alexander P.Kazhdan, "Once More About The Alleged Russo-Byzantine Treaty (CA.1047) And The Pecheneg Crossing Of The Danube", *JÖB*, 26, 1977, s.69-71.

²¹⁰ Jonathan Shepard, "John Mauropous, Leo Tornicius And An Alleged Russian Army: The Chronology Of The Pecheneg Crisis Of 1048-1049", *JÖB*, 24, 1975, s.83-84-85.

²¹¹ Skylitzes, s.438, Alexandru Madgearu, "The Millitary Organization of Paradunavon", *BS*, 60, 1999, s.424.

Ancak anlatımımızda birçok tarihçinin kullandığı şekliyle Peçenek istilası için 1048 senesini kabul eden geleneksel tarihlendirme takip edilmiştir.

2. PEÇENEK KRİZİ VE İMPARATORLUĞUN ÇARESİZLİĞİ (1049-1052)

Bizans İmparatorluğu, 1048 senesinin Eylül ayında Büyük Selçuklu Devleti'nin imparatorluğun doğu sınırlarına düzenlediği ilk büyük saldırıya şahit oldu. Bu çetin düşman karşısında imparatorluk Erzurum yakınlarındaki Pasinler Ovası'nda ağır bir yenilgi aldı. Mağlubiyetin ardından Bizans İmparatorluğu ile Selçuklu Devleti arasında diplomatik faaliyetler başladı. Bu kanallar vasıtasıyla Selçuklu Hükümdarı Tuğrul Bey, barış tesis edilmesi için öncelikle IX. Konstantin Monomakhos'tan kendisine boyun eğmesini talep etti. Bizans İmparatoru bu teklifi reddedince, Anadolu sahasına yönelen Türk tehditleri ciddiyetini muhafaza etti.²¹² İmparator, Doğu sınırlarının maruz kaldığı bu hal üzerine henüz Balkan arazisine yerleştirilmiş olan on beş bin Peçenek askerini, Türkler'e karşı direnci arttırmak için Gürcistan yöresine sevk etme kararı aldı. Peçenek birliklerinin komutasını Soutzoun, Selte, Karaman ve Katalaim adlı dört Peçenek ileri gelenine teslim etti ve onlara rehberlik etmesi için Patrician rütbeli Konstantin Hadrobalanos'u görevli kıldı. Gürcistan arazisine gitmek üzere başkentten ayrılan Peçenek birlikleri kısa süre sonrasında durdu ve dört Peçenek komutanı kendi aralarında müzakereye koyuldu. Müzakere neticesinde Katalaim'in fikrine uyarak İmparatorluk hizmeti için

²¹² Aristakes, s.24-31; Urfalı Mateos, s.85-86; Ebu'l-Farac, s.305; Attaleiates, s.55-56-57; Skylitzes, s.424-425-426; İbn'ül-Esir, *El Kamil Fi't-Tarih*, C.IX, Çev.Aldülkerim Özeydın, Bahar Yay., İstanbul, 1987, s.414-415; Azimi, *Azimi Tarihi (Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler 1038/39-1143/44)*, Yay.Ali Sevim TTK, Ankara, 2006, s.9-10; Mükrimin Halil Yınanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, C.I, Yay. Haz. Refet Yınanç, TTK, Ankara, 2013, s. 40-43; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Ötüken Yay, 2008, s.120-125; Claude Cahen, *Türkler'in Anadolu'ya İlk Girişi*, Çev. Yaşar Yücel-Bahaeddin Yediıldız, TTK, Ankara, 1988, s.16-19; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK, Ankara, 2014, s.46-48.

kendilerine hiçbir fayda sağlamayacak meşakkatli bir görevi yerine getirmenin manasız olduğunda karar kıldılar. Kendilerini bu karardan caydıracak bir Bizans kuvveti etraflarında bulunmadığından derhal harekete geçtiler. İstanbul Boğazı'nın en sığ bölümünden geçerek Konstantinopolis şehrinin kuzeyinden Balkanlar'a doğru hızlı bir yürüyüş gerçekleştirdiler. Ardından Serdika yakınlarında bulunan Triaditza mevkesine gelerek buradaki Peçenek kitlelerine dâhil oldular. Diğer bölgelerdeki Peçenekler ile irtibata geçerek tek bir vücut oluşturduklarında balta, tırpan ve diğer tarım araçlarını yanlarına alarak Balkan Dağları'nı aşıp Philippopolis şehrine ulaştılar ve buraya yakın bir noktada ordugâh kurdular. Sadece Selte liderliğinde bir grup Peçenekli Balkan Dağları ardındaki Lobitzos (Lovec) mevkesinde beklemeyi sürdürdü. Peçenekler'e karşı harekete geçen tek Bizans birliği olan Arianitzes liderliğindeki Makedonya theması askerleri, Selte'nin bulunduğu mevkiye kadar sokuldular ancak bir netice elde edemediler.²¹³

Bizans kuvvetlerinin Peçenekler'in bir araya gelmesine mani olamamasının ardından açık bir şekilde Bizans idaresine karşı isyana başlayan Peçenekler, eriştikleri araziden Tuna Nehri'ne kadar uzanan alanda kendileri için uygun bir alan bulma arayışına girdiler. Nihayetinde göçebe geleneklerine uygun şekilde eski Bulgar başkenti Preslav'ın yakınlarında bulunduğu düşünülen Karadeniz'e yakın "*Yüzler Dağı*" olarak adlandırdıkları bir mevkiye yerleşmeyi uygun buldular. Burayı merkez edindikten sonra civar yörelere akınlar düzenlemeye başladılar. Bu esnada İmparator Monomakhos, Selçuklu Devleti'nin iç isyanlar ile meşgul olmasından faydalanarak 1048'de alınan yenilgiyi telafi etmek adına tüm dikkatini Doğu sınırına yöneltmiş bulunuyordu. Balkanlar'da gelişen hadiselerin doğu seferini

²¹³ Skylitzes, s. 430-431.

aksatmamasını arzulayan İmparator, Peçenek halkının yeniden tabiiyetini kısa vadede temin etmek için Strategos Kegenes'i arabulucu kılıp askeri bir faaliyete girişmeden isyanı sonlandırmayı planladı. Bu gaye ile Kegenes ve askerlerini başkente davet etti. Davete icabet eden Kegenes tüm ordusuyla birlikte başkent yakınlarına gelip kamp kurdu. Aynı günün akşamı üç Peçenekli, Kegenes'e suikast düzenledi. Kegenes, ağır bir şekilde yaralandı, ancak ölmedi ve üç suikastçı sağ olarak ele geçirildi. Hainleri sorgulayan Kegenes'in oğlu Valtzer, suikastın müsebbibinin imparator olduğu bilgisine erişti. Şüpheyeye düşen Valtzer, yaralı olan babasını ve üç suikastçıyı yanına alarak İmparator'un huzuruna çıktı. Valtzar hadiseleri olduğu gibi İmparator'a nakletti. Olayın iç yüzünü anlamaya çalışan Monomakhos, üç suikastçıyı gayelerini dile getirmeleri için sorgulamaya başladı. Lakin suikastçıların anlattıkları, Monomakhos'un en ufak bir tereddüde dahi yer vermeyeceği bir noktaya temas etmekteydi. Bu hikâyeye göre Kegenes ve askerleri, Monomakhos'u tahtından etmek arzusundaydılar ve müdahale etmemiş olsalardı Kegenes başarılı olacaktı. İmparator bu görüşlerden sonra Kegenes'in tedavi bahanesiyle başkentte alıkonulmasını ve Peçenek askerlerinin hoşnut tutularak durumdan haberdar edilmemesi yönünde karar aldı. Üç suikastçı ise hiçbir işleme tabi tutulmadan salıverildi. Akşam oluncaya kadar Peçenekler arasında hiçbir hoşnutsuzluk belirtisine rastlanmadı, lakin hava kararınca tüm Peçenek askerleri kamplarından sessizce ayrılarak Yüzler Dağı'ndaki Peçenekler'e katılmak üzere yola çıktı. Kegenes'in askerleri, başkaldıran Peçenekler ile birleştikten kısa süre sonrasında yağma ve talan faaliyetlerinin etkilediği alan genişlemeye başladı. Balkan Dağları'nın eteğinde Adrianopolis şehrinden fazla uzak olmayan Aule kalesinde ordugâh kuran birleşik Peçenek kuvvetleri, buradan hareketle daha tehditkâr akınlar

düzenledi. Peçenek isyanına karşı ilk imparatorluk seferini tertipleyen Konstantin Arianites, bu kez Batı ordusu komutanı sıfatıyla Adrinopolis'ten hareketle yağmacı Peçenekler üzerine doğru sefere çıktı. Yağma yapmak için etrafa dağılan Peçenekler'in bazılarını mağlup etmeyi başardı. Ancak esas Peçenek kitleleriyle Tunca Nehri kıyısında bulunan Dampolis kalesi (modern Jambol) civarında karşılaştığında ağır bir hezimete uğradı. Birçok Bizanslı komutan maktul düşerken Arianites, Adrianopolis'e kadar geri çekilmek zorunda kaldı. Bölgede görevli Bizans birliklerinin yardım almadan kalabalık Peçenek kitleleri karşısında zafer elde edilemeyeceği İmparatora bildirildi. Monomakhos, hala Doğu seferinin yarıda kesilip tüm orduların Balkanlar'a geçmesine lüzum görmemekteydi. Zira elinde başkente alıkonulmuş bir diğer Peçenek Lideri Turakh bulunmaktaydı. Turakh'ı halkını teskin edip nizam altına alması yönünde ikna eden Monomakhos, onu Balkanlar'a göndererek isyanın diplomatik kanallar ile sonlandırılması yönünde tavır ortaya koydu. Ancak Turakh, Peçenekler'in yanına ulaşınca saf değiştirdi ve imparatorluk aleyhinde faaliyetlere girişti. Bu esnada Doğu'da görevli birliklerin bir kısmı sınırları emniyet altına alıp vazifelerini yerine getirmiş ve imparator emriyle başkente çağrılmıştı. Tam yetkili Rektör Nikephoros liderliğindeki birlikler hızla karşı yakaya geçirilerek saldırı pozisyonu aldı. Bu birliklerin bir kısmını Skylitzes'in her fırsatta yeteneğini ön plana çıkardığı Katakalon Kekaumenos, diğer bir kısmını ise Herve Frankopoulos kumanda etmekteydi.²¹⁴ Bizans Ordusu, Yüzler Dağı'ndan fazla uzak olmayan Diakene köyünde ordugâh kurdu. Rektör Nikephoros'un gayesi meydan savaşı gerçekleştirerek tek bir darbede Peçenekler'in direncini kırmaktı. Bu nedenle

²¹⁴ Frank kökenli Herve'nin bu mühim göreve getirilişi ve komutası altında paralı Frank askerlerin bulunması, Bizans ordusunda Frank unsurunun hızlı bir şekilde artış gösterdiğine işaret etmektedir. Bknz: Jonathan Shepard, "The Uses Of The Franks In Eleventh-Century Byzantium", *Anglo-Norman Studies* XV, The Boydell Press, 1993, s.288.

etrafa dağılmış olan Peçenekler'i tek tek gafil avlayarak asıl Peçenek kitlesinin kaçıp saklanmasına olanak vermemek için Peçenekler'in bir araya gelmesini bekledi. Bu taktiğe ilkin ordunun sağ kanadından sorumlu Katakalon Kekaumenos itiraz etti ve sürpriz saldırılarla Peçenekler'in yıpratılması gerektiğini öne sürdü. Lakin Rektör Nikephoros, tam yetkili komutan sıfatını hatırlatarak Peçenekler'in karşılarında tek bir ordu oluşturana kadar ordugâhta beklenileceğini belirtti. Peçenek ordusu, Bizans birlikleri karşısında yerini alınca, meydan savaşı başladı. Çetin mücadele neticesinde Peçenekler, Bizans ordusunun hücumunu hızla püskürtmeyi başardı ve ertesinde kesin bir zafer elde etti. Dağılan Bizans birliklerinden sağ çıkanlar bin bir güçlkle geri çekilmeye çalışırken ünlü Komutan Kekaumenos dahi Peçenekler'e esir düşmekten kurtulamadı.²¹⁵

Bir önceki bölümde ifade ettiğimiz şekilde geleneksel bakış açısıyla hadiseler süratle gelişmektedir ve Skylitzes anlatımının temelinde sarıh bir tarihlendirme yapmak oldukça zordur. Ancak Diakene mağlubiyetinin ardından yaşanan hadiseleri aktarmaya başlayan Skylitzes'in tarihlendirme için "6558 yılının üçüncü devri" ifadesini kullanması, Bizans'ın Diakene'de aldığı ikinci büyük mağlubiyetin 1 Eylül 1049 senesinden evvel olduğuna işaret eder. Bu nedenle yüksek ihtimal Diakene mağlubiyeti 1049 senesinin yaz aylarında yaşanmıştır. Dolayısıyla birazdan detaylıca ele alacağımız üçüncü büyük Bizans hücumu, 1049 senesinin Sonbahar aylarında gerçekleşmiş olmalıdır.²¹⁶

İmparator Monomakhos, Bizans'ın Balkanlar'daki hâkimiyet temellerini derinden sarsan Diakene mağlubiyetinin telafisi için yeni bir ordu oluşturma kararı aldı ve Doğu'da bulunan birliklerin Balkanlar'a nakledilip Adrianopolis'te

²¹⁵ Skylitzes, s.436-437-438.

²¹⁶ Skylitzes, s.438. Shepard, "Pechnegs Crisis", *a.g.m*, s.76.

konuşlandırılmış bulunan Batı ordusundan arta kalan birlikler ile bir araya getirilmesini emretti. Bir araya getirilen Bizans ordusunun komutanlığına mutlak yetkiyle Hetaireiarkh Konstantin tayin olundu. Peçenekler ise zaferlerinin ardından geri çekilen Bizans kuvvetlerinin boşalttıkları alanlarda yağma ve talan faaliyetlerine girişmiş ve Adrianopolis önlerine kadar gelmiş bulunmaktaydı. Bu andan itibaren Adrianopolis'te bir araya gelen Bizans komutanları, şehirde kalıp savunma yaparak mı yoksa şehir dışına düzenlenecek bir saldırıyla mı Peçenekler'in geri çekilmesini temin edeceklerini müzakere etmeye koyuldular. Kalabalık Peçenek kitlelerine karşı müdafaada kalmak daha makul bir tasarı olarak görülürken savunmadan mesul olan Samuel Bourtzes, görevini ihmal ederek Peçenekler üzerine doğru hücumla kalktı.²¹⁷ Samuel'in hücumu Komutan Konstantin'in şehir dışına doğru saldırı düzenlemesini elzem hale getirdi ve tüm Bizans ordusu, Basilike Libas olarak adlandırılan mevkiye Peçenekler ile meydan savaşına girişti. Bir kez daha Peçenekler üstün gelmeyi başardı, ancak Bizans ordusunun şehre geri çekilmesi, mutlak zaferin elde edilmesini önledi. Bu duruma rağmen pek çok Bizans askerinin yanında ünlü kumandanlar Konstantin Arianites ve Mikhael Dokeianos da savaş meydanında maktul düştü. Meydan savaşını kazanan Peçenek kuvvetleri bir sonraki hamlede Adrianopolis şehrini sıkı bir şekilde muhasara altına aldı. Şehrin savunma hattı oldukça kuvvetli olduğu için birbiri ardına düzenlenen Peçenek saldırıları başarıya ulaşamadı. Hücumların atıl kalmasına karşın Peçenekler, şehrin ele geçirilmesi yönünde kararlı hareket etmekte ve ısrarla hücumlarını yenilemekten vazgeçmemektedir. Peçenekler'in kararlılığı, ilkin Sultzous adlı kumandanın okla vurularak öldürülmesiyle sarsıldı. Akabinde bu vakadan yararlanmak isteyen Bizanslı

²¹⁷ Skylitzes, s.439.

kumandan Niketes Gablas şehirden dışarı doğru ani bir hücum düzenleyerek Peçenekler arasında kargaşa çıkmasına neden oldu. Bu endişe halinin tam ortasında şehrin müdafaasını inatla sürdüren Bizans birliklerinin askeri yardım almayı sürdürmesi Peçenekler arasında muhasaranın faydasız olduğu fikrinin ekseriyetçe kabulüne yol açtı. Böylece Peçenekler Adrianopolis şehrinin muhasarasını kaldırıp ricat etmeye başladı.²¹⁸

Bizans'ın Peçenekler karşısında aldığı mağlubiyetler silsilesi, gösterdi ki imparatorluk birliklerinin Turakh karşısında kazandığı (1048) gibi meydan savaşı vererek tek hamlede Peçenekler'i etkisiz kılması imkânsızdır. Bu durumu tecrübe eden İmparator Monomakhos, öncelikle gözaltında bulunan Kegenes'in salınıp Peçenekler'e katılmasını sağlayarak Peçenekler arasında ikilik yaratmayı tasarladı. Ancak Peçenekler yanlarına gelen Kegenes'in sözlerine itimat etmediği için onu derhal infaz etti. Ardından Monomakhos, Frank ve Vareng müfrezelerinden yaklaşık yirmi bin profesyonel askeri Bryennios komutası altında birleştirerek yeni bir ordu meydana getirdi. Meydan muhaberesine tutuşmaması yönünde emir alan bu ordunun asıl vazifesi hudut bölgesi haline gelen Adrianopolis şehrinden hareketle civara dağılmış olan küçük Peçenek kitlelerine saldırıp mağlup etmektir.²¹⁹ Bizans birliklerinin yeni taktiği kısa vadede Konstantinopolis ve Adrianopolis şehirleri etrafında akın ve yağma faaliyetleri yürüten Peçenek kitlelerinin mağlup edilmesini sağladı. Küçük çaplı olmalarına rağmen Peçenekler karşısında elde edilmeye başlanan başarılar, Bizans'ın Doğu Balkanlar'da yok olan otoritesinin yeniden tesisi için bir umut yarattı. Bizans stratejisi büyük zaferler kazanılmasını sağlamıyordu, ancak Peçenekler'in talan için duydukları arzuların köreltilmesini sağladığı mutlaklı.

²¹⁸ Skylitzes, s.439.

²¹⁹ Skylitzes, s.440-441; Attaleiates, s.49.

1049 senesinden 1053 senesine kadar bu strateji temelinde Bizans birlikleri, Peçenekler'in talan faaliyetlerine çıkmak için duydukları arzuyu köreltmeyi başardı. Böylece Peçenek kitlelerinin büyük bir kesimi yeniden Balkan Dağları'nın ardında bulunan Preslav yakınlarındaki Yüzler Dağı'na doğru geri çekildi.

3. BALKANLAR'DA PEÇENEK HÂKİMİYETİNİN İMPARATORLUK TARAFINDAN TANINMASI (1053)

Peçenekler karşısında alınan yenilgiler sonucu Balkanlar'da oluşan kargaşa ortamı, talana çıkan küçük Peçenek kitlelerinin mağlup edilmesi neticesinde en azından Thrakia ve Makedonya Themalarında teskin edilebilmiş ve 1053 senesi itibarıyla Bizans idaresi yeniden bu themalarda hâkim kılınmıştı. Ancak Paristrion Themasının Drista şehrinden eski Türk başkenti Preslav'ı da içerecek şekilde Balkan Dağları'na ve Karadeniz kıyılarına kadar ulaşan alanlarında Bizans idaresi neredeyse ortadan kaybolmuş ve bölge egemenliği Peçenekler'in eline geçmişti. Geleneksel sınır olarak kabul edilen Tuna Nehri'nin terki ve Balkan Dağları'nın ötesine çekilmek Bizanslılar nazarında kabul edilebilir bir hal değildi. Bu alana yerleşen Peçenekler'in İmparatorluğa biat etmemesi ve bağlaşıklık bir statüde bulunmaması durumun kabulünü daha da zorlaştırmaktaydı. Henüz çeyrek asır öncesinde efsanevi İmparator II. Basil'in ele geçirdiği bu alanı diplomatik ve askeri başarısızlıkları nedeniyle İmparator Monomakhos'un bir başka Türk halkına teslim etmesi, yönetimini üstlendiği imparatorluğun düştüğü acziyetin ve zafiyetin hem içte hem de dışta en belirgin işaretleri olarak görülüp yorumlanacağı aşikârdır. Bu algının oluşmasına sebebiyet vermemek için İmparator Monomakhos, kaybettiği itibarı geri

kazanmak arzusuyla Peçenek yurduna doğru büyük bir sefer tertipledi.²²⁰ Bu arzunun yanında Doğu sınırında var olan sükûnet ortamı da tasarlanan Balkan seferinin uygulamaya konulması için uygun bir fırsat yaratmıştı. Artık kararlı İmparatorun tek hedefi Peçenek merkezinde kazanılacak şaşaalı bir zaferle, Bizans hâkimiyetini Tuna Nehri'ne ulaştırmaktı. Monomakhos, tüm Doğu ve Batı ordularını bir araya getirdi ve ordunun komutasını Mikhael Akolouthos'a teslim etti.²²¹ Bu birliklere yardımcı olması için Bulgar Strategosu hadım Basil'e kuvvetleriyle birlikte harekete geçmesini emretti. Bizans birlikleri Preslav yakınlarına ulaşarak burada ordugâh kurdu. Yaklaşan kuşatmanın farkında olan Peçenekler, şehrin savunma yapısını kuvvetlendirmek için derin hendekler kazıp çitlerle siper alanları oluşturdular. Bizans birlikleri, kuşatma altına aldıkları şehre hücumla başladılar, ancak her bir saldırının ardından Peçenek müdafaasının aşılamayacağını fark etmeye başladılar. Hücumların başarısız olmasından sonra İmparator Monomakhos bu kritik dönemde bir başka mağlubiyete daha tahammül edemeyeceğini bildiğinden orduların şehir önünden sistemli bir şekilde ricat etmesini daha makul bulmaya başladı. Komutanlar Preslav'ın sukut etmeyeceği yönünde kani olunca Bizans birliklerinin kuşatmayı kaldırıp ordugâhı terk etmesi kararlaştırıldı.²²² Hiçbir şartın zorlanmadan seferden vazgeçilmesi, Bizans ordusunun bir kesimini sukutu hayale uğrattı. Böylece çekilme kararıyla doğan memnuniyetsizlik Bizans ordusunun nizamını sekteye uğrattı ve başlayan Bizans ricatı düzensizce eyleme geçirildi. Bizans ordusunun geri dönüş güzergâhını bilen Turakh, pusuya uygun mevkilere yerleşip tedbirsizce geri çekilen Bizans birliklerine karşı harekete geçti. Gafil avlanan Bizans birlikleri büyük bir hezimete uğrayarak çok sayıda kayıp verdi. Bu son zaferle birlikte Peçenekler, birbiri

²²⁰ Skylitzes, s.443.

²²¹ Skylitzes, s.443.

²²² Attaleiates, s.50-51.

ardından gelişen savaşlar silsilesinden galebe çalan taraf olarak çıktığını mutlak hale getirdi.

Esasında Peçenekler karşısında alınan yenilgiler, yeni yüzyılda İmparatorluğun karşılaştığı ilk çetin düşman karşısında direnç gösteremediğini ve kesin şekilde mağlubiyete uğradığını gösterir. İmparatorluğun yeni yüzyılda karşılaştığı düşmanlar, önceki yüzyıllara kıyasla daha kabiliyetli, daha kalabalık ve daha donanımlıdır.²²³ Yaşanan bu değişime ayak uydurmak isteyen Bizans hükümdarları, değindiğimiz üzere profesyonel birliklerin çoğaltılmasına büyük önem vermiştir. Lakin İmparator Monomakhos'un aldığı mağlubiyetler, Bizans ordusunda yaşanan değişimin yeni yüzyılın düşmanları karşısında yetersiz kaldığını ve bir an evvel profesyonel birliklerin artırılmasının elzem olduğunu ortaya koymuştur. Ancak Bizans ordusunun yaşadığı bu kötü tecrübeler ve neticesinde alınan kararlar ile Bizans ordusunun zorlu düşmanlar karşısında birdenbire üstünlük kurması beklenemez. Bizans ordusunun donanımı, stratejisi ve sayısal nitelikleri ancak yüzyılın sonlarına doğru düşman karşısında büyük zaferlerin kazanılmasını sağlayabilecek bir seviyeye ulaşacaktır. Bu doğrultuda Monomakhos'un Peçenek mağlubiyeti sonunda kabullenmek zorunda kaldığı husus, Bizans ordusunun keyfiyetsizliğidir. Bizans ordusu mağlup olmuştur ve bu durumu aksine çevirebilecek şartlar henüz olgunlaşmamıştır. Bu nedenle Monomakhos, Peçenekler'in Bizans'a sunduğu sulh teklifini imparatorluğunun Peçenekler karşısında düştüğü acziyetin telafisi olarak değerlendirdi ve ivedilikle antlaşmayı kabul etti.²²⁴

²²³ Haldon, *a.g.e.*, s.90-93; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.309.

²²⁴ Attaleiates, s.54-55; Skylitzes, s.443.

Bizans tarafından barış antlaşmasının imzalanmasını sağlayan en mühim unsur, barış onandığı takdirde Peçenekler'in imparatorluk tabiliğine girmeyi kabul edeceklerini bildirmeleridir. İmparatorluk arazisine yerleşmiş ve kesin olarak mağlup edilemeyen bir düşmanın zafer kazandıktan sonra dahi boyun eğmeye razı olması, geçmiş deneyimler ve imparatorluğun içerisinde bulunduğu ahval göz önüne alındığında reddedilemeyecek bir öneridir. Lakin bu caydırıcı teklif karşılığında Peçenekler imparatorlardan yerleştikleri alanın idaresini kendilerine teslim edilmesini talep etmektedir. Diğer bir deyişle Peçenekler, İmparatorlardan Balkan Dağları ve Tuna Nehri arasında kalan Bizans merkezi yapısına ait unsurları ekseriyetle lağvetmesini ve bölgenin yönetimini kendilerine teslim etmesini istemektedir. İmparator Monomakhos'un bu öneriyi kabulü ile hudut olan Tuna Nehri'ni terk edip Balkan Dağları ardına çekilmesi, itibari anlamda hem şahsının hem de imparatorluğunun büyük bir yara almasına neden olacaktır. Bu doğrultuda Peçenek halkının kazandığı yengilerin ehemmiyeti ile imparatorlardan barış yoluyla elde etmek istediklerinin değer seviyesi eşittir. Diplomatik manayla bu durum sahada kazanılan Peçenek zaferlerini meşru kılmakta ve zaferlerinin uzun soluklu kazançlarını garanti altına almaktadır. Artık Peçenek halkı bölgedeki varlığını idame ettirmek için mütemadiyen akın, yağma faaliyetlerine çıkmak ve imparatorluk birlikleriyle mücadele etmek zorunda kalmayacak aksine özerk idareleriyle imparatorluk sistemi içersine dâhil olup merkezden aktarılacak maaşlar (roga) ve barış ortamında artan ticaret ile refah bir vatana sahip olacaklardır. Bu nedenlerden ötürü merkezi yapının ve yerel idarenin çıkarları aynı noktada kesiştiği sürece Peçenekler sulh taraftarı olarak kalacaktır.

Monomakhos'un salt askeri yetersizliklerden dolayı otuz yıl sürmesi planlanan bir barış antlaşmasını imzaladığını varsaymak hata olur. İmparatorun emri

altında hala mühim sayıda asker bulunmakta ve Bizans ordusu Balkan Dağları güneyine sarkan Peçenek akınlarını durdurabilecek niteliktedir. Ancak yetersiz kalınan kısım bu ordu ile Peçenek halkının Tuna ötesine sürülmesinin imkânsızlığıdır. Bu durumun farkında olan İmparator, varılan antlaşma ile oldukça masraflı olan uzun Tuna savunma hattını, doğal konumu sayesinde müdafaası daha kolay ve daha ucuz olan Balkan Dağları ardına çekerek Bizans'ın bölgedeki hâkimiyetini emniyet altına almayı tasarladı. Bu tasarıda Peçenekler'e düşen vazife, Tuna ötesinden gelebilecek akınlar karşısında imparatorluk adına müdafaayı üstlenmeleri ve istekle savaşmalarıdır. Ayrıca merkez, Peçenekler tarafından iskân olunan bölgelerde toprağın yoğun şekilde işlenmesi ve ticaretin artmasıyla elde edilecek kazançlardan faydalanmak gayretindedir. Bizans merkezi yapısının Balkan Dağları ardına nakledilmesi, Paristrion Themasının tamamıyla Peçenekler'e bırakıldığı ve Tuna savunmasının bütünüyle terk edildiği anlamını taşımaz. Bu noktada sınırları daralmış olmasına rağmen Paristrion Theması yürürlükte kalmayı sürdürmüştür. Lakin etkinlik seviyesi sadece bölgede yaşanacak hadiselerden merkezi haberdar kılmaya yarayacak ve bölge şehirlerinde ticaret akışının düzenlenmesini temin edecek derecededir. Bu vazifeleri Balkan Dağları ardında gerçekleştirmeyi sürdüren merkezlerden bazıları Küçük Preslav, Noviodunum, Dristra ve Pacuiul lui Soare şehirleridir. Bunların yanında bilhassa Dobruca bölgesinin de dâhil olduğu Karadeniz kıyılarının İmparatorluk egemenliğinde kaldığını belirtmekte fayda vardır.²²⁵ Genel görüntü itibarıyla Peçenekler'in idaresini üstlendiği alanın İmparatorluk tarafından kuzeyde seyrek olmakla beraber her cihetten çevrelenmiş olduğu fark edilir. Peçenekler'e yönelik alınan bu tedbirin

²²⁵ Stephenson, *a.g.e*, s.96.

Balkan Dağları ardında daha çok askeri nitelikte olduğu Tuna Nehri yakınındaki alanlarda ise daha çok politik amaçla tesis edildiği anlaşılmaktadır. Tedbirin politik yönü, Monomakhos'un amacının imparatorluk sınırları içersine yerleştirilen Peçenek halkının zaman içersinde asimile edilerek imparatorluğa sadık hale gelmesini sağlamak olduğuna işaret eder. Dolayısıyla Monomakhos'un Peçenekler'in sunduğu barışı kabul ile uzun vadede elde edeceği kazançları hesaba kattığı ve itibarının zarar görmesine rağmen daha az masraf ve daha az çatışma içeren bir siyaseti uygulamaya koyduğu görülmektedir. Bu siyasetin ilk olumlu neticesi de kısa süre sonra Malazgirt'i muhasara edecek Selçuklu birliklerinin mağlup edilmesiyle elde edilecektir.

4. SIRPLAR'IN İSTİKRARSIZ YAPISI ve BİZANS'IN BÖLGEYE MÜDAHALESİ

Sırp lideri Mikhael Vojislav, 1038/1039 senesinde Bizans boyundurluğundan kurtulduktan sonra yöreye gönderilen imparatorluk birliklerini mağlup ederek Sırp halkının bir kez daha imparatorluğa tabi olmasına mani olmuştu. Merkezini Skadar'a (İşkodra) taşıyan Vojislav, imparatorluğun Peter Delyan isyanıyla başlayıp Komutan Maniakes başkaldırısıyla içine düştüğü olumsuz koşullardan faydalanarak hâkimiyet alanını Kotor ve Bar şehirlerini de kapsayacak şekilde Trebinie, Duklia ve Zahumlie bölgelerine kadar genişletti. Ancak Vojislav'ın tesis ettiği bu yapı, 1043 senesinde gerçekleşen vefatı nedeniyle uzun ömürlü olmadı. Vefatının ardından Vojislav'ın egemenliği altındaki araziler Gojislav, Predimir, Mikhael, Saganek ve Radoslav adlı beş oğlu arasında pay edildi. Kısa süre sonrasında Trebinie yöresine hâkim olan Gojislav'ın vefatının ardından kardeşler arasında bölge temelli iç çatışmalar vuku bulmaya başladı. Bu istikrarsız halden faydalanmak isteyen Monomakhos,

Maniakes'in başkaldırısını bertaraf ettikten sonra Sırp bölgesine doğru bir saldırı planladı. İmparatorluk saldırısıyla yüz yüze kalacağını anlayan Vojislav'ın oğulları iç çatışmalara nihayet vererek güçlü düşman karşısında tek bir cephe oluşturmaya karar verdiler. Kardeşler arasından Mikhael ön plana çıktı ve Sırp diyarının yeni hâkimi olarak erki ele geçirdi. Sırp'ın idaresi, kardeşler arasında mutabakata varılmasına rağmen oldukça kırılğan bir haldeydi. Bu nedenle Mikhael, imparatorluk birlikleriyle mücadele etmek yerine barışı tercih etti. İmparatorluk ile varılan sulhun perçinlenmesi için Sırp lideri Mikhael, İmparator IX. Konstantin Monomakhos'un akrabası olan Bizanslı bir kadın ile evlendi ve protospathrios unvanına sahip oldu. Barışın neticesinde Mikhael, babası Vojislav'ın kurduğu bağımsız yapıdan ödün vermek mecburiyetinde kalmadı. Lakin Mikhael, Vojislav devrinde ele geçirilen Dyrakhion Themasının çevre arazilerini imparatorluğa iade etmek zorunda kaldı.²²⁶ Böylece Bizans İmparatorluğu çok önem verdiği Dyrakhion bölgesinin emniyetini güvence altına alırken Sırp lideri Mikhael, iç siyasetteki egemenliğini kesin bir şekilde tesis edebilmek için kardeşlerine karşı harekete geçerek başarılar elde etti. Mikhael iç siyaset sorunlarını lehine çözümledikten sonra dengeli bir politikayla uluslararası alanda da itibar kazanmaya başladı.

5. IX. KONSTANTİN MONOMAKHOS'UN TACI ve I. ISAAKİOS KOMNENOS'UN BALKAN SEFERİ TEMELİNDE BİZANS-MACARİSTAN İLİŞKİLERİ

Bulgaristan'ın İmparatorluk tarafından 1018'de ilhak edilmesinin ardından Bizans ve Macar ilişkileri her iki kesimin de çatışmadan uzak tavır takınması hasebiyle barışçıl yapısını muhafaza etmekteydi. Ancak bu barış hali vasıtasıyla

²²⁶ Skylitzes, s.442; Fine, *a.g.e.*, s, 212-213; Curta, *a.g.e.*, s. 269-270; Stephenson, *a.g.e.*, s. 138-139-140.

1050'li yıllara kadar her iki devletin müşterek bir faaliyete giriştiğine dair kaynaklarda bilgi mevcut değildir. Yalnızca bir şekilde İmparator Monomakhos ile ilişkilendirilen tacın bu dönem içerisindeki Bizans-Macar diplomatik ilişkilerinin somut bir göstergesi olduğuna inanılmaktadır. Çoğu tarihçi, söz konusu tacın IX. Konstantin Monomakhos tarafından iyi niyet göstergesi olarak 1042 veya 1050 seneleri aralığında Macar Kralı I. Andrew'e veya Rus Hükümdarı Yaroslav'ın kız kardeşi olan eşi Anastasia'ya gönderildiğini kabul etmektedir.²²⁷ Ayrıca Macar Kralı Andrew'in Visegrad şehrinde Ortodoks geleneğe uygun olarak Aziz Basil'e ithafen bir manastır inşa ettiği bilinmektedir. Lakin bu tavrın Ortodoks geleneklere haiz eşinin etkisiyle mi yoksa Bizans ile kurulan diplomatik faaliyetler neticesinde mi olgunlaştığı kesinlik arz etmez. Genel kanın aksine Nikolas Oikonomides, Bizans ve Macar ilişkisinin dönem itibarıyla tek somut kanıtı olan tacın sahte olabileceğini gündeme getirmiştir. Oikonomides bilhassa unvanların yazılışındaki hatalara ve imparator ile imparatoriçelerin tasvirinde yer alan uyumsuzluklara dikkat çekmiştir.²²⁸ Ancak son dönemde Etele Kiss, tacın Oikonomides'in işaret ettiği gibi sahte olmadığını, direkt İmparator Monomakhos ile alakalı olarak on birinci yüzyıla ait olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre tac olarak kabul edilen nesne bir hükümdara uygun oranlara sahip değildir. Dolayısıyla nesne ya bir imparatoriçenin tac olarak kullanması için ya da hükümdarın/yöneticinin koluna zafer nişanesi olarak takması için hazırlanmış olmalıdır. Buna rağmen tacın veya kol nişanesinin Macar sarayına gönderilmiş olduğu mutlak değildir.²²⁹ Bu görüşten yola çıkan bir diğer tarihçi Timothy Dawson ise nesnenin hızla hazırlanmış olduğu için basit olduğuna ve

²²⁷ Moravcsik, *a.g.e.*, s.64.

²²⁸ Nikolaos Oikonomides, "La couronne dite de Constantin Monomaque", *TM*, 12, 1994, s.246-252.

²²⁹ Etele Kiss, "The State of Researches on the Monomachos Crown and Some Further Thoughts", *Perceptions of Byzantium and Its Neighbors (843 – 1261)*, ed: Olenka Z. Pevny, New York 2000, s.75-76.

hatalar içerdiğine vurgu yaparak bir defa kullanılmış olabileceğini ve bu kullanımın da 1043 senesinde Maniakes'in mağlup edilmesinin ardından gerçekleşmiş olabileceğini ifade etmiştir.²³⁰ Söz konusu tacın Monomakhos ile kesin şekilde ilişkilendirilmesine rağmen üretim amacı görüldüğü üzere hala müphemdir. Bu nedenle konumuz açısından ifade edilebilecek husus Bizans ve Macar ilişkilerinin on birinci yüzyılın ellili yıllarına kadar aktif bir hususiyet sergilemediğidir.²³¹ Bilhassa I. Andrew devrinde ve öncesinde Alman İmparatorlarının Macar Krallığına direkt olarak müdahale etmesi ve eski inançlara geri dönmekte kararlı olan bazı soyluların çıkardıkları isyanlar nedeniyle Macar Krallığının karşılaştığı zorluklar, Bizans ve Macarlar'ın müşterek düşmanları olarak kabul edilebilecek Peçenek kitlelerine karşı dahi ortak bir siyaseti hayata geçirmeye mani olmuşa benzemektedir.²³² 1036 ve 1053 seneleri aralığında Tuna Nehri civarında artan Peçenek baskısıyla mücadele eden Bizans İmparatorluğunun dönem içerisinde aynı sorundan muzdarip olan Macarlar'dan yardım aldığına dair kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bu durağan tablo, Macar Kralı Andrew'in kardeşi Bela'nın Polonya sürgününden 1050 senesinde dönmesiyle yavaş yavaş değişmeye başlar.²³³ Andrew'in varisinin, oğlu Salomon'un mu yoksa kardeşi Bela'nın mı olacağı yönünde başlayan mücadele neticesinde Andrew'in Alman İmparatoru IV. Henry'den destek alması ve buna

²³⁰ Timothy Dawson, "The Monomakhos Crown: Towards a Resolution", *Byzantine Symmeikta*, 19, 2009, s.189-190.

²³¹ Jonathan Shepard, "Byzantium and the Stepe-nomads: the Hungarian dimension", *Byzanz und Ostmitteleuropa 950-1453*, ed. G.Prinzig and M.Salamon, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1999, s.62-63.

²³² Alman İmparatoru III. Henry dört defa Macaristan'a sefer düzenlemiş ve ikinci seferinde Peter Orseolo'yu Samuel Aba'nın yerine tahta çıkarmıştır. İmparator 1051 ve 1052 senelerinde müteveffa Orseolo'nun haklarının kendisine miras kaldığı iddiasıyla Macar Kralı Andrew'in üzerine doğru sefere çıkmış fakat başarısız olmuştur. Almanlar ve Macarlar arasında ancak I.Andrew'in Alman yanlısı politika izlemeye başlaması neticesinde oğlu Solomon'u yeni Alman İmparatoru IV.Henry'in kız kardeşi Judith ile evlendirdiği vakit (1058) barış tesis edilebilecektir. Ayrıca Almanlar'ın ikinci ve üçüncü seferi arasında I.Andrew'in büyük bir pagan isyanını bastırdığı bilinmektedir. Bknz: Z.J.Kosztolnyik, *a.g.m*, s. 94-94-96; Engel, *a.g.e*, s.29-30.

²³³ Markus, s.113.

karşın Bela'nın destek arayışında Bizans ile iletişime girmesi, Bizans ve Macar ilişkilerini 1060 senesinden itibaren farklı bir noktaya taşır. Ancak bu gelişmelerin haricinde Kral Andrew'in (Bela tarafından mağlup edilmesinden bir sene evvel) 1059 senesinde Peçenekler ile ortak hareket ederek Bizans arazisine saldırı düzenlediği bilinmektedir. Bu düşmanca faaliyete cevaben İmparator I. İsaakios Komnenos, tüm Bizans ordusunu bir araya getirerek Sardike'ye doğru sefere çıktı ve civardaki Macarlar'ı mağlubiyete uğrattı. Macarlar derhal mağlubiyeti kabul ettiklerini bildirip barışa razı olduklarını bildirdi. Ertesinde İmparator İsaakios, Macarlar'a destek olan Peçenek kitleleri üzerine yürüdü ve durumun ciddiyetin kavrayan Peçenek liderleri Selte adlı bir lider haricinde İsaakios'a boyun eğdiğini ilan etti. İtaat etmemekte ısrar eden Selte, Bizans birlikleriyle meydan savaşına tutuştu ve mağlup oldu. Bu seferle birlikte I. İsaakios Komnenos Balkan arazisinde nizamı tekrar sağladı.²³⁴

Macarlar'ın uzun süreden beri sükûnet içersinde devam etmekte olan Bizans-Macar ilişkilerinden farklı olarak imparatorluk arazisine saldırı düzenlemesi, düşmanca bir tutumu aksettirmesine rağmen 1060'lı yıllarla beraber Bizans İmparatorları'nın ve Macar Kralları'nın karşılıklı daha olumlu ve daha aktif bir siyaset izleyeceklerinin ilk sinyalinin vermektedir.²³⁵ Dolayısıyla vaka istisnai bir niteliktedir ve yüzyıla yayılan hasmane tutumların sonucunda vuku bulmamıştır. Saldırının asıl nedeni Macar ve Bizans ortak sınırlarında yer alan Peçenek kitlelerinin bölgede yarattığı kargaşadır. Bu kargaşa ortamını besleyen saik ise Karadeniz Kuzeyinde hala devam etmekte olan nüfus hareketliliğidir.²³⁶ Nitekim Macar saldırısından sadece birkaç yıl sonra Tuna boyunda Uz hadisesinin yaşanması, 1050

²³⁴ Attaleiates, s.76-77, Zonaras, s.113-114; Psellos, s.202-203.

²³⁵ Shepard, "Nomads" a.g.m, s.66.

²³⁶ Moravcsik, a.g.e, s.63.

yılıının ikinci devresiyle birlikte Karadeniz Kuzeyinde Tuna boyunu etkileyecek şekilde hadiselerin meydana geldiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla 1036 ve 1048/9 senelerinin ardından bir kez daha Tuna sınırı hareketlenmeye başlamıştır ve bu durum bölgede Bizans İmparatorluğu aleyhine gelişmelerin yaşanmasına neden olacaktır.

6. UZ İSTİLASI (1064)

Karadeniz Kuzeyindeki nüfus hareketliliğinin nedeni 1030'lu senelerde Volga Nehri civarına gelerek Peçenekler'in ve Uzlar'ın boşalttığı Kuzey Kafkasya'ya yerleşmiş olan bir başka Türk kavmi Kıpçaklar'ın Batı istikametinde ilerlemesini sürdürerek yaklaşık yirmi beş sene içerisinde Dinyeper Nehri'ne erişmesidir. Rus vakayinamesine göre Kıpçakların bu yöreye varışları ve ilk Rus-Kıpçak çatışmasının başlaması 1055 senesine tekabül eder. Haliyle Kıpçaklar'ın takip ettiği güzergah üzerinde bulunan Uzlar ve Peçenek bakiyeleri önce Dinyester Nehri'ne ardından Tuna Nehri civarına ilerlemek mecburiyetinde kalmıştır. Böylece Karadeniz Kuzeyinde 1030'larda başlayan yeni göç evresinin etkileri zorunlu Peçenek ve Uz hareketliliği vasıtasıyla 1050'li yılların ikinci yarısından itibaren Tuna Nehri çevresinde hissedilmeye başlanmıştır. Ancak Kıpçaklar'ın 1060 senesinden sonra Dinyeper Nehri'nin batısına doğru ilerlemeye devam etmesi, Tuna Nehri civarındaki göçmen yoğunluğunu arttırmış ve göç dalgasının asıl nüvesini oluşturan Uz halkının hayatta kalmak için İmparatorluk arazine doğru akınlar düzenlemesine sebebiyet vermiştir.²³⁷ Tuna Nehri'ni aştıkları esnada Uzlar'ın içinde bulunduğu müşkül durumu Bizans kaynakları sarih bir dille ifade eder. Bu ifadelere göre altı yüz bin Uz

²³⁷ Akdes Nimet Kurat, *VI-XIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, TTK, 1972, s.72-73-74; Faruk Sümer, *Oğuzlar(Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, A.Ü.D.T.C.F. Yay., 1972, s.60; Kurat, *Peçenekler a.g.e.*, s.150-151.

aileleriyle birlikte sahip oldukları her şeyi yanlarına alarak 1064 senesinin Sonbaharı'nda Tuna Nehri'ni aşp imparatorluk arazisini talan etmeye başlamıştır. Dönem itibarıyla Paristrion (Paradunavon) Themasının idaresi ve savunması (1078 yılında imparatorluk tahtına çıkacak olan) Nikephoros Botaneiates ve Basil Apokapes'e aittir. Basil Apokapes'in Paristrion Themasında hangi mevkiye sahip olduğu bilinmemektedir. Themanın iki başlılığı, bölge idaresinin Doğu ve Batı şeklinde ikiye ayrıldığına dair görüşlere zemin oluşturmuştur. Lakin Thema Strategosunun Botaneiates olduğu ve Basil Apokapes'in sadece yardım amaçlı Doğu'dan Tuna sınırına gönderilmiş olabileceği de ihtimal dâhilindedir.²³⁸ Her halükarda bölgedeki Bizans birliklerinin sayısı takviye almış olsun ya da olmasın bu büyüklükte bir akını durdurabilecek özelliklere sahip değildir. Hakikaten Uzlar, Tuna Nehri'ni aştıktan sonra sözü edilen komutanların liderlik ettiği Bizans birliklerini kat'i bir hezimete uğratar. Hem Botaneiates hem de Apokapes Uzlar'ın eline esir düşer. İsaakios Komnenos'tan tahtı 1059 senesinde devralan X. Konstantin Dukas ivedilikle Uzlar'ın karşısına yeter sayıda Bizans ordusu çıkarabilecek olanaklara sahip değildir. Tek bir savaşta İmparatorluğun Balkan savunmasını bertaraf eden Uzlar, serbestçe ilerlemeyi sürdürerek akın ve yağma faaliyetlerinin alanını Thessalonike şehrine ve Hellas themasına kadar genişletti. Devrin eserlerinde sıklıkla askeri kökenine vurgu yapılan X. Konstantin, bu temayüllerden farklı olarak yetersiz sayıda birlikle meydan savaşı vermektense bürokrasi kanadını temsil edenlerin uygulamasına benzer şekilde bu kalabalık göçmen gruhuna barış yoluyla boyun eğdirmeyi daha münasip buldu. Bu gayeyle diplomatik faaliyetlerin kapısını açmak için Uzlar'a elçiler gönderdi. Bu girişim nihayete ermeden Balkanlar'a yayılmış olan

²³⁸ Madgearu, a.g.e, s.72-77.

Uz akıncıların felakete uğradıkları ve birçoğunun bu felaket neticesinde ya öldüğü ya da Tuna ötesine kaçmak zorunda kaldığı haberleri merkeze ulaştı. Bu esnada İmparator X. Konstantin, çok az sayıda askerle Konstantinopolis'ten hareket etmiş ve fazla uzaklaşmadan ordugâh kurmuş idi. Dönemin tarihçisi Attaleiates, İmparatorun bu andaki ahvalini Yunan mitolojisinden bir örnekle izahı oldukça çarpıcıdır:

‘‘Ordunun toplam sayısı yüz elliden fazla değildi; sonuç şu oldu ki pek çok kişi, daha önce Anadolu’daki ordu birliklerini bir araya toplayıp ardından Batı’ya doğru sefere çıkmak gerekirken, İmparator’un böylesine güçlü bir düşmanla boy ölçüşmek için Kentler’in Sultan’ından böyle bostan korkuluklarıyla harekete etmiş olmasından dolayı hayretler içinde kaldılar. Üstelik bu ordu Dionysos’un yanında Mainada’lar(alkol tutkunu deli kadınlar) ve Selienos’lar(insan başlı at gövdeli yaratıklar) ile Hintliler’e karşı sefere çıktığı sıradaki mythos’ların anlattığı orduya benziyordu.’’²³⁹

Balkanlar’da yaşanan hadiseler sonucunda oluşan umutsuzluğun imparatorluğun her bir köşesine tesir ettiği Attaleiates’in bu ifadelerden anlaşılmaktadır. Bizans’a umut aşıl原因an hadise, Uz halkının daha önce Balkanlar’a sızan göçebe kavimlerin talan esnasında karşılaştığı hastalık ve açlık gibi etkenlere maruz kalmasıyla oluştu. Uz halkının ekseriyeti bu saikler nedeniyle canından oldu. Uzlar’dan arta kalanlar Tuna ötesine dönmek için yola koyuldu, lakin bölgede yaşayan Peçenekler’in ve Bulgarlar’ın saldırısına uğrayıp bir kez daha büyük kayıplara uğradı. Uz halkının yalnızca çok az bir bölümü hiç de tekin olmayan Tuna ötesine yeniden erişebildi. Lakin Tuna’nın kuzey kıyılarında yaşayabilmek Kıpçak akıncıları sebebiyle mümkün değildi. Bu duruma açlık ve soğukun da eklenmesiyle

²³⁹ Attaleiates, s.93; Urfalı Mateos, s.122-123.

Uzlar için durum daha da vahim bir hal aldı. İmparatorluk arazisine yapılan akın sırasında mağlup düşen Uzlar'ın bazıları imparatora boyun eğmiş ve karşılığında Makedonya arazisinde yerleşmeleri kabul olunmuştu. Bu örnekten hareketle Tuna ötesinde hiçbir şekilde yaşamının mümkün olmadığını anlayan Uzlar, imparatorluk arazisine kabulleri için X. Konstantin'e talepte bulundu. İmparator, göçebe savaş tarzına hâkim bu halktan bilhassa askeri açıdan faydalanmak gayesiyle teklifi kabul etti.²⁴⁰ Bu suretle İmparatorluğun yalnızca uzun vadede sürdüreceği mücadeleler neticesinde boyun eğdirebileceği çetin bir düşmanın bertarafı sağlanmış oldu. Ayrıca Bizans ordusunun giderek artmakta olan etkin savaş niteliklerine sahip askerlere duyduğu ihtiyaç Uzlar'ın askere alınmasıyla bir nebze olsun telafi edilebildi. Lakin Bizans için başarının en büyük getirisi Doğu sınırında daha fazla Selçuklu baskısı hissedildiği bu dönemde Balkanlar'daki en mühim düşmanın ortadan kaldırılması ile birlikte İmparatorluğun Batı'da askeri varlığını arttırmasına lüzum kalmamış olması ve tüm dikkatini Doğu sınırına odaklayabilme fırsatını ele geçirmiş olmasıdır.

²⁴⁰ Attaleiates, s.95; Zonaras, s.118-119, Psellos, s.218.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1. ROMANOS DİOGENES'İN İSYAN TASARISI ve İÇERDİĞİ PROBLEMLER

Dönem tarihçisi Attelates, Romanos Diogenes'in geçmişinden bahsederken bir ara Tuna kıyısındaki vilayetlerin yöneticisi olduğunu ve X. Konstantin devrinin sonlarına doğru Serdika şehrinde görevli kılındığını ifade eder. Ayrıca Attelates, Romanos Diogenes'in Tuna civarında görevli iken Sarmatlar'a karşı yiğitçe savaştığını lakin bu mücadelelerin birinde Nikeforos Botaneiates'in yardımı sayesinde tutsak düşmekten kurtulduğunu belirtir. Bu ifadelere dayanarak Diogenes'in Botaneiates'ten hangi yıl yardım aldığını ve Sarmatlar terimiyle hangi halkın kastedildiği tam olarak tespit edilememektedir. Lakin Attaleiates'in eserinde çoğunlukla Sarmatlar ifadesiyle Macarlar'ı kast ettiği bilinmektedir.²⁴¹ Bu doğrultuda bazı yorumlara göre Sarmatlar ile ifade edilen halk Macarlar'dır ve Diogenes'in elde ettiği başarılar İsaakios Komnenos'un 1059 seferiyle bağlantılı olabilir. Dolayısıyla 1059 senesinde Paristrion themasının yöneticisi Romanos Diogenes olmalıdır.²⁴² Diğer bir yoruma göre Sarmatlar ile kast edilen Peçenekler'dir. Attaleiates, 1053 senesinde Peçenekler ile yapılan savaşta alınan mağlubiyetten söz etmiş olabilir. Bu savaşa Bulgar Themasına destek amacıyla Paristrion Thema askerlerinin de katılım gösterdiği bilinmektedir. Bu halde Diogenes'in Paristrion Themasının başında bulunduğu vakit 1053'tür.²⁴³ Tarihçi Zonaras ve Psellos bu konuda herhangi bir bilgi vermezken yalnızca Zonaras X. Konstantin döneminde Diogenes'in Sardike valisinin komutası altında Peçenekler'e karşı büyük zaferler kazanmış olduğundan bahseder.

²⁴¹ Kaynaklarda "Σαρρομαται" şeklinde geçen kelimenin kullanıldığı anlamlar için bkz: Gyula Moravcsik, *Byzantinoturcica*, C.II, Brill, Berlin, 1983, s.270.

²⁴² Shepard, *Nomads a.g.m.*, s.66.

²⁴³ Madgearu, 'Paradunavon' a.g.m., s.424-425.

Ne yazık ki eldeki bu kısıtlı bilgiler dâhilinde kesin bir kanıya varmak oldukça zordur.

Attaleiates, Serdika yöneticisi olan Diogenes'in İmparator X. Konstantin'in vefatından (1067) sonra iktidarın eşi Eudokia'ya geçtiğini öğrendiğinde bir zamanlar takdirini kazandığı Sarmatlar'ın desteğiyle tahtı ele geçirmeyi tasarladığını aktararak hikâyesine devam eder. Daha önce gördüğümüz üzere 1060'lı yıllar itibarıyla Macar-Bizans ilişkileri canlılık kazanmaya başladığı için Macarlar'ın Bizans'ın içişlerine müdahil olması ihtimal dışı değildir. Bu nazariye ile konuyu ele alırsak dönem itibarıyla Macar ve Bizans ilişkilerinin farklı bir boyuta taşındığı iddia olunabilir. Ancak Macarlar'ın 1063 senesinde yeniden doruğa çıkan iç çatışmalarla meşgul olması gerçek anlamda Macarlar'ın Diogenes'e destek verme ihtimalini zayıflatmaktadır.²⁴⁴ Buna karşın Diogenes'in Sarmatlar'dan destek aldığı ve tahtı ele geçirme planları yaptığı haberleri merkeze ulaşınca merkezin tepkisi, durumun gerçekten müdahale gerektirecek kadar ciddi olduğunu ortaya koymaktadır. Merkezin bu tavrı, Diogenes'in desteğini sağladığı hazır bir kuvvetin varlığına işaret etmektedir. Bu durumda Sarmatlar ifadesi ile Macarlar'ın kastedilme ihtimali daha da zayıflamaktadır. Her halükarda merkez Serdika valisi Romanos Diogenes'in bir ihanet tezgâhladığı yönünde derin şüpheye kapıldı ve yargılanması gerektiğine karar verdi. Konstantinopolis'e getirilip yargılanan Diogenes suçlu bulundu ve ölüm cezasına çarptırıldı. Ardından Diogenes'in bu cezayı hak etmediği düşünüldü ve sürgüne gönderilmesine karar verildi. Nihayetinde sürgüne gönderilmesinden de vazgeçildi ve ömrünün kalan kısmını memleketi Kappadokia'da özgürce geçirmesine müsaade edildi (Aralık 1067). Ancak yargılama süreci boyunca Diogenes'ten taraf

²⁴⁴ Markus, s.117; Engel, *a.g.e.*, s.31.

olduğu anlaşılan İmparatoriçe Eudokia, kısa süre sonra Diogenes'i yeniden İstanbul'a çağırdı ve onunla evlenerek tahta çıkmasını sağladı (Ocak 1068).²⁴⁵

Romanos Diogenes'e şan ve şöhret sağlayarak imparator olmasını temin eden husus kuşkusuz Paristrion ve Bulgar teması Strategosu olduğu vakit elde ettiği başarılarıdır. Bu başarıları da Balkanlar'da göçebe Türk kavimleriyle mücadele kazanmıştır. Bu nazardan Romanos Diogenes'in bozkır halklarını, savaş usullerini yakından tanıdığı ve bu halkların nasıl mağlup edilebileceğini birinci elden öğrenmiş olduğu varsayılabilir.²⁴⁶ Dolayısıyla Diogenes'in edindiği bu tecrübeleri Malazgirt Muharebesinde uygulamaya çalıştığı ancak başka saikler nedeniyle başarı kazanamadığı düşünülebilir. Aktardığımız hususlar uyarınca alınan ağır Malazgirt mağlubiyetinin Romanos'un kabiliyetsizliğinden ziyade başka nedenlere bağlanması bizlere daha makul görünmektedir.

2. MALAZGİRT MAĞLUBİYETİNİN ARDINDAN BALKANLAR'DA GELİŞEN İLK HADİSE

Bizans İmparatorluğu'nun 26 Ağustos 1071 tarihinde Malazgirt'te aldığı mağlubiyet, Selçuklu Sultanı Alp Arslan tarafından tutsak alınan İmparator Romanos Diogenes'in serbest bırakılmasıyla imparatorlukta başlayan iç savaşlar nedeniyle derin bir krize dönüştü.²⁴⁷ Zira Dukas hanedanlığının devamını arzulayan kesim, mağlubiyeti ve Diogenes'in tutsak düşüşünü bahane ederek X. Konstantin'in oğlu Mikhael'i imparator ilan etmişti. Ancak Diogenes'in serbest kalışı imparatorluğu

²⁴⁵ Attaleiates, s.108-109; Zonaras, s.123; Psellos, s.225.

²⁴⁶ Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.318.

²⁴⁷ Speros Vryonis, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh Through Fifteenth Century*, University of California Press, London, 1986, s.69-70; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.319, Sevim, *a.g.e.*, s.83.

Malazgirt'te alınan mağlubiyetin hemen ardından derin bir iç savaşa sürükledi.²⁴⁸ Bu gelişme, Malazgirt'te alınan ağır mağlubiyetin etki alanını ziyadesiyle genişletti. Öncelikle Doğu Savunma hattı ağır bir darbe alırken imparatorluk ekonomisi ani bir düşüşle değerini kaybetti. Bu tabloya bakarak tarihçilerin çoğu haklı olarak Malazgirt ve sonrasında gelişen hadiseleri çok mühim bir dönüm noktası olarak değerlendirmekte ve sonuç olarak verdiğimiz hususların birer felaket olduğunu ifade etmektedir. Malazgirt sonrası Doğu'da Bizans aleyhine süratle gerçekleşen hadiseler konumuzun sınırlarını aştığı için Doğu'da felaketin ne boyutlara vardığını tespitte çalışmayacağız. Ancak Balkan sahası bakımından Malazgirt mağlubiyetinin bölgede büyük felakete yol açtığı fikri pek makul görünmemektedir. Zira Malazgirt ve aynı sene İtalya'da Bari'nin Normanlar'a terkinden sonra Balkanlar'da vuku bulan saldırılar ve isyan olayları direkt olarak bu mağlubiyetlerin neticesi değildir. Lakin Bizanslı tarihçilerin abartılı ifadelerine bakarsak 1071 sonrasında Balkanlar'da yaşanan hadiseler, Doğu'da yaşanan felaketlerin bir benzeridir. Tarihçi Nikephoros Bryennios, büyük ihtimalle babası Bryennios'un Balkanlar'da kazanacağı zaferlerin ne kadar zor koşullar altında elde edildiğini de abartılı bir dille aktarmak amacıyla 1071 sonrasında Balkanlar'da yaşanan hadiseleri şu sözlerle dile getirir:

'İmparator Mikhael, kendini sayısız sorunun işkencesini çeker buldu: İskitler Trakhia ve Makedonya'yı boydan boya geçiyorlardı, Slav ulusu Rumlara bağımlılığın boyundurluğunu savurup atarak Bulgaristan'ı talan ediyor, yakıp yıkıyordu, Skopye ve Naissus'i zapt etmişlerdi, hatta Sirmion'un kendisini bile. Sava Irmağına yakın yöreler ve Vidin'e kadar Tuna boyu kentleri acılar çekti, bir yandan da üstelik Hırvatlar ve

²⁴⁸ Attaleiates, s.173-183; Urfalı Mateos, s.144; Psellos, s.233-237.

*Dioklea halkı baş kaldırmıştı ve bütün İliya ülkesine eza etmekteydiler.*²⁴⁹

Bryennios'un muhtemelen abartıyla tarif ettiği hadiseleri Attaleiates ve Zonaras'ın ifadeleriyle kıyaslırsak ele almamız gereken üç mühim hadisenin Malazgirt'in ardından vuku bulduğu sonucuna ulaşabiliriz²⁵⁰: İlk vaka Macarlar'ın Singidunum'a saldırı düzenlemesidir. İkinci vaka Peçenekler'in Bizanslı komutan Nestor liderliğinde isyanıdır. Üçüncü vaka ise Bulgar halkının başkaldırması ve sonrasında Sırplar'ın bu başkaldırıya destek olmasıdır. Gelişen bu hadiselerin Malazgirt mağlubiyetiyle hiçbir alakasının bulunmadığını ifade etmek kuşkusuz imkânsızdır. Lakin olayları ayrıntılarıyla ele aldığımızda görüleceği üzere hadiselerin Malazgirt mağlubiyetiyle ilgisi, Romanos Diogenes'in büyük bir ordu oluşturmak için Batı birliklerini doğuya nakletmesi sonucunda Batı sahasında nizamın devamını temin edebilecek yeter sayıda askerin mevcut olmamasıdır. Bu hassas durum bölgede sadece Bizans idaresine yönelik hoşnutsuzlukların isyana veya saldırıya dönüşmesine zemin hazırlamıştır. Ancak bu eylemlerle ne Macarlar'ın ne Peçenekler'in ne de Slavlar'ın milli bir tavırla hareket ederek müşkül durumda olan Bizans İmparatorluğu'ndan bağımsızlık veya toprak kazanmaya çalıştığına dair bir emare bulunmamaktadır.²⁵¹ Şimdi sırasıyla hadiseleri inceleyelim.

Macar Kralı Salomon 1063'te Alman İmparatoru IV. Henry'nin desteğiyle tahta çıkınca Macar krallığını uzun süredir meşgul eden iç savaflara nihayet vermek için sabık hükümdar Bela'nın oğlu Geza'ya ülkenin bir bölümünü tahsis etmişti. 1074 senesine kadar Salomon ve Geza sorunsuzca krallığın yönetimini müşterek bir

²⁴⁹ Nikephoros Bryennios, *Tarihin Özü*, Çev.Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 2008, s.116.

²⁵⁰ Attaleiates, s.206-210; Zonaras, s.146-147.

²⁵¹ Stephenson, *a.g.e*, s.141.

şekilde sürdürmüş ve bu zaman dilimi içerisinde birleşik kuvvetlerle Bizans şehri Singidunum'a saldırı düzenleyerek şehri üç aylık kuşatma sonunda ele geçirmişti. Macar hükümdarlarını bu saldırıyı gerçekleştirmek mecburiyetinde bırakan husus, konuyu çok ayrıntılı bir şekilde işleyen Macar Kroniğin'e göre hem hudut olunan alanlardaki Bizanslı idarecilerin Peçenek akıncılarının dikkatini imparatorluk arazisinden uzak tutmak amacıyla onları Macar arazisine doğru talan faaliyetlerine girişmesi yönünde cesaretlendirmesidir.²⁵² Tıpkı 1059 senesinde imparatorluk arazisine düzenlenen Macar akını gibi bu sefer de Bizans'ın takındığı tutuma karşı bir misillemedir. Ancak saldırının Malazgirt mağlubiyetinden sonra gelişmesi, Macarlar'ın misillemenin ötesinde dokuzuncu ve onuncu yüzyılda olduğu gibi yayılmacı bir siyaseti yeniden hayata geçirmiş olabileceğini akla getirmektedir. Lakin Singidunum'u ele geçiren Macarlar'ın Naissus şehrine kadar ilerlemesinin ardından VII. Mikhael'in barış teklifini kabul edip sadece Singidunum şehrini muhafaza etmeye razı olması, bu seferin gerçekten de misilleme gayesiyle tertiplendiğini haklı kılmaktadır. Görüldüğü üzere Malazgirt'in ardından Balkanlar'da cereyan eden ilk hadise Balkanlar'da büyük bir yıkıma neden olmamış ve bölgedeki Bizans hâkimiyetinin temellerini derinden sarsmamıştır. Dolayısıyla Macar saldırısının direkt olarak Malazgirt ile ilişkilendirilmesi ve başka bir felaket olarak adlandırılması pek mümkün görünmemektedir.

Balkanlar'da yaşanan diğer iki hadise Macar vakasına kıyasla oldukça farklı temellere dayanmaktadır ve daha geniş bir alanı ilgilendirmektedir. Ayrıca bu iki hadisenin milli kaygılarla ilişkilendirilmesi daha olasıdır. Ancak temelde yer alan

²⁵² Markus, s. 119-120; Moravcsik, *a.g.e.*, s.64-65.

saik ekonomidir. Bu nedenle devrin ekonomik koşullarına göz atmamızda yarar vardır.

3. ON BİRİNCİ YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA İMPARATORLUK EKONOMİSİ ve BALKAN HADİSELERİNE YANSIMASI

Birinci bölümde Bizans İmparatorluğu'nda yaşanan ekonomik gelişmeleri ele aldığımız vakit nüfusun, üretimin ve ticaretin hızla artmakta olduğunu dolayısıyla ekonominin de gelişmekte olduğunu ifade etmiştik. Benzer tablo on birinci yüzyılın ilerleyen dönemleri için de geçerlidir. Örneğin Balkanlar'da yaşanan birçok olumsuz hadiseye rağmen bölgenin on birinci yüzyıl boyunca ekonomik bakımdan kalkınmaya devam ettiği sabittir. Bu sayededir ki 1204 Haçlı Seferi'ne kadar Bizans İmparatorluğu devrin en büyük ekonomilerinden biri olmayı sürdürebilmiştir. Ancak tüm bu yerinde ahvale rağmen İmparatorluk 1071 Malazgirt mağlubiyetinin ardından büyük bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmaktan kurtulamamıştır. Ülkenin ekonomik kalkınmaya şahit olduğu bir devirde merkez Konstantinopolis'te ekonomik krizin meydana gelmesini tetikleyen elbette birçok neden vardır. Ancak en mühim iki nedeni ele alarak büyük oranda ekonomik krizin çerçevesini oluşturabileceğimiz düşüncesindeyim. Buna göre ilk neden merkez Konstantinopolis'in imparatorluğun içerisinde bulunduğu ekonomik gelişmelerden yeterince faydalanamaması ve bu suretle merkezi hazineye aktarılan paranın imparatorluk giderlerini dahi karşılayamayacak miktarda kalmasıdır. Hazineye yeter miktarda paranın ulaşmamasının nedenleri, büyük oranda aristokratik kesimin kudret kazanıp vergi muafiyeti elde etmesi ve merkezi yapının yerel düzeyde zayıf

kalmasından istifade eden vergi memurlarının görevlerini suistimal etmesidir.²⁵³ Paralı askerlere yapılan ödemelerin de içinde bulunduğu imparatorluk giderlerinin katlanarak artmaya devam etmesi ise merkezi hazinenin hiçbir surette istenen miktara ulaşamamasına sebebiyet vermektedir. Ekonomik krizin yaşanmasına neden olan ikinci saik ekonomik kalkınmaya eşlik edebilecek miktarda paranın merkez tarafından piyasaya sürülememesidir. İnceleyeceğimiz Balkan hadiselerine asıl neden olan ekonominin bu yönüdür. Nakit para akışının bölge ekonomisinin canlılığını sürdürebilecek miktarda olmaması, hoşnutsuzluğa ve peşi sıra isyanlara zemin oluşturacaktır. Lakin nakit para akışının ilk kez Malazgirt mağlubiyetinin ardından sekteye uğradığını düşünmek yanlış olur. Zira ekonomik canlanmayı finanse edebilme girişimleri takip edilebildiği kadarıyla onuncu yüzyılın son döneminde II. Nikephoros Phokas (963-69) tarafından başlatılmıştır. II. Nikephoros, para sirkülasyonunun devamı için tedavüldeki nomisma'dan daha hafif olan tetarteron adlı altın sikkeyi piyasaya sürmüştür. IV. Mikhael (1034-41) devrinde daha farklı bir yolla para sirkülasyonu canlandırılmak istenmiş ve altın paranın ağırlığı sabit bırakılarak yalnızca içerdiği altın miktarı azaltılmıştır. Diğer bir deyişle devalüasyona başvurularak sikkenin içerdiği altın oranı yüzde 90-94 seviyesine düşürülmüştü.²⁵⁴ Ardından IX. Konstantin Monomakhos (1041-55) devrinden 1071 senesine kadar süren dönemde ikinci bir devalüasyon hamlesiyle sikkenin altın içeriği yüzde 90'lardan yüzde 70'lere indirildi. Ancak ekonomik kriz olarak adlandırılacak hadise, Malazgirt mağlubiyetinin ardından VII. Mikhael (1071-78)

²⁵³ Nikolaos Oikonomides, "Tax Exemptions for the Secular Clergy under Basil II", *Essays Presented to Joan Hussey on her 80th Birthday*, ed. J.Chrysostomides, Chamberley:Porphygenitus, 1988, s.318-325; Paul Magdalino, "The Byzantine Aristocratic Oikos", *The Byzantine Aristocracy: IX-XIIth Centuries*, Bar International Series 223, 1984, s.92-111; Koichi Inoue, "The Rebellion of Isaakios Komnenos and The Provincial Aristocratic Oikoi", *BS*, 54, 1993, s.268-278; Harvey, a.g.e, s.225-228; Alexander Kazhdan, "State Feudal and Private Economy in Byzantium", *DOP*, 47, 1993, s.83-100.

²⁵⁴ Laiou-Morrisson, a.g.e, s.149-150.

devrinde altın oranının yüzde 10'lara kadar azaltılmasıyla meydana geldi. Bizans para birimin değeri kaybetmesi VII. Mikhael'in ardılı III. Nikephoros Botaneiates devrinde de devam etti ve nihayetinde nomisma'nın içeriğinde sadece yüzde 8 oranında altın bulunur hale geldi.²⁵⁵ Bu döneme şahit olan Nikephoros Bryennios Bizans ekonomisinin ahvalini nedenleriyle birlikte şu ifadelerle aktarmaktadır:

“öyle ki gelirler giderleri aşar oldu. Sonunda, bu nedenle sonradan, çok geçmeden para kıtlığı çıktığından devletin kestirdiği madeni para içine katkı maddeleri katılması –eldeki altın konusunda sıkıntıya düşülmesi yüzünden, İmparatorun (III.Nikephoros) unvan ve makam sahibi kişilere bağışladığı araziler yüzünden- kendini gösterdi. Anadolu'nun hazineye sağladığı paraların akışı, bütün Asya'nın Türklerce zapt edilmesi sonucunda kuruyunca ve Avrupa'dan elde edilen gelir tümüyle yok olunca ve daha önce var olan birikimler tümüyle harcanınca imparatorluk hazinesinde olağanüstü para kıtlığı ortaya çıktı.”²⁵⁶

Esasında görüldüğü üzere merkezin nakit para yoksunluğuna karşı ekonomiyi finanse etme çabası uzun soluklu bir mücadeledir. Para yoksunluğunun telafisi için imparatorluk para birimin değerinin azaltılması on birinci yüzyıl hükümdarlarınca sıkça başvurulan bir yöntem haline gelmiştir. 1071 senesine kadar devrin koşulları mutedil oranlarda para birimin azaltılması yoluyla ekonominin finanse edilebilmesine olanak sağlamıştır. Ancak 1071'in hemen ardından zaten sürekli açık vermekte olan merkezi hazinenin parasal sirkülasyonu besleyecek kadar nakit paraya sahip olmaması, daha sert tedbirlere baş vurulmasını ve uygulanacak devalüasyon oranının oldukça yüksek olmasını zorunlu kılmıştır.²⁵⁷ Bu sarsıcı tedbirleri hayata

²⁵⁵ Oikonomides, ‘‘The Role’’ a.g.m, s.1020.

²⁵⁶ Bryennios, s.146.

²⁵⁷ Angold, a.g.e., s.83-84.

geçirmek VII. Mikhael'e düştü. Psellos'a göre VII. Mikhael ekonomi konusunda ziyadesiyle bilgin ve mahir bir kimseydi. Her ne kadar Psellos hocası olması hasebiyle çok yakından tanıdığı hamisi VII. Mikhael'e eserinde bu konuda övgüler düzse de İmparator hakkındaki şu sözleri Psellos'un dönem için ekonomik krize merhem olacak niteliklerin neler olduğunu haklı olarak tespit ettiğini göstermektedir:

*'vergi sistemi hakkında derin bilgisi vardı; gelirler, kamu harcamaları, ödemeler ve vergi olarak hazineye gelen meblağ- hepsini bilirdi. Para basma konusunda da bilgiliydi; bir stater'in ağırlığı, her altın parada ne kadar maden var. Kısacası maliye konusunda çok bilgili olduğundan uzmanlar kendisiyle konuşurken zor durumda kalırlardı. Yaşamlarını bu konular üzerindeki çalışmalara adanmış kimseler bile onunla aşık atamazdı.'*²⁵⁸

Diğer taraftan Attaleiates eserinde VII. Mikhael'in ve çevresindekilerin ekonomi konusunda kifayetsiz olduklarını, dolayısıyla ekonomiyi iyileştirmek için ivedilikle uygulamaya koydukları kararların halkın ekseriyetini sefil duruma düşürecek kadar insafsızca olduğunu aktarmaktadır.²⁵⁹ Eserde halkı perişan kılan katı ekonomik tedbirlerle özdeşleştirilen isim, VII. Mikhael'in Logothetes (Hespalayıcı) makamına yükselttiği Nikephoritzes'dir. Anlaşıldığı kadarıyla Nikephoritzes'in gayesi, imparatorluğun içinde bulunduğu ekonomik kalkınmadan merkezin aldığı payı taşra aleyhine arttırmaktır. Üstelik Bizans maliyesinin yaşadığı derin kriz nedeniyle sıkı tedbirlerin bir an önce uygulamaya konulması elzemdir. Nikephoritzes'in öncelikli hedefleri vergi muafiyetine sahip büyük toprak sahipleri ve ticaretten büyük kazançlar sağlayan tüccarlar oldu. Bu amaç doğrultusunda kamulaştırılan arazilerin sayısında ve tekelleştirilen üretim alanlarında artış

²⁵⁸ Psellos, s.239-240.

²⁵⁹ Attaleiates, s.204.

yaşanmaya başlandı. Bu girişimlerin içersinde Nikephoritzes'in Rhaidestos'da buğdayın serbest satış ve alımına yasak getirerek şehrin dışında belirli bir alanda (ποῦνδαξ)²⁶⁰ devlet yetkilisi nezaretinde buğday alışverişinin gerçekleştirilmesini kanunlaştırması taşrada büyük bir memnuniyetsizliğin doğmasına yol açtı. Zira devletten yetki alan kimselerin tekelleştirilen ürüne vergiler eklemesi ve kişisel kazançlarının peşine düşmesi neticesinde buğdayın fiyatı arttı ve buğday alımının azalmasıyla bölgede kıtlık baş gösterdi.²⁶¹

Nikephoritzes'in bu girişimi aslında Bizans ekonomisinin X. yüzyıl itibarıyla uğramaya başladığı bir değişime işaret etmektedir. Bu değişim de ekonominin tek merkezi olan Konstantinopolis haricinde başka yerlerin de ekonomide rol almaya başlamasıdır. Bilindiği gibi imparatorlukta ticari faaliyetlerin büyük çoğunluğu Konstantinopolis'te gerçekleşmekte ve devlet lonca teşkilatı ile bu faaliyetleri kontrol altına alıp vergi yoluyla kazançlar elde etmekteydi. Ancak taşra ve merkezde ticari anlamda bireysel faaliyetlerin artması neticesinde başkentte uygulanan ağır vergilerden ve bürokrasi sarmalından kurtulmak isteyen kesimler, Konstantinopolis etrafında uydu ticari merkezler oluşturarak daha serbest şekilde ticaret yapmaya koyuldu. Böylece merkeze yakın alanlarda farklı ürünlerin ticareti üzerine birçok

²⁶⁰ Nikephoritzes'in kurduğu bu yapı, İslam devletlerinde ticari yollar üzerinde kurulan hanları tarif eden "funduk" adlı yapılar ile benzerlik taşımaktadır. Ticareti düzenlemek amacıyla oluşturulan bu İslami yapıların Bizans'ta yedinci yüzyılda oluşmaya başlayan "apothekai" ile aynı işlevleri yerine getirdiği düşünülmektedir. Nikephoritzes'in oluşturduğu yapı için İslam teşkilatının adını temel almasını Paul Magdalino, İtalyan deniz devletlerinin İslam Dünyası ile gerçekleştirdiği ticarete bu kuruma alışık olmasına bağlamaktadır. Nikephoritzes, Antakya valiliği yaparken ticaretin bu yönüne şahit olmuştur. Dolayısıyla Tekirdağ'da bu yapının oluşturulmasındaki gaye, yabancı tacirlere kolaylık sağlamaktır. Bknz: Paul Magdalino, *The Byzantine Background to the First Crusade, Canadian Institute of Balkan Studies*, 1996, s. 16; Ticareti kolaylaştırmak için oluşturulan bu yapıların benzerliğine dikkat çeken S.Lopez de bu ihtimalden söz etmiştir: Bknz: R.S.Lopez, "Foreigners in Byzantium" *Bulletin de l'Institut Historique Belge de Rome XLIV=Miscellanea Charles Verlinden*, Brussels/Rome, 1974, s.347; Bir İslam yapısı olarak Funduk için bknz: A. S. Fulton, "Funduk", *IA*, C.IV, s.622

²⁶¹ Attaleiates, s.204-206; Zonaras, s.142; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.321.

merkez oluştu. İşte Rhaidestos şehrinin de bu uydu ticaret merkezlerinden biri olması kuvvetle muhtemeldir.²⁶²

Nikephoritzes'in girişimi başarı kazanmamıştır. Aksine alışıla gelmiş olandan farklı olarak merkezin başkent haricinde ticari faaliyetleri sıkı şekilde denetlemesi ve ürünler üzerinden aldığı vergi gelirlerini arttırmak gayesiyle hareket etmesi, taşrada büyük bir çok yaratmış ve 1071 ardından Balkanlar'da gerçekteşecek olan iki isyana temel oluşturmuştur.

4. BALKANLAR'DA İKİ YENİ İSYAN

İlk isyan faaliyeti Paristrion (Paradunavon) eyaletinde meydana geldi. Nikephoritzes'in tekelleştirme faaliyetleriyle Balkanlar'da başlayan hoşnutsuzluğa ek olarak yürürlüğe konulan tasarruf tedbirleri gereğince merkezden Paristrion themasına gönderilmek üzere ayrılan bütçe azaltıldı.²⁶³ Yöre halkı artık tahammül sınırlarının aşıldığı gerekçesiyle merkezin uygulamalarına karşı gelerek isyan etti ve isyanlarının başarıya ulaşması için civarda bulunan Peçenekler'den yardım istedi. Attaleiates eserinde isyan eden halkın yarı barbar olduğunu, zira Peçenekler'in yaşam şekillerinden etkilendikleri için sıradan Bizans halkından farklılaşmış olduklarını aktarmaktadır.²⁶⁴ Bu ifadelere dayanarak Bizans merkezi yapısının bölgede zayıflaması neticesinde akınlara maruz kalan yöre halkının kendini savunmak zorunda kaldığı ve bu amaçla yöreye gelen yeni halklar ile kaynaştığı düşünülebilir. Devam etmekte olan göçler vasıtasıyla Tuna ötesindeki akrabaları ile

²⁶² Nikolaos Oikonomides, "The Economic Region of Constantinopolis: From Directed Economy To Free Economy And The Role Of Italians", *Europa Medievale e Mondo Bizantino: Contatti efrattivi e possibilita di studi comparati*, ed. G. Arnaldi and G.Cavallo, *Nuovi Studi Storici 40*, Roma: Istituto Storico Italiano per il Medio Euo, 1997, s.221-238; Laiou ve Morrisson, *a.g.e.*, s.135-136.

²⁶³ Stephenson, *a.g.e.*, s.99.

²⁶⁴ Attaleiates, s.206-207.

iletişimini sürdüren Peçenekler'in kaynaşma vasıtasıyla merkeze karşı yerel halkın desteğini kazandığı ve kaynaşma neticesinde oluşan karma yapının yöneticiliğini üstlendiği anlaşılmaktadır.²⁶⁵ Büyük ihtimalle yöre halkı Peçenekler ile kurdukları bu yakın bağdan faydalanmak amacıyla ilk olarak Peçenekler'den yardım istemiştir.

Bu hal üzerine İmparator VII. Mikhael, 1074 senesinde huzursuzluğu gidermesi için Nestor adlı bir şahsı bölge Katepanosluğuna atadı. Attaleiates'in verdiği bilgiye göre İlirya kökenli Nestor asayişini temin etmek için gittiği bölgedeki halkın merkeze karşı ilgisiz olduğunu ve bu nedenle yerel bir lider olan Tatrus'un etrafında toplandığını fark etti. Bu andan itibaren Nestor, Tatrus ile iletişime geçip isyancı saflarına katıldı. Nestor'un neden böyle bir tavır takındığı belli değildir. Ancak Attaleiates, Nestor ve Tatrus'un aynı soydan gelmekte olduğunu bu nedenle müşterek bir isyan ile yöre halkını Bizans boyundurluğundan kurtarmak gayretinde bulunmuş olabileceklerinden bahseder. Ayrıca Attaleiates, bir diğer ihtimal olarak Nestor'un ve yöre halkının ortak düşmanı Logothetes Nikephoritzes olduğu için bu düşmana karşı birlikte hareket etmiş olabileceğini aktarmaktadır. Bu hikâyeye göre Nestor, bölge Katepanosluğu'na atandığı vakit görevini başarıyla yerine getirmesi için merkezden belli bir miktar para yardımı almıştı. Ancak Nestor, parayı son kuruşuna kadar harcamış ve buna rağmen bölgede emniyeti yine de tesis edememişti. Bu duruma öfkelenen Nikephoritzes'in Nestor'un sahip olduğu tüm her şeyi kamulaştıracağı yönünde şayialar etrafa yayılmaya başlayınca çaresiz kalan Nestor, isyancılara dâhil olmak mecburiyetinde kalmıştı.²⁶⁶ İmparatorluğun içinde bulunduğu ekonomik kriz ve bundan sonraki süreçte Nestor'un takındığı tavırlar göz önüne alındığında ikinci ihtimal daha olası gözükmektedir. Zira İsyanın idaresini

²⁶⁵ Krumova, *a.g.m.*, s.219

²⁶⁶ Attaleiates, s.208; Curta, *a.g.e.*, s.299.

üstlendikten sonra Nestor, Peçenek lideri Tatous'un desteğini temin ederek askerleriyle beraber Nikephoritzes'i makamından etmek için Konstantinopolis üzerine doğru yürüyüşe geçti.²⁶⁷ Yolu üzerindeki Makedonya ve Trakia havalisini yardımcı Peçenek kuvvetleri ile talan ettikten sonra Nestor, başkent yakınlarında ordugâhını kurdu. İmparator VII. Mikhael'den Nikephoritzes'in kendisine teslim edilmesini talep etti. Lakin İmparator izlediği sert politikalardan vazgeçmeyeceğini belirtir şekilde hiçbir görevliyi vazifesinden men etmeyeceğini belirtti. Bu süre içerisinde daha önce değindiğimiz gibi Balkan illerinde devam etmekte olan kıtlık başkentte de şiddetle hissedilmeye başlandı. İmparator dışında herkes, isyancıların varlığı dolayısıyla oluşan kıtlıktan bir an evvel kurtulmak maksadıyla Nikephoritzes'in Nestor'a teslim edilmesi gerektiğine inanmaktaydı. Lakin ne VII. Mikhael ne de Nestor geri adım atma taraftarıydı. Nihayetinde ordugâh içinde kendisine karşı komplo kurulduğunu haber alan Nestor ısrarından vazgeçmek zorunda kaldı. Güvenlik endişesiyle Konstantinopolis yakınlarındaki ordugâhını kaldıran Nestor, Tuna Nehri'ne doğru geri çekilmeye başladı.²⁶⁸ Nestor'un merkeze boyun eğmeme yönündeki ısrarcı tutumu III. Nikephoros Botaneiates'in 1078 senesinde VII. Mikhael'i devirip tahta ele geçirmesine denk devam etti. Bu hadiselerin neticesinde Bizans hâkimiyetinin Paristrion temasında iyiden iyiye zayıflaması Peçenekler'in bölgede bağımsız hareket edebilmelerine olanak sağlamıştır. Bu halden faydalanan Peçenekler, Alexios Komnenos'un 1091 senesinde düzenleyeceği sefere kadar Konstantinopolis'in müdahalesi olmadan yöre halkının da arzusuyla Tuna ve Balkan Dağları arasında kalan arazilerde hâkimiyet kurmuştur.

²⁶⁷ Zonaras, s.147.

²⁶⁸ Attaleiates, s.210-211.

Dolayısıyla 1074 ve 1091 seneleri aralığında liderliğini Peçenekler'in üstlendiği bağımsız bir yapıdan bahsetmek olasıdır.²⁶⁹

Malazgirt mağlubiyetinin ardından Balkanlar'da başlayan üçüncü isyan hadisesi Bulgaristan temasında vuku buldu. Paristrion (Paradunavon) isyanı ile birçok noktada benzerlik taşıyan bu hadise, merkeze karşı ekonomik temelde hoşnutsuzluk duyan yöre halkının maruz kaldıkları zorbalığa karşı Georgios Vojteh adlı kudretli bir yerel beyin etrafında toplanmasıyla Skopye şehrinde 1072 senesinde patlak verdi. İmparatorluk birliklerinin merkeze uzak Balkan vilayetinde oluşan bu isyan hareketine ivedilikle müdahale etmesi, içinde bulunulan ahval nedeniyle mümkün değildi. Bu nedenle isyan, patlak verdikten kısa bir sonra yöre halkının desteğini kazanarak geniş bir alana yayıldı. İsyanın lideri Vojteh, Bizans zulmünden kurtulmalarına yardım etmesi için Sırp lideri Duklialı Mikhael'den başkaldırıya liderlik etmek üzere oğullarından birisini Bulgaristan'a göndermesini talep etti.²⁷⁰ Daha önceki bölümde ifade edildiği üzere Duklialı Mikhael elde ettiği toprak ve itibar ile şahsının ve devletinin Balkanlar'daki etkinliğini arttırmıştı. Bu değerlerden faydalanmak isteyen Vojteh, isyanın bir bağımsızlık girişimine dönüşmesi için Duklialı Mikhael'in oğullarından birini lider seçmek arzusundaydı. Duklialı Mikhael için, bu isyana destek vermek ve oğlu vasıtasıyla nüfuz alanını genişletmek pek tabii kabul edilebilirdi. Bu nedenle Mikhael, üç yüz taburluk bir askeri kuvvetle oğlu Konstantin Bodin'i, Vojteh'in yanına gönderdi. Vojteh, Konstantin Bodin'in yeni Bulgar İmparatoru olduğunu ilan etti. Yerel desteğin artması için Vojteh, Bulgar

²⁶⁹ Alexandru Madgearu, "Periphery Against The Centre: The Case Of Paradunavon", *Recueil des travaux de l'Institut d'etudes byzantines*, XL, 2003, s.50-51-52.

²⁷⁰ Curta, *a.g.e.*, s.289; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.320.

tarihine atıfta bulunarak Bodin'in ismini Peter olarak değiştirdi.²⁷¹ Bu suretle ekonomik temele dayanan bir isyan girişimi, kısa vadede görünüş itibarıyla Bulgar halkının bağımsızlık mücadelesine evrilmiş oldu. Bizans İmparatorluğu gelişen hadiselerin ehemmiyetini kavramış ve Bulgar teması askerlerini Bodin'in Skopye'ye ulaşmaması için harekete geçirmişti. Lakin bu imparatorluk kuvveti, Sırp'lar karşısında mağlubiyete uğradı. Bodin, hükümdar ilan edildikten sonra etki alanını genişletmek için ordusunu ikiye ayırdı. Kendisinin liderlik ettiği ilk birlik Naissus şehrine doğru ilerlemeye başladı. İkinci birlik ise Bodin'in sağ kolu olan Petrilus kumandasında önce Okhrida ardından Kastoria (Kesriye) şehrine doğru yürüyüşe geçti. Savunma sistemi zayıf Okhrida şehri kolayca düştü ancak Kastoria'da Boris David adında bir Bulgar kumandanın liderliğinde Bizans müdafaası Petrilus'un hücumlarına direndi ve ardından asileri ağır bir hezimete uğrattı. Bulgar ordusunun Bodin liderliğindeki diğer kısmı ise Naissus şehrini ele geçirmeyi başardı ve hemen ardından civar yörelerin yağmalanmasına koyuldu. Bodin ve askerleri yöre insanların mallarını gasp etmekle uğraşırken Saronites liderliğindeki Bizans birlikleri, Vojteh'in bulunduğu Skopye şehrine saldırdı. Lakin Bodin'in büyük kazanç elde ettiği yağma faaliyetlerini yarıda bırakarak Vojteh'e yardım etmek gibi bir niyeti yoktu. Bizans birlikleri karşısında yalnız kalan Vojteh teslim olmak mecburiyetinde kaldı.²⁷² Skopye'yi yeniden hâkimiyet altına aldıktan sonra Saronites ve askerleri Naissus şehrine doğru ilerlemeye başladı. Bizans birlikleriyle karşılaşan Bodin ağır bir hezimete uğradı ve esir düşmekten kurtulamadı (1072/73). İlk olarak Konstantinopolis'e ardından Antiokheia şehrine gönderilen Bodin fidyesinin ödeneceği 1078 senesine kadar bu şehirde tutuklu kalacaktır.

²⁷¹ Stephenson, *a.g.e.*, s.142.

²⁷² Fine, *a.g.e.*, s.214.

Duklialı Mikhael, oğlunun esir düştüğünü öğrendiğinde bizzat hadiselere müdahil olma kararı aldı ve bir zamanlar Bizans'a hizmet etmiş olan Longobardopoulos adındaki bir şahsın liderliğinde orduyu harekete geçirdi. Ancak Mikhael'in kız kardeşiyle evlendirerek akrabalık kurduğu Longobardopoulos, ilk fırsatta Bizans saflarına katıldı. Ardından Bizans birlikleri Prespa'daki Sırp varlığını tamamen ortadan kaldırarak isyan hadisesini nihayete erdirdi (1073).²⁷³

5. VII. MİKHAEL, NORMANLAR ve PAPALIK

Bizans İmparatorluğu'nun Malazgirt mağlubiyetinin ardından Anadolu'da yaşadığı kayıpların telafisi için kalabalık Türk birliklerine karşı yeterli sayıda askerin bir an önce sahaya sürülmesi gerekli hale gelmişti. Lakin imparatorluğun yaşadığı ekonomik kriz, Türk ilerleyişini durduracak sayıda etkin paralı askerin imparatorluk ordusuna dâhil edilmesine mani olmaktaydı. Ordunun yeniden etkin bir kuvvet haline getirilmesi için daha önce Rusya'dan gelen savaşçılar örneğinde olduğu gibi başka halklardan savaşçıların imparatorluk ordusuna katılımını sağlamak ve dolayısıyla bu durumu cazip hale getirmek gerekiyordu. Daha önce gördüğümüz üzere imparatorluk Norman (Frank) ve Peçenek savaşçılarını orduya alarak asker açığını kapatmaya gayret etti. Lakin 1071'e gelindiğinde Bizans ordusu halen Türk akınlarına mani olabilecek nitelikte askere sahip değildi. İmparator VII. Mikhael'in bu soruna ivedilikle çözüm bulması elzemdi. Zira Türk akıncıları Anadolu içlerine doğru hızla ilerlemekteydi. VII. Mikhael kısa vadede hayata geçirebilecek çözümün Batı'dan alınacak destekle mümkün olabileceğine kanaat getirdi.²⁷⁴ Bizans'ın Normanlar ile

²⁷³ Stephenson, *a.g.e.*, s.142-143.

²⁷⁴ Paul Magdalino, 1070'lere gelindiğinde Bizans dış politikasının üç unsur etrafında şekillendiğini belirtmektedir. İlk unsur Norman paralı askerlerin orduya dahil edilmesidir. İkinci unsur Papa'nın desteğinin sağlanmasıdır ve üçüncü unsur İtalyan denizci devletlerinden Amalfi ile ortaklığın

daha önceden kurduğu yakın temas bu noktada ön plana çıktı. Bizans ve Norman işbirliğinin meydana gelmesine öncülük eden isim Doğu'da Türkler'e karşı çıkacağı seferler için büyük bir ordu oluşturmaya çalışan IV. Romanos Diogenes olmuştu. Esasında Bizans'ın İtalya'daki varlığı 1068 senesine gelindiğinde Normanlar'ın yayılmacı faaliyetleri nedeniyle sadece Apulia bölgesiyle sınırlı hale gelmişti. Üstelik bu yıl içinde iç isyanları bastıran Norman lideri Robert, Bizans İmparatorluğu'nun X. Konstantin'in 1067'de vefatından sonra taht sorunlarıyla meşgul olmasından istifade ederek Bari şehrini Ağustos 1068'de kuşatma altına almış bulunuyordu.²⁷⁵ Bizzat Normanlar eliyle Bizans'ın İtalya'daki varlığı sona erdirilmek üzere olmasına rağmen Romanos Diogenes, öncelikle Doğu sınırındaki sorunlara çözüm bulabilmek için Normanlar ile barış tesis etme gayretlerini kısa vadede askeri destek alabilme umuduyla başlattı. Bizans'ın bu iyi niyetli tavırları İmparatorluğun İtalya'da sahip olduğu son şehir olan Bari'nin iki yıl sekiz ay Norman kuşatmasına direnmesi sonrasında 16 Nisan 1071 tarihinde sukut etmesine karşın devam etti. Bu barış tasarısı İmparatorun oğullarından birisiyle Robert'in kızlarından birisinin evlendirilmesiyle teminat altına alınacaktı. Ne yazık ki Diogenes'in Malazgirt Muharebesinden sonra esir düşmesiyle bu girişim atıl kaldı.²⁷⁶

Lakin Bizans'ın Normanlar'a karşı izlediği bu siyaset tahta yeni çıkan VII. Mikhael

sürdürülmesidir. Magdalino'ya göre Bizans'ın izlediği bu siyaset, IV. Mikhael'den itibaren devam etmektedir. Nihayetinde Batı ile ortak değerlere sahip olunduğuna dair Bizans algısı hala 1070'li yıllarda geçerliliğini sürdürmektedir. Bu durum 1081'de Aleksios'un tahta çıkışıyla kesintiye uğrayacaktır. Bknz: Magdalino, *a.g.e.*, s.9-10; Jonathan Shepard ise 11. Yüzyılın ortalarından itibaren Bizans-Batı ilişkilerinin olumsuz bir seyir izlemeye başladığını söylemektedir. Her ne kadar Bizans tarafından hem Papalık'a hem de Normanlar'a dostluk önerileri sunulsa da Bizans İmparatorları tekliflerinde samimi değildir. Bizans'ın güven duymadığı Batı'ya karşı bu tür olumsuz düşünceleri Haçlı Seferi'nin ardından daha fazla keskinleşecektir. Bknz: Shepard, "Byzantine Attitudes", *a.g.m.*, s.95-97.

²⁷⁵ Geoffrey Malaterra, *The Deeds of Count Roger of Calabria and Sicily and of Duke Robert Guiscard his brother*, Book II, trans. Graham A.Loud, (Yayınlanmamış Çeviri), s. 36; William of Apulia, *The Deeds of Robert Guiscard*, Book III, trans. Graham A. Loud, (Yayınlanmamış Çeviri), s.31-32; John J. Norwich, *The Normans in Sicily*, Penguin Books, London, 2010, s.171-172.

²⁷⁶ G. A. Loud, *The Age of Robert Guiscard: Southern Italy and the Norman Conquest*, Routledge, Newyork, 2013, s.135-136-211-212.

devrinde de devam ettirildi. Siyasetin ana gayesi, pasifize edilen Normanlar'ın Bizans'ın vassalı statüsüne razı olmasını temin etmek ve askeri yardım çağrılarında olumlu cevap almaktır. Bu gaye ile VII. Mikhael devrinde Norman lideri Robert Guiscard'a hitaben iki mektup ve bir chrysobull oluşturulmuştur. VII. Mikhael'in ilk resmi girişimi, esirlikten kurtulan Romanos Diogenes'e karşı zafer kazandıktan hemen sonra Norman liderine gönderdiği 1072 seneli mektuptur. Mektubun muhtevasında İmparator Mikhael'in kardeşi Konstantin ile Robert'in kızlarından birisiyle evlendirilmesi temelinde Norman askeri desteği talep edilip Bizans topraklarına tecavüzden uzak durulması istenmektedir. Ancak anlaşıldığı kadarıyla bu teklifin reddedilmesi nedeniyle 1073 senesinde VII. Mikhael, bir önceki mektupta önerdiklerini bu kez Normanlar ile paylaşılan ortak inanca ve Robert'in bu barıştan elde edeceği kazançlara atıfta bulunarak yeniden Robert'in değerlendirmesine sundu. Genel kanı Robert'in bu ikinci öneriyi de reddettiği ve nihayetinde üçüncü bir girişim vasıtasıyla taraflar arasında mutabakata varıldığı yönündedir.²⁷⁷ Tarafların razı olduğu hususlar Mikhael Psellos'un kaleme aldığı chrysobull ile Ağustos 1074 tarihinde resmiyete döküldü. Chrysobull'da yer alan bilgilere göre Mikhael'in oğlu Konstantin, Robert'in kızlarından birisiyle evlendirilecek ve bu kız evliliğinin ardından "*augusta*" unvanına mazhar olacaktır. Robert'e soyluluk ifadesi olarak "*nobelissimos*"²⁷⁸ unvanı bahşedilecek ve unvan gereğince yüklü miktarda maaş bağlanacaktır. Karşılığında Normanlar Bizans arazilerine yönelik saldırılarına son

²⁷⁷ William B. Mcqueen, "Relations Between The Normans And Byzantium 1071-1112", *B*, 56, 1986, s.430; Norwich, *The Normans a.g.e.*, s. 221-222.

²⁷⁸ Nobelissimos unvanı on birinci yüzyıl öncesinde imparator ailesine mensup kişilere verilen yüksek payeli bir unvandı. On birinci yüzyıl ile birlikte unvan çok mühim ordu kumandalarına tevcih edilmeye başlandı. Bknz: Aleksander Kazhdan, "Nobelissimos", *DOB*, V.III, s.1489-1490.

verecek ve Bizans'ın düşmanları karşısında imparatorluğun dostu olarak mücadele edecektir.²⁷⁹

Bu anlaşmaya Anadolu'daki Türk akınlarına karşı koyamayan Bizans İmparatorluğu'nun ön ayak olduğu barizdir.²⁸⁰ Ancak bu dönemde Norman lideri Robert Guiscard'ın da İtalya'daki ahvalinin pek iç açıcı olmadığı malumdur. Bizans, İtalya'da sahip olduğu tüm arazileri Normanlar'a terk etmiş olsa da yarımadaadaki nüfuzu hala bölgedeki dengeleri değiştirebilecek niteliktedir. Bu durumun en belirgin örneği Robert Guiscard'ın karşılaştığı isyanlara temel oluşturan kuvvetin Bizans diplomasisi olmasıdır. Robert'in sahip olduğu iktidarın kırılğan yapısını gözler önüne seren isyanların yanında 22 Nisan 1073 tarihinde VII. Gregory adıyla Papa seçilen Hildebrand'ın Papalık arazilerine karşı devam etmekte olan Norman akınlarına tahammül etmeyip bir diğer Norman lideri Capualı Richard'ın da desteğini alarak Robert Guiscard'a alenen meydan okuması Bizans İmparatoru VII. Mikhael'in sunduğu öneriyi Norman liderinin nazarında reddedilemez kılmıştır.²⁸¹ Dolayısıyla Bizans ile gerçekleştirdiği işbirliği neticesinde meşruiyetini sorgulayan isyancılara ve Papalığa karşı Robert'in imparatorluğun desteğini temin etmesi iktidarının temelinde yer alan saygınlığı için kritik bir öneme sahiptir.

VII. Mikhael'in İtalya'da yürüttüğü diplomatik faaliyetler sadece Normanlar ile sınırlı değildir. Norman lideri Robert ile müzakereler sürerken 1073 baharında İmparator VII. Mikhael, Papa VII. Gregory ile de iletişime geçmiş bulunmaktaydı.²⁸²

²⁷⁹ Athina Kolia-Dermizaki, "Michael VII Doukas, Robert Guiscard and the Byzantine-Norman Marriage Negotiation", *BS*, LVII, 1997, s.251-252.

²⁸⁰ Anna Komnena, *Alexiad: Malazgirt'in Sonrası*, Çev. Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, 1996, İstanbul, s.42-46; William of Apulia, *a.g.e.*, Book IV, s.44; Malaterra, *a.g.e.*, Book III, s.48, Zonaras, *a.g.e.*, s.147.

²⁸¹ Loud, *a.g.e.*, s.199; Norwich, *The Normans a.g.e.*, s.202-204.

²⁸² Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.320.

Büyük ihtimal İmparator Mikhael, Robert'e 1073 senesinin başlarında sunduğu ikinci teklifin reddedilmesinin ardından Papalık ile irtibat kurma gereği duymuştur. VII. Mikahel'in Papa'ya gönderdiği mektup günümüze ulaşmadığı için metninde gerçekte nelerden bahsedildiği bilinmemektedir. Ancak Papa'nın bu mektuba cevaben İmparator VII. Mikhael'e yazdığı 9 Temmuz 1073 tarihli mektupta ilk mektubun muhtevasına dair birkaç bilgi bulunmaktadır. Bu bilgilere göre İmparatorluk mektubu Roma Kilisesi'ne bağlılığını bildiren iki keşiş tarafından Papa'ya teslim edilmiş ve mektubun içeriğinde alenen dile getirilemeyecek "mühim hadiselerden" bahsedilmiştir. Mühim hadiseler ile tam olarak neyin kast edilmiş olduğu belli değildir ancak Peter Charanis, Papa'nın mektubunun bir bölümünde "tüm kalbimle bir zamanlar uyum içinde olan Roma ve Konstantinopolis kiliselerinin yeniden birleştirilmesini arzulamaktayım" şeklinde bir ifade kullanmasının mühim hadiseler başlığı altında dile getirilen hususlardan birisi olduğu görüşünü öne sürmüştür. Bu ifadenin yanında Papa'nın elçilik vazifesi için İmparatorluk görevlilerine güvenmeyip Konstantinopolis'e şahsı adına Venedik Patriki Dominik'i göndermesi gizli tutulması gereken ve Roma Kilisesi için çok mühim bir konun müzakere edilmekte olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca Charanis, Kiliseler konusunun müzakere edildiğini Papa VII. Gregory'nin Alman İmparatoru'na Aralık 1074 tarihinde gönderdiği mektubunda Doğu Hıristiyanları'nın yönünü Roma Kilisesi'ne çevirmiş olduğundan söz etmesiyle doğrulamaktadır.²⁸³ Charanis'in dikkatleri celp ettiği söz konusu mektupta şu ifadeler yer almaktadır:

"Bu girişimi bilhassa üstlendim, zira Kutsal Ruh öğretisi konusunda bizden farklı olan Konstantinopolis Kilisesi, Roma Kilisesi'nin dostane tavrını arzulamaktadır, Katolik inancından tamamen farklılaşmış olan

²⁸³ Peter Charanis, "The Origin Of The First Crusade", B, XIX, 1949, s.21.

*Ermeniler ve neredeyse tüm Doğulular farklı görüşleri arasında Havari Peter itikadının nasıl bir karara hükmedeceğini görmek için beklemektedirler.*²⁸⁴

Günümüzde çoğu tarihçinin doğru olarak kabul ettiđi²⁸⁵ bu anlatının devamında Charanis, Papa Gregory'nin Şubat 1074 senesinde Burgondiya Kontu William'a gönderdiği mektupta Bizans hakkında dile getirdikleriyle VII. Mikhael'in söz konusu mektubunun içerdiği diğer bir konuya da açıklık getirdiğine işaret etmektedir. Papa, bu mektubunda şu ifadelere yer vermiştir:

*'Fakat biz Hıristiyan kanını feda etmek adına bu savaşan kuvvetleri bir araya getirmeye çalışmıyoruz, bilakis amacımız seferimizden haberdar olan düşmanlarımızın savaşa dâhil olmaktan imtina etmesi ve daha kolay bir şekilde doğru safta yer almasıdır. Bununla birlikte Normanlar teskin edildikten sonra bir diğer fırsat zuhur edebilir ve biz Sarazenler tarafından mütemadiyen saldırıya maruz kalıp yardım elimizi acilen uzatmamızı talep eden Hıristiyanlar'ın bulunduğu Konstantinopolis'e doğru ilerleriz.'*²⁸⁶

Doğu'daki Hıristiyan kardeşlerine yardım temin edebilmek amacıyla 1074 senesi içersinde Papa VII. Gregory Avrupa'nın farklı hükümdarlarına çağrıda bulunmayı sürdürdü. Ancak Bizans-Norman ittifakının Ağustos 1074 tarihinde onaylanmasının ardından Papa'nın benzer çağrıları bu yılın sonunda nihayet buldu. Başka bir deyişle Bizans-Norman işbirliğinin hayata geçirilmesi, Papa-Bizans ittifakının sonu anlamına gelmekteydi. Lakin ilişkiler sekteye uğramadan evvel Papa'nın Bizans adına askeri yardım çağrısında bulunmasını Charanis, Papa II. Urbanus'un Haçlı Seferi tasarısına zemin oluşturduğu şeklinde yorumlamaktadır.

²⁸⁴ Ephraim Emerton, *The Correspondence of Pope Gregory VII*, Columbia Uni. Press, Newyork, 1990, s.57.

²⁸⁵ Magdalino, *a.g.e.*, s. 9; Kolia-Dermizaki, *a.g.m.*, s.261-262; Mcqueen, *a.g.m.*, s.432.

²⁸⁶ Emerton, *a.g.e.*, s.23

1074 senesinin sonunda sekteye uğrayan Papa-Bizans işbirliği I. Aleksios'un yeniden VII. Mikhael'in dış politikasını sürdürmeye karar vermesiyle yeniden hayata geçirildi. Dolayısıyla Batı'dan talep ettiği yardım nedeniyle Bizans İmparatorları Haçlı Seferleri'nin oluşturulmasına -farkında olmadan- sebep oldu.²⁸⁷

6. VII. MİKHAEL ve MACARLAR

Macar Kralı Salomon'un ve Dük Geza'nın Bizans arazine 1071 senesinde müşterek şekilde düzenlediği saldırının ardından Bizans-Macar ilişkisi farklı bir boyut kazandı. Bu noktada Bizans diplomasisi ön plana çıkararak düşmanca tavırlardan vazgeçilmesini ve iki ülke arasında barışın tesis edilmesini sağladı. Doğuya sevk edilen askeri birliklerin yokluğu dolayısıyla Balkanlar'ın savunulmasında bir kez daha Bizans diplomasisinin kullanıldığına şahit olmaktayız. Bizans'ın bu tür girişimlerinin Singidunum'un (Belgrad) kaybının ardından Macar ordusunun Naissus (Niş) şehri üzerine doğru yürüyüşe geçtiği esnada başladığı anlaşılmaktadır.²⁸⁸ Macar Kralı Salomon ve ona Dük sıfatıyla tabi olan Geza arasındaki kırılğan işbirliğinin farkında olan Bizans bu durumdan istifade etti. Nihayetinde Bela'nın hükümdarlığının ardından kayınpederi olan Alman İmparatoru IV. Henry'nin desteğini alan (I.Andrew'in oğlu) Salomon'a karşı başarı kazanamayacağını farkında olan (Bela'nın oğlu) Geza, Düklük unvanıyla yetinmek mecburiyetinde kalmıştı. Bizans arazisinde gerçekleştirilen talan faaliyetleri neticesinde ele geçirilen ganimetin paylaşımı esnasında Salomon ve Geza arasında beklenen ayrılık gerçekleşti. Salomon'a sekiz yıldır boyun eğmekte olan Geza bu suretle asıl niyetinin yönetimi ele geçirmek olduğunu ortaya koydu. Geza'nın bu emelinden haberdar olan

²⁸⁷ Charanis, "Crusade" *a.g.m.*, s.24; Shepard, "Byzantine Attitudes" *a.g.m.*, s.102.

²⁸⁸ Markus, s.121.

Bizans, zaten barış müzakerelerini Salomon yerine Geza ile görüşerek kendi nazarında meşru Macar hükümdarının Geza olduğunu beyan etmiş bulunmaktaydı. Bizans'ın desteğini alan Geza, Polonya ve Rusya'dan açıkça yardım talebinde bulunmasının ardından Salomon'un hükümdarlığına karşı baş kaldırdı. Süre gelen mücadelenin sonucunda Geza 1074 senesinde tek başına tahta çıkmayı başardı.²⁸⁹ Ancak Geza'nın 1074 senesinde tahtından ettiği Salomon, Alman İmparatoru IV. Henry'nin desteğiyle Macarlar'ın meşru hükümdarının kendisi olduğu yönünde iddiasından vazgeçmedi. Bu nedenle Macar Kralı Geza meşruiyet meselesinin halli için Papalığa başvurarak yeniden bir taç töreninin düzenlemesini teklif etti. Lakin Papa, Salomon ve Geza arasındaki sorundan faydalanarak Macar Krallığının Papalığa tabiiyetini sağlamak gayretine düştü. Geza, Papa'ya boyun eğmemekte kararlı olduğu için meşruiyetini Bizans İmparatoru'nun desteğiyle temine çalıştı.²⁹⁰ Bizans İmparatoru VII. Mikhael'den kendisine bir taç gönderilmesini talep etti. 1071 senesinde başlayan işbirliğini pekiştirmeyi yararına gören VII. Mikhael, Geza'nın teklifine olumlu yanıt verdi.²⁹¹ Ardından varılan anlaşmanın kesinleştirilmesi için Macar Kralı Geza da Bizans soylusu bir hanımefendiyle evlendirildi.²⁹² Bu kritik dönemde sağlanan Bizans desteği ile Macar Krallığı ne Alman İmparatorluğu'nun ne de Papalık'ın tahakkümüne boyun eğmek zorunda kaldı. Bizans İmparatorluğu içinde bulunduğu koşullar nedeniyle sınırları ötesindeki bir krallığa direkt olarak müdahalede bulunamazdı. Dolayısıyla Macar idaresi üzerindeki Bizans baskısı diğer iki egemen güce kıyasla daha kabul edilebilir ölçülerde olacaktır.

²⁸⁹ Markus, s.121-124.

²⁹⁰ Curta, *a.g.e.*, s.263.

²⁹¹ Moravcsik, *a.g.e.*, s.65-66.

²⁹² Macar Kralı I.Geza ve Bizans soylusu Synadene'nin hangi tarihte evlendiği ve Synadene'nin aslında hangi imparatorun akrabası olduğu hakkında farklı görüşler bulunmaktadır: Bknz: Shepard, "Nomads" *a.g.m.*, s.75-78.

Bizans İmparatorluğu'nun VII. Mikhael döneminde Macar örneğinde olduğu gibi uygulamasına ağırlık verdiği diplomatik faaliyetlerin ne derecede imparatorluğa katkı sağladığı belirsizdir. VII. Mikhael'in umduğu ölçüde Batı'dan destek alınabilmiş olduğu da meçhuldür. Ancak Anadolu'nun 1078'lerde neredeyse kaybedilme aşamasına gelinmesi ve ardından VII. Mikhael'in başarısızla itham edilerek tahttan indirilmesi, izlenen siyasetin imparatorluğa yarar sağlamadığını akla getirmektedir. Ancak bu ihtimali gerçek olarak kabul etmeden önce İmparatorluğun böyle bir noktaya geldikten sonra Batı'dan destek sağlamaya çalışmak haricinde başka bir politika geliştirebilmesinin imkân dâhilinde olup olmadığını sorgulamak belki daha doğru olur. Bu noktada VII. Mikhael'in ardından tahta geçecek olan III. Nikephoros Botaneiates'in ve I. Alexios Komnenos'un Batı'ya dönük bu iyimser politikayı devam ettirmesi, VII. Mikhael'in doğru bir politika izlediği, yalnızca politikanın olumlu sonuçlarının ortaya çıkması için beklenmesi gerektiği ihtimalini ortaya koymaktadır.

SONUÇ

On birinci yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde Bizans İmparatorluğu, İtalya'daki varlığını yitirmiş ve Anadolu'daki hâkimiyetini ekseriyetle kaybetmiş olmasına rağmen hala devrinin en büyük siyasi yapılarından biri olmayı sürdürmektedir. 1204 senesinde Latinler eliyle Konstantinopolis'in zaptına kadar bu ahvalin devamlılığı söz konusu olacaktır. Bu uzun süreç içerisinde İmparatorluğun sahip olduğu ehemmiyetin muhafazası salt düz bir çizgide ilerleme göstermeyip her bölge ve zaman dilimi için farklı idare tarzlarının yapılandırılmasını ve tatbikini gerektirmiştir. İncelediğimiz dönemde Balkan yarımadasının Bizans İmparatorluğu'na tabiyetini sağlayacak unsurların oluşturulması için de geçmişle bütünlük arz eden zaruri uygulamalara başvurulmuştur. Bu cepheden olay ve olguları ele aldığımız vakit, Bizans devlet idaresinin tıpkı diğer imparatorluklar da olduğu gibi kendine has tutumlar geliştirdiği ve bu tutumların süreklilik arz ettiği gözlenmektedir. Bu nedenle çalışmamızda Bizans devlet organizasyonundaki süreklilikler merkeze oturtulmuş ve dönem içerisinde yaşanan değişimlerin sürekliliklere tesiri incelenmiştir. Bu zaviyeden II. Basil devri kritik bir öneme sahiptir. Zira II. Basil, bir cihetiyle dokuzuncu yüzyıl ile başlayan belirgin inkişafın halefi, bir diğer cihetiyle ise yeni yüzyılın sunduğu zorluklara hazırlıksız yakalanan bir imparatorluğun selefidir.

II. Basil'in miras edindikleri arasında ön plana çıkan ve devrinin temel vasıflarını belirleyen unsurlar, aristokrasiye karşı mücadele ve taarruz siyasetinin sürdürülmesidir. Geleneksel tarih anlatısında olduğu gibi bu iki vasıf temel ölçüt olarak ele alındığında II. Basil dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren olgunlaşan siyasetin zirvesini temsil etmektedir. Lakin aristokrasiye karşı mücadele ve taarruz

politikası kavramları, keskinlik arz etmediği gibi tatbikleri esnasında devrin geçerli ahvali ile hassas uyumunu da tarif etmez. Bu nedenle her iki kavramdan söz edildiğinde tasavvur edilen düşmana karşı mutlak zaferi gaye edinmiş bir politikadan söz etmek mümkün değildir. Bu noktada belirleyici olan husus, tatbiki esnasında kavramların geçerli olan ahval ile pragmatik gayeler çerçevesinde bütünleştirilmesidir.

Makedonya hanedanı, nüfuzu artan aristokrasi karşısında merkezi otoritenin kudretini idame ettirmek ve küçük köylüyü müdafaa etmek için oluşturduğu kanunlar ile tanınmaktadır. Ancak imparatorluğun taşrada işlerliğini sürdürmesi için aristokrasiye duyduğu ihtiyaç merkezce yadsınmaz. Aristokrasinin devlet idaresi için zaruriyeti ve engellenemez yükselişi her cihetten aşikâr idi. Bu zaruriyetin farkında olan imparatorlar, aristokrasinin varlığını merkezce denetlenebilir kılmak ve gerektiğinde imparatorluğun lehine kullanılabilir bir kuvvet haline dönüştürmek için çaba sarfettiler. Bu suretle II. Nikephoros şahsında aristokrasiyi temsil eden Phokas ailesinin tahtı ele geçirmesi ve benzer şekilde Makedonya Hanedanlığı'nın da bu süreçte son bulmamış olması şaşırtıcı değildir. Zira merkezi otorite ve aristokrasi arasında birbirini besleyen ve büyüten güçlü bir bağ vardır.

II. Basil devrinde bu iki erk arasındaki mücadele göreceli bir şekilde merkez lehine sonuçlanmıştır. Yine de bir tarafın diğer tarafa kat'i şekilde galebe çaldığından söz etmek mümkün değildir. Aristokrasi ve merkezi otorite arasındaki irtibattan doğan hakikatin farkında olan II. Basil, şahsına karşı direkt mücadeleye girişen Phokaslar'ın bertarafı dışında diğer aristokratik ailelerin varlığına son vermemiştir. Bu durum yerine II. Basil, merkez adına taşra yönetimini üstlenecek yeni aristokratik ailelere destek verdi. Böylece II. Basil, imparatorluk yönetiminde

Konstantinopolis'in etki alanını artırarak taşrada doğan aristokratik kültür ve idare tarzına sahip ailelerin nazarında merkez Konstantinopolis'i erke ulaşmanın yegâne kaynağı haline getirdi. Merkezin çekim kuvvetine kapılan Bizans aristokrasisi, yerel düzeyde oluşturduğu idare tarzı ve kültürel farklılığı yitirmeye başladı. Çünkü merkezde bulunmanın erke ulaşmak için ilk şart haline gelmesi, aristokratik ailelerin Konstantinopolis'e göçüne neden oldu. Nihayetinde merkezde yerleşmiş olan idare tarzı ve kültürü ile aristokrasiye ait öğeler, birleşerek on birinci yüzyılın son çeyreğinde Komnenos Hanedanlığı'nın temsil edeceği yeni idare ve kültür unsurlarına hayat verdi. Bir bakıma bu süreç Avrupa'da yerel-merkez ilişkisi etrafında taşra lehine şekillenen feodal düzenin aksini temsil etmektedir.

II. Basil'e aristokrasi ile mücadelede miras kalan diğer bir konu ise taşra idare sistemi *thema*'ların oluşturduğu sorunlardı. Kuruluşundan itibaren thema birimlerinin hem idari hem de askeri yönetimi *strategos* unvanına sahip tek bir şahsa teslim edilmişti. Taşra idaresinde bu derece geniş yetkileri tek başına elinde tutan yöneticiler, kısa vadede yöre ile sıkı bağlantılar tesis ederek merkezi otoriteye karşı ciddi mukavemet sergileyebilecek kudrete erişti. Diğer bir değişle thema sistemi, taşrada büyük toprak sahibi kimselerin (aristokrasilerin) oluşumuna sebebiyet verdi. Lakin bu noktada merkezde hanedanlık oluşturmaya veya hanedanlığın devamını sağlamaya çalışan hükümdarların belirli ailelerle yaptığı işbirliğini göz ardı etmemeliyiz. Bilhassa Makedon Hanedanı ile Phokas ailesinin işbirliği ziyadesiyle ehemmiyetlidir. Yine de taşrada doğan bu muhtelif güçlerin sekizinci yüzyıl gibi erken bir tarihte farkına varan merkez, büyük thema birimlerini küçük parçalara ayırarak durumu lehine çevirmeye çalıştı. Ancak girişim aristokrasinin gücünü kırabilecek derecede etkin değildi. II. Basil, devrine gelindiğinde taşra idaresinde

hala thema'lar ön plandaydı ve bu sistemden nemalalanan aristokratlar büyüme yi sürdürmekteydi. Bu dönemde aristokratların gücünün kırılması için thema sistemin geri plana itilmesinin ve yeni bir idare tarzının hayata geçirilmesinin zaruri bir eylem olduğu kabul edildi. Bu konuda harekete geçen merkez, Düklük veya Katepanlık sistemini uygulamaya koydu. Bu sistemin işlerliğini sağlayacak mühim mevkilerdeki şahıslar direkt imparator tarafından atandı. Bu şahıslar imparator adına eyalet yönetimini üstlenmekte ve birebir imparator ile bağlantılı şekilde hareket etmektedir. Sistemin işlerliğinde yerel unsurlara sadece ikincil derecede sorumluluklar teslim edildi. Henüz fethedilen arazilerin Düklük ve Katepanlık şeklinde yapılandırılması yeni sistemin, hızla eski sistemin yerine geçmesini temin etti. Bu uygulama vasıtasıyla mevcut aristokratların yerel ile bağlantıları zayıflatıldı ve taşra idaresine atanan yeni görevlilerin merkez aleyhinde kudret kazanmasının önüne geçildi. Bu sistem on birinci yüzyılın tamamı boyunca uygulandı ve taşrada kudret kazanmanın yegâne yolunun merkez ile sıkı bağlar kurmak olduğu sabitlendi.

İdare sistemi değişiminin askeri yönden de zorunlu bir hal aldığı fikri II. Basil devri itibarıyla kabul görmüş bulunmaktaydı. Bu fikrin temel aldığı esaslar, toprağa bağlı thema askerlerinin kifayetsiz olduğu ve yerel bağlar sebebiyle merkezden daha çok strategos emirlerine sadık bulunmasıydı. Taarruz siyasetinin orduya ve askere attığı önem arttığı için merkezin bu konularda yerel yöneticilere erk bahşederek taviz vermesi, tecrübe olunduğu gibi ziyadesiyle tehlikeli idi. Bu nedenle ordu ve asker merkeze bağlı şekilde profesyonelce hareket etmeliydi. Bu tutum doğrultusunda yeni oluşturulan idari birimlere direkt merkez eliyle makul görülen sayılarda paralı profesyonel askerler yerleştirildi. Bu süreç II. Basil'in Vareng birliklerinden oluşturduğu askerler ile hız kazandı ve on birinci yüzyıl içerisinde

uygulamada kalarak farklı halklardan oluşan etkin savaş gücü meydana getirildi. Genel kaniya göre paralı askerler güvenilir değildi ve aldıkları ücret sebebiyle merkezi bütçeye büyük miktarda yük getirmekteydi. Ancak paralı askerlerin merkezi otoriteye itimat ettiğine ve etkin şekilde imparatorluk adına başarılar kazandığına dair pek çok örnekle karşılaşmak mümkündür. Bilhassa bu zaviyeden on birinci yüzyıl içerisinde paralı askerliğin imparatorluğa zarar verdiği hükmü geçersizdir.

İdari ve askeri temellerin bu suretle şekillenmesinin ardından II. Basil devrinde elde edilen en büyük siyasi başarı Balkanlar'da Bulgar Devleti'nin fethedilmiş olmasıdır. Bizans için fethi mümkün kılan saikler, yukarıda aktardığımız siyasi hususlar çerçevesinde gelişim göstermiştir. Ancak bu başarıda ön plana çıkan siyasi unsur, taarruz fikrinin uygulamaya konulmuş olmasıdır. II. Basil'in taarruzu iki yüzyıldır tatbik edildiği gibi Doğu sınırları yerine Batı cihetinde gerçekleştirilmesinin nedenleri ise, aristokrasinin temel kaynaklarından birisini ortadan kaldırmak ve Bulgar Devleti'nin içerisinde bulunduğu inkirazdan dolayı tutarlı bir politik üretemeyip Bizans İmparatorluğu'na karşı saldırgan tutumlar takınmasıdır. Doğu sınırlarında yaklaşık iki yüzyıldır devam eden askeri mücadele için Bizans İmparatorluğu kaynaklarının ekseriyetini bu yöne sevk etmekteydi ve neticede bu kaynaktan nemalanan aristokrasi, kudretini arttırmaktaydı. Harp durumunun Balkanlar'a nakli, doğu sınırındaki hadiseleri ikinci plana itti ve bu doğrultuda devlet kaynaklarının çoğunluğu Balkanlar'daki mücadele için sarf edilmeye başlandı. Nitekim aristokrasinin bu konudaki muhalefeti, II. Basil'in Bulgarlar'a karşı giriştiği ilk savaşın hemen sonrasında bir isyan hadisesi şeklinde kendini göstermiştir.

Bulgar fethini gerekli kılan ikinci neden ise, Kontoğulları ile isyanı ile Bulgar lideri olan şahısların bölgede barış tesis etmek yerine Bizans aleyhine yayılmacı bir politika takip etmesidir. Bulgar yayılımına karşı II. Basil'in verdiği cevap, günün gereklilikleri doğrultusunda hâlihazırda savunma amaçlı taarruz siyasetinin eyleme dökülmesidir. Dönem itibarıyla oluşan bu tabloda her iki kesimin de belirli evrelerde birbirini ardına düzenlediği saldırılar bulunmaktadır. Sürecin nihayetinde idare mekanizması daha kuvvetli ve istikrarlı olan Bizans İmparatorluğu, rakibi karşısında başlangıçta gaye edinmediği bir utkuya erişti. Bu mutlak zaferin ardından II. Basil, Balkanlar'ın tamamında imparatorluk hâkimiyetini tesis etti ve bölgenin ekseriyetinde merkezi idareyi temsilen yeni idare birimleri olan Düklikler veya Themalar oluşturdu.

II. Basil'in Balkanlar'da tatbik ettiği Bizans idare sistemi, on birinci yüzyılın tamamında geçerliliğini sürdürdü. Ancak on birinci yüzyılın ikinci çeyreğinde özellikle ekonomik kaygılar nedeniyle merkezi otoritenin geniş bölgelere yayılımından imtina edilmeye başlandı ve yüzyılın yarısına gelindiğinde Bizans merkezi otoritesi, Sirmium ve Raska gibi uzak bölgelerden Naissus, Skopye ve Balkan Dağları Güneyi'ne doğru geri çekildi. Ekonomik kaygılar haricinde merkezi idare birimlerinin çekilişine neden olan hususlar, Duklia merkezli Sırp saldırılarının vuku bulması ve bunun yanı sıra Tuna Nehri güneyinde Peçenek akınlarının başlamasıdır.

Bizans İmparatorluğu'nun Balkanlar'da kurduğu yeni düzen ilk büyük imtihanını Peçenekler karşısında vermiştir. Taarruz fikriyle oluşturulan idari yapıların göçebe akınları karşısında atıl kaldığının idrakı 1040'lı yıllar itibarıyla gerçekleşti. Tuna ötesine sarkan Peçenek akınlarına ket vurulamayacağı anlaşılınca

barış odaklı bir tutum izlenmeye başlandı. Lakin bu makul ortam, Peçenek iç işlerindeki sorunlara Bizans'ın dâhil olmasıyla savaş haline dönüşüverdi. Dört yıl boyunca süren meydan savaşları ve birbiri ardına imparatorluğun aldığı mağlubiyetler sonrası IX. Konstantin Monomakhos, Balkan Dağları ve Tuna Nehri arasında bağışık bir Peçenek idaresinin varlığına razı oldu. Yerel halkın desteklediği Peçenekler'in liderliği altında bölgede uzun soluklu ve istikrarlı bir idare tanzim edildi. Tuna ötesinden gelebilecek göçebe akınlarına karşı bir savunma hattı görevi üstlenen yapı içersindeki farklı kültürden insanlar, kaynaşarak merkezden farklılaşmaya başladı. Bu süreç, 1071 sonrasında Nestor liderliğinde başlayan isyan ile gün yüzüne çıktı. Böylece Peçenek liderleri ve yerel halkın desteğiyle bölgede bağımsız sayılabilecek yeni bir yapı meydana geldi. Bu yapı, I. Aleksios Komnenos'un 1091 senesindeki seferine kadar bağımsızlığını korudu.

Henüz oluşum aşamasındaki Sırp Devleti ise IV. Mikhael devrinde elde ettiği bağışıklık statüsünü 1041 Peter Delyan isyanı sonrasında daha da genişletmeyi başardı. Genelde istikrarsız bir idare tarzına sahip olan ve birçok özerk yapıdan oluşan Sırp'lar, 1050 senesinde tahta çıkan liderleri Mikhael'in yaklaşık otuz bir sene süren uzun hükümdarlık devrinde birliğini tesis edebilmiş ve ehemmiyet kazanarak devrin siyasi hadiselerine müdahil olmaya başlamışlardır. Ancak bağımsız bir yönetime sahip olsa da Sırp'lar, on birinci yüzyıl boyunca Bizans İmparatorluğu'nun etki dairesinden çıkamamışlardır. Her ne kadar Sırp lideri Mikhael, hükümdarlığının son devirlerinde Papa ile irtibata geçmiş ve 1071'in ardından Makedonya'da patlak veren isyana oğlu Bodin ile destek olmuşsa da Bizans nüfuzunu kırma imkânı bulamamıştır.

On birinci yüzyıl içersinde Balkan hadiselerine dolaylı etkide bulunan bir diğer konu İtalya’da yaşanan gelişmelerdir. Siyasi bütünlüğün Bizans, Papalık, Alman İmparatorluğu, Lombard Krallıkları, Sicilya Fatımileri ve nihayetinde Normanlar tarafından parçalandığı İtalya’da yüzyıl içersinde erkin sürekli el değiştirdiği gözlemlenmektedir. Dolayısıyla olayların ivedi şekilde gerçekleşmesi ve karşılığında kurulan diplomatik yakınlaşmalar ya da kopuşlar için yarımada oldukça elverişli bir ortam mevcuttur. Karmaşık ilişkilerin varlığına rağmen Bizans İmparatorluğu açısından İtalya’nın ön plana çıkan değeri, Adriyatik denizinin denetiminin sağlanabilmesidir. Yüzyılın ilk yıllarında bu bölgede imparatorluk çıkarları Dyrrakhion ile bağlantılı şekilde Bari merkezli Bizans varlığı sayesinde korunmaktaydı. Ayrıca Bizans nüfuzu altındaki Venedik ile geliştirilen ilişkiler vasıtasıyla Adriyatik denizi ekseriyetle emniyet altına alınmıştı. Yüzyılın ortalarına doğru yarımadaadaki ahval değişmeye başladı. Sicilyalı Fatımiler’in akınları son bulurken Bizans’ın toprak varlığı Norman faaliyetleri neticesinde azalmaya başladı. Papalık ise Alman İmparatorluğu, Bizans ve Normanlar arasında oluşan dengeden istifade edip kudret kazandı.

Öncelikle Anadolu ve Balkanlar’da imparatorluk hâkimiyetini tesis ve idame etmeye gayret eden Bizans İmparatorları İtalya’da gelişen yeni düzende söz sahibi olmak için harcalanacak çabanın imparatorluğa büyük külfet getireceğinin farkındaydı. İmparatorlar, dönem itibarıyla yalnızca Adriyatik Denizi’ne giriş ve çıkışı denetlemek için elzem sayılan merkez Bari olmak üzere Apulia bölgesindeki hâkimiyetlerinin sürdürülmesine razı görünmekteydi. Bu nedenle imparatorluk İtalya’da şekillenmekte olan düzende ikincil bir rol üstlendi. İmparatorların böyle bir karara varmasındaki bir diğer dayanak noktası yüzyıllardır imparatorluk toprağı olan

Güney İtalya'nın barındırdığı Helen kültürü ve nüfusu sayesinde Bizans etki dairesinden kolayca sıyrılamayacağını aşikâr olmasıydı. Yüzyılın ortalarından itibaren Normanlar karşısında sürekli mağlubiyetler alınmasına rağmen Bizans İmparatorluğu sahip olduğu bu koz sayesinde Norman idaresini kendi nüfuz alanında tutmayı başardı. Hatta bölgedeki imparatorluk nüfuzu, Norman lideri Robert Guiscard'ın iddialı girişimlerini baltayabilecek derecede etkindi. Bizans ve Normanlar arasında var olan sıkı bağların neticesinde Bizans İmparatorluğu Rusya vasıtasıyla ordusuna kattığı Kuzeyli savaşçılara erişemediği için ihtiyaç duyduğu profesyonel paralı askerleri, Norman savaşçıların Konstantinopolis'e geçişini teşvik ederek temin etti. IV. Romanos Diogenes'in tahta çıktığı 1068 senesine gelindiğinde Anadolu sınırlarında gelişen hadiseler sebebiyle Norman-Bizans ilişkisinde paralı askerlik hususu daha fazla önem kazanmaya başladı. İtalya'daki son imparatorluk toprağı 1071 senesinde Normanlar'a kaybedilmesine rağmen ikili ilişkiler zarar görmedi. Anadolu'nun kaybı söz konusu olunca Diogenes, Güney İtalya ve Adriyatik'teki imparatorluk haklarını savunmak için tıpkı Venedik örneğinde olduğu gibi bağlaşıklık bir Norman yapısına razı oldu. İtalya'dan asker akışını ivedilikle sağlamak için hayata geçirilen bu siyaseti, Diogenes'in halefi VII. Mikhael, evlilik vasıtasıyla pekiştirdi. VII. Mikhael'in Normanlar ile sürdürdüğü diplomatik ilişkilerin bir ara kesintiye uğraması neticesinde tavizler vererek Papa'dan askeri yardım talep etmesi, bu siyasetin elzem olduğunu göstermektedir. Bu taleple faaliyete geçen Papa VII. Gregory'nin ise Norman-Bizans ilişkilerinin olumlu sonuçlandığı 1074 senesine kadar bazı Avrupalı yöneticilere Konstantinopolis'in ahvalini iletterek Hıristiyan kardeşleri için askeri yardım çağrısı yapması, 1096'da şekillenecek Haçlı Seferi düşüncesine temel oluşturdu.

Tüm bu gelişmeler ve neticeleri göz önüne alındığında Bizans İmparatorluğu'nun miras edindiği tecrübeler ile günün koşullarına uygun geliştirdiği politikaları harmanlayarak on birinci yüzyıl süresince Balkanlar'da hakimiyetini sürdürmeyi başardığını söylemek pekala mümkündür. İmparatorluğun bölgede mücadele ettiği halklar her ne kadar askeri cihetten zorlu rakipler olsa da elde ettikleri askeri başarıları diplomasi vasıtasıyla siyasi başarılarla dönüştürme kabiliyetinden mahrumdurlar. Nihayetinde bu tür siyasi meziyetlere sahip olmayan Balkan halkları, Bizans kültürünün egemen olduğu bu coğrafyada, imparatorluk nüfuzu altına girerek bağlaşıklık bir statüde imparatorluğa tabi olmuş veyahut asimile olup Bizans halkı içinde erimiştir.

KAYNAKÇA

- ABU'L-FARAC (BAR HEBRAEUS)**, Gregory: *Abu'l-Farac Tarihi*, C.I, Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, 1999
- AKRİTES**, Digenis, *Anadolu'nun Büyük Destanı*, Çev. Barış Baysal, Kalkedon Yay, İstanbul, 2009
- ANGOLD**, Michael, *The Byzantin Empire 1025-1204*, Longman, London, 1997.
- ANTONOPOULOS**, Panayotis T., "Byzantium, the Magyar Raids and Their Consequences", *BS*, Vol. 54, 1993.
- ARİSTAKES**, Lastivertc'i, *Aristakes Lastiverci's History*, trans. R.G. Bedrosian, (Yayınlanmamış Çeviri), Newyork, 1985
- ATTALEİATES**, Mikhael, *Tarih*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yay, İstanbul, 2008
- AZİMİ**, *Azimi Tarihi (Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler 1038/39-1143/44)*, Yay. Ali Sevim TTK, 2006
- BLÖNDAL**, Sigfus, *The Varangians of Byzantium*, trans. Benedikt S. Benedikz, Cambridge University Press, 2007.
- BRAND**, C., "The Turkish Element in Byzantium, Eleventh-Twelfth Centuries", *DOP*, 43, 1989, s.1-25.
- BROWNING**, Robert, *Byzantium and Bulgaria: A comprative study across the early medieval frontier*, University of California Press, 1975.
- BRYENNİOS**, Nikephoros, *Tarihin Özü*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul, 2008.
- CAHEN**, Claude, *Türkler'in Anadolu'ya İlk Girişi*, Çev. Yaşar Yücel-Bahaeddin Yedi yıldız, TTK, 1988.

- CAHEN**, Claude, *Osmanlı'dan Önce Anadolu*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2008.
- CECAUMENOS**, Sovyet i Rasskazy Kekavmena. Sochineme Vizantiiskogo polkovodtsa XI veka, ed. G.G. Litavrin, Moscow, 1992, Kısmen İngilizce Tr. W. North, Part.81. (1999).
- CHARANİS**, Peter, "Bizans İmparatorluğu'nun Çöküşündeki Ekonomik Faktörler", Çev. Melek Delilbaşı, *Bellekten*, C.XLVIII, No.189-192, s.523-535.
- CHARANİS**, Peter, "The Transfer Of Population As A Policy İn The Byzantine Empire", *Comparative Studies in Society and History*, Vol.3, No.2, 1961, s.140-154.
- CHARANİS**, Peter, "The Origin Of The First Crusade", *B*, XIX,. 1949, s.17-36.
- CHARANİS**, Peter, "The Byzantine Empire in the Eleventh Century", *A History of Crusades*, V.I, ed. K.Setton, University of Pennsylvania Press, 1958, s.177-219.
- CHEYNET**, Jean Claude, "Basil II and Asia Minor", *Byzantium in the Year 1000*, ed.Paul Magdalino, Brill-Leiden, Boston, 2003, s.71-108.
- CHEYNET**, Jean Claude, *Bizans Tarihi*, Çev. İsmail Yerguz, Dost Yay, Ankara, 2008
- CİGAAR**, Krijnie, "Harald Hardrada: His Expedition Against The Pechenegs", *Balkan Studies*, 21, 1980, s.385-401.
- CURTA**, Florin, "The Image And Archaeology Of The Pechenegs", *Banatica*, Vol.23, 2013, s.143-202.

- CURTA**, Florin, *The Southeastern Europe in the Middle Age 500-1250*, Cambridge University Press, 2006.
- DAGRON**, Gilbert, "The Urban Economy", *EHB*, Vol.2, s.393-461.
- DAWSON**, Timothy, "The Monomakhos Crown: Towards a Resolution", *Byzantine Symmeikta*, 19, 2009, s. 183-193.
- DERMİTZAKİ**, Athina Kolia, "Michael VII Doukas, Robert Guiscard and the Byzantine-Norman Marriage Negotiation", *BS*, LVII, 1997, s.251-268.
- DVORNIK**, Francis, *The Slavs: Their Early History and Civilization*, American Academy of Arts and Science, Boston, 1956.
- EL CHEİKH**, Nadia Maria, *Araplar'ın Gözüyle Bizans*, Çev.Mehmet Moralı, Alfa Yay., İstanbul, 2012.
- EMERTON**, Ephraim, *The Correspondence of Pope Gregory VII*, Columbia Uni. Press, Newyork, 1990.
- ENGEL**, Pal, *The Realm Of ST. Stephen*, trans. Andrew Ayton, I.B.Tauris Publishers, Newyork, 2001.
- FALKENHAUSEN**, Vera Von "Between Two Empires: Byzantine İtaly in the Reign of Basil II", *Byzantium In The Year Of 1000*, ed.Paul Magdolino, Brill, Boston, 2003, s.135-160.
- FİNE**, JR, John V.A., "Basil II and the Decline of the System", *Studia Slavico-byzantina et Medievalia Europensia, Vol.1, in memoriam Dujcev*, Sofia, 1988, s.497-499.
- FİNE**, JR.,John V.A., *The Early Medieval Balkans*, The University of Michigan Press, 1993.

FRANKLIN, Simon and **SHEPARD**, Jonathan, *Emergence of Rus*, Longman, New York, 1996.

FRANKOPAN, Peter Doimi De, "The Numismatic Evidence From the Danube Region 971-1092", *BMGS*, Vol.21, 1997, s.30-39.

FULTON, A. S., "Funduk", *DIA*, C.IV, s.622.

GEOFFREY, Malaterra, *The Deeds of Count Roger of Calabria and Sicily and of Duke Robert Guiscard his brother*, trans. Graham A.Loud, (Yayınlanmamış Çeviri)

GULDESCU, Stanko, *History of Medieval Croatia*, Mouton & Co. Publisher, Netherlands, 1964.

GYÖRFFY, György, *King Saint Stephen of Hungary*, Columbia University Press, New York, 1994

HALDON, John, *Warfare State and Society in the Byzantine World*, Ucl Press, USA, 2003.

HAMDANI, Abbas, "A Possible Fatimid Background to the Battle of Manzikert", *TAD*, 10, 1968, s.1-39.

HARVEY, Alan, *Economic Expansion in the Byzantine Empire*, Cambridge University Press, 2003.

HENDY, Michael F., *Studies In The Byzantine Monetary Economy c. 300-1450*, Cambridge University Press, 1985.

HOLMES, Catherine, *Basil II and Governance of Empire (976-1025)*, Oxford University Press, 2006.

HOLMES, Catherine, "How the East Won in the Reign of Basil II", *Eastern Approach to Byzantium*, ed. A. Eastmond, Aldrshot, 2001, s.41-56.

- HOLMES**, Catherine, ‘‘Political Elites in the Reign of Basil II’’, *Byzantium in the Year of 1000*, ed.Paul Magdalino, Brill-Leiden, Boston, 2003, s.35-70.
- INOUE**, Koichi, ‘‘The Rebellion of Isaakios Komnenos and The Provincial Aristocratic Oikoi’’, *BS*, 54, 1993, s.92-111.
- İBN’ÜL-ESİR**, *El Kamil Fi’t-Tarih*, C.IX, Çev.Aldülkerim Özeydın, Bahar Yay., İstanbul, 1987.
- JACOBY**, David, ‘‘Venetian Commercial Expansion in the Eastern Mediterranean, 8-11 Centuries’’, *Byzantine Trade 4yh-12th Centuries, Papers of the Thirty-eight Spring Symposium of Byzantine Studies, St. John’s College University of Oxford*, Ed. Maria Mundell Mango, Society for the Promotion of Byzantine Studies Pub. 14, Farnham, 2009, s.371-391.
- JORDANOV**, Ivan, ‘‘Preslav’’, *EHB*, V.II, s.667-671.
- KAZHDAN**, Alexander P., *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C.I-II-III, Oxford University Press, 1991.
- KAZHDAN**, Alexander P.– **EPSTEİN**, Ann Wharton, *Change in Byzantine Culture in the Eleventh and Twelfth Centuries*, University of California Press, London, 1985.
- KAZHDAN**, Alexander P., ‘‘Once More About The Alleged Russo-Byzantine Treaty (CA.1047) And The Pecheneg Crossing Of The Danube’’, *JÖB*, 26, 1977, s.65-77.
- KAZHDAN**, Alexander P., ‘‘State Feudal and Private Economy in Byzantium’’, *DOP*, 47, 1993, s.83-100.
- KAZHDAN**, Alexander P., ‘‘Latins and Franks in Byzantium: Perceptions and Reality from the Eleventh to the Twelfth Century’’, *The Crusaders From The*

- Perspective of Byzantium and the Muslim World*, ed. Angeliki E. Laiou and Roy Parviz Mottahedeh, Dumbarton Oaks , 2001, s.83-100.
- KİSS**, Etele, 'The State of Researches on the Monomachos Crown and Some Further Thoughts'', *Perceptions of Byzantium and Its Neighbors (843 – 1261)*, ed: Olenka Z. Pevny, New York 2000, s.60-83.
- KOLBABA**, Tia M., 'Fighting For Christianity Holy War In The Byzantine Empire'', B, LVIII, 1998, s.194-212.
- KOMNENA**, Anna, *Alexiad: Malazgirt'in Sonrası*, Çev. Bilge Umar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1996.
- KOSZTOLNYİK**, Z.J., "Dynastic Intrigues and Domestic Realities during the Reigns of Anrew I and Bela I'', *Hungarian Studies Review*, Vol. XXVIII, Nos. 1-2, 2001, s.93-108.
- KÖYMEN**, Mehmet Altay, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, TTK, 2006.
- KRUMOVA**, Teodora, 'Pechenegs Chieftains In The Byzantine Adminastration In The Theme Of Paristrion In The Eleventh Century'', *Annual Of Medieval Studies at Central European University Budapest*, Vol.11, 2005
- KURAT**, Akdes Nimet, *VI-XIII. Yüzyillarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, TTK, 1972.
- KURAT**, Akdes Nimet, *Peçenek Tarihi*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1937.
- LAIYOU** E. Angeliki, *The Economic History of Byzantium: From the Seventh through the Fifteenth Century*, 3 vols., Dumbarton Oaks, Washington, 2002.
- LAIYOU**, E. Angeliki - **MORİSSON** Cecile, *The Byzantine Economy*, Cambridge University Press, 2007

- LANE**, C. Frederic, *Venice: A Maritime Republic*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 1973.
- LAURITZEN**, Frederich, ‘‘Achilles at the Battle of Ostrovo George Maniakes and the Reception of the Illiad’’, *BS*, LXXII, 2014, s.171-187.
- LEFORT**, Jacques, ‘‘The Rural Economy, Seventh-Twelfth Centuries’’, *EHB*, V.I, s.231-314.
- LOPEZ**, R.S., ‘‘Foreigners in Byzantium’’ *Bulletin de l’Institut Historique Belge de Rome XLIV=Miscellanea Charles Verlinden*, Brussels/Rome, 1974, s.241-352.
- LOUD**, G. A., *The Age of Robert Guiscard: Southern Italy and the Norman Conquest*, Routledge, Newyork, 2013.
- LUTTWAK**, Edward N., *Bizans İmparatorluğu’nun Büyük Stratejisi*, Çev. M.Efe Tuzcu, Epsilon Yay, İstanbul, 2002.
- MADDEN**, Thomas F., *Venice: A New History*, Penguin Groups, England, 2012.
- MADGEARU**, Alexandru, *Byzantine Military Organization on the Danube 10th-12th*, Brill, Boston, 2013.
- MADGEARU**, Alexandru, ‘‘Centrifugal Movements in the Balkans in the 11th Century’’, *Etudes Byzantines et Post-Byzantines*, V, 2016, s.213-226.
- MADGEARU**, Alexandru, ‘‘Periphery Against The Centre: The Case Of Paradunavon’’, *Recueil des travaux de l’Institut d’etudes byzantines*, XL, 2003, s.49-56.
- MADGEARU**, Alexandru, ‘‘The Millitary Organization of Paradunavon’’, *BS*, 60, 1999, s.421-446.

- MADGEARU**, Alexandru, ‘‘The Pechenegs in the Byzantine Army’’, *The Steppe Lands and the World Beyond Them: Studies in honor of Victor Spinei on his 70th birthday*, ed. Florin Curta and Bogdan-Petru Maleon, Editura Universitatii, Iași, 2013, s.207-218.
- MAGDALINO**, Paul, ‘‘The Byzantine Aristocratic Oikos’’, *The Byzantine Aristocracy: IX-XIIth Centuries*, Bar International Series 223, 1984, s.92-111.
- MAGDALINO**, Paul, *The Byzantine Background to the First Crusade*, Canadian Institute of Balkan Studies, 1996.
- MAGDALINO**, Paul (ed.), *The Byzantium in the Year 1000*, Brill, Leiden-Boston, 2003.
- MAKRUS**, Kalti, *The Hungarian Illuminated Chronica: Chronica de Gestis Hungarorum*, ed. Dezsö Dercsenyi, Corvina Press, Budapest, 1969.
- MANGO**, Cyril, *Bizans: Yeni Roma*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2008.
- MCQUEEN**, William B., ‘‘Relations Between The Normans And Byzantium 1071-1112’’, *B*, 56, 1986, s.427-474.
- MILTENOVA**, Anisava – **KAJMAKAMOVA**, Milijana, ‘‘The Uprising of Peter Delyan (1040/1041) In A New Old Bulgarian Source’’ *Byzantino-bulgarica*, VIII, 1986, Sofia, s.227-240.
- MLADJOV**, Ian, ‘‘Bulgarians and Magyars as Allies and Rivals Across the Early Medieval Frontier’’, *South-Eastern Europe in the Second Half of 10th- the Begining of the 11th Centuries: History and Culture*, Sofia, 2015, s.63-84.
- MLADJOV**, Ian, ‘‘Reconsidering Agatha, Wife of Eadward The Exile’’, *The Plantagenet Connection*, Summer/Winter, 2003, s.1-85.
- MORAVCSIK**, Gyula, *Byzantinoturcica*, C.I-II, Brill, Berlin, 1983.

- MORAVCSÍK**, Gyula, *Byzantium And The Magyars*, trans. Samuel E. Rosenbaum, Akademiai Kiado, Budapest, 1970.
- MORAVCSÍK**, Gyula, ‘‘The Role of the Byzantine Church in Medieval Hungary’’, *American Slavic and East European Review*, Vol.6, No.3/4, 1947, s.334-151.
- MORRIS**, Rosemary, ‘‘Two Faces of Nikephoros Phokas’’, *BMGS*, 12, 1988, s.83-115.
- MORRISSON**, Cecile, ‘‘Byzantine Money: Its Production and Circulation’’, *EHB*, V.III, s.909-966.
- NESBITT**, John and **OIKONOMIDES**, Nicolas (ed.), *Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art*, V.1, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, 2005.
- NICOL**, Donald M., *Bizans ve Venedik*, Çev. Gül Çağalı Güven, Sabancı Üniversitesi Yay, 2000.
- NORWICH**, J.J., *A History of Venice*, Penguin Books, 2003.
- NORWICH**, J.J., *The Normans in Sicily*, Penguin Books, London, 2010.
- OBOLENSKY**, Dimitri, *The Byzantine Commonwealth Eastern Europe 500-1453*, Praeger Publishers, Washington, 1971.
- OIKONOMIDES**, Nikolaos ,‘‘La couronne dite de Constantin Monomaque’’, *TM*, 12, 1994, s.241-262.
- OIKONOMIDES**, Nicolas, ‘‘Life and Society in Eleventh Century Constantinople’’, *Stüdst-Forschungen*, 49, 1990
- OIKONOMIDES**, Nicolas, ‘‘Middle Byzantine Provincial Recruits: Salary And Armament’’, *Neoplatonic and Byzantine Studies*, Presented to Leendert G. Westrink at 75, ed. J.Duffy and J. Peradotto, Newyork, 1988, s.121-136.

- OIKONOMIDES**, Nikolaos, "Presthlavitza, The Little Preslav", *Südost-Forschungen* 42, 1983, s.1-9
- OIKONOMIDES**, Nikolaos, "Tax Exemptions for the Secular Clergy under Basil II", *Essays Presented to Joan Hussey on her 80th Birthday*, ed. J.Chyrysostomides, Chamberley:Porphygenitus, 1988, s.318-325
- OIKONOMIDES**, Nikolaos, "The Economic Region of Constantinopolis: From Directed Economy To Free Economy And The Role Of Italians", *Europa Medievale e Mondo Bizantino: Contatti efrattivi e possibilita di studi comparati*, ed. G. Arnaldi and G.Cavallo, *Nuovi Studi Storici* 40, Roma: Istituto Storico Italiano per il Medio Euo, 1997, s.221-238.
- OIKONOMIDES**, Nicolas, "Title and Income at the Byzantine Court", *Byzantine Court Culture from 829 to 1204*, ed. Henry Maguire, Dumbarton Oaks, Washington, 1997, s.199-215.
- OIKONOMIDES**, Nikolas, "The Role of the Byzantine State in the Economy", *EHB*, V.III, s.973-1058.
- ORKUN**, Hüseyin Namık, *Peçenekler*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1933.
- OSTROGORSKY**, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, TTK, 2006.
- OSTROGORSKY**, Georg "Byzantium And Southern Slavs", *SEER*, Vol.42, 1963, s.1-14.
- OSTROGORSKY**, Georg, "The Byzantine Empire in the World of the Seventh Century", *DOP*, V.13, 1959, s.1-21.
- OSTROGORSKY**, Georg, "Observations on the Aristocracy in Byzantium", *DOP*, V.25, 1971, s.1-32.

- OSTROGORSKY**, Georg, ‘‘The Byzantine Background of the Moravian Mission’’,
DOP, V.19, 1965, s.1-18.
- ÖZAYDIN** Abdülkerim, ‘‘İbnü’l-Esir, İzzeddin’’, *DİA*, C.21, s.26-27.
- PENNA**, Dafni, *The Byzantine İmperial Acts to Venice, Pisa and Genova 10th-12th Centuries*, Eleven İnternational Publishing, Groningen, 2012.
- POLEMİS**, I. Demetrios, *The Doukai: A Contribution to Byzantine Prosopography*,
University of London The Athlone Press, 1968.
- PORPHYROGENİTUS Constantine**, *De Administrando Imperio*, ed. Gyulo
Moravcsik, Trans. R.J.H. Jenkins, Dumbarton Oaks Press, 1967.
- PSELLOS**, Mikhail, *Khronographia*, Çev. Işın Demirkent, TTK, 1992.
- RUNCİMAN** Steven, *A History of the First Bulgarian Empire*, G.Bell and Sons
Ltd., 1930.
- RUNCİMAN** Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C.I, Çev. Fikret Işıltan, TTK, 2008.
- SAVVİDES**, G.K. Alexis, ‘‘İnternal Strife and Unrest in Later Byzantium XIth-
XIIth Centuries (1025-1261)’, *Byzantine Symmeikta*, 3, Atina, 1987, s.237-
273.
- SEVİM**, Ali, *Anadolu’nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK, 2014.
- SEVİM**, Ali – **SÜMER**, Faruk, *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*, TTK,
1971.
- SHEPARD**, Jonathan, ‘‘A Note On Harold Hardrada: The Date Of His Arrival At
Byzantium’’, *JÖB*, 22, 1973, s.145-150.
- SHEPARD**, Jonathan, ‘‘Aspects Of Byzantine Attitudes And Policy Towards The
West In The Tenth And Eleventh Centuries’’, *Byzantium And The West
c.850-1200, Proceedings of the XVIII Spring Symposium of Byzantine Studies*

- Oxford 30th March-1st April 1984*, ed. J.D.Howard-Johnston, Amsterdam, 1988, s.67-118.
- SHEPARD**, Jonathan, ‘‘Isaac Comnenus’ Coronation Day’’, *BS*, 38, 1977, s.22-30.
- SHEPARD**, Jonathan, ‘‘A suspected source of Skylitzes’s Synopsis Historion: the great Catacalon Cecaumenos’’, *BMGS*, 16, 1992, s.171-181.
- SHEPARD**, Jonathan, ‘‘Byzantinorussica’’, *REB*, 33, 1975, s.211-225.
- SHEPARD**, Jonathan ‘‘Byzantium and the Stepe-nomads: the Hungarian dimension’’, *Byzanz und Ostmitteleuropa 950-1453*, ed. G.Prinzig and M.Salamon, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1999, s.55-83.
- SHEPARD**, Jonathan, ‘‘Holy Land, Lost Lands, Realpolitik: Imperial Byzantine Thinking About Syria and Palestine In The Later 10th And 11th Centuries’’, *AL-QANTARA*, V.XXXIII, 2012, s.505-545.
- SHEPARD**, Jonathan ,‘‘John Mauropus, Leo Tornicius And An Alleged Russian Army: The Chronology Of The Pecheneg Crisis Of 1048-1049’’, *JÖB*, 24, 1975, s.61-89.
- SHEPARD**, Jonathan, ‘‘The Uses Of The Franks In Eleventh-Century Byzantium’’, *Anglo-Norman Studies XV*, The Boydell Press, 1993, s.275-305.
- SHEPARD**, Jonathan, ‘‘The English and Byzantium: A study of Their Role in the Byzantine Army in the Later Eleventh Century’’, *Traditio*, 29, 1973, s.53-92.
- SHEPARD**, Jonathan, ‘‘A marriage too far? Maria Lekapena and Peter of Bulgaria’’, *The Empress Theophano: Byzantium and the West at the Turn of the First Millennium*, ed.A. Davids, Cambridge University Press, 1995, s.121-149.
- SKYLITZES**, John: *A Synopsis of Byzantine History 811-1057*, trans. John Wortley, Cambridge University Press, 2010.

STEPHENSON, Paul, *Byzantium's Balkan Frontier 900-1204*, Cambridge University Press, 2002.

STOKES, A. D., "The Balkan Campaigns of Svyatoslav Igorevich", *SEER*, Vol.40, No.95, 1962, s. 466-496.

STOURAITIS, Ioannis, "Byzantine War Against Christians An Emphylios Polemos", *Byzantine Symmeikta*, 20, 2010, s.85-110.

SÜMER, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, A.Ü.D.T.C.F. Yay., 1972.

THE HEIMSKRİNGLA; *Chronicle Of The Kings Of Norway*, Vol.3, Trans. Samuel Laing, London, 1844.

THE LETTERS OF IOANNES MAUROPOUS METROPOLITAN OF EUCHAIT, Translate and Commentary: Apostolos Kapozilos, *CFHB*, Vol. XXXIV, Association For Byzantine Research, Thessalonike, 1990.

THE RUSSIAN PRIMARY CHRONICLE: LAURENTIAN TEXT, trans. Samuel Hazzard Cross and Olgerd P.Sherbowitz-Wetzor, Mediaeval Academy Of America, Cambridge, 1953.

TREADGOLD, Warren, *Byzantium and Its Army*, Stanford University Press, 1995

TREADGOLD, Warren, "Three Byzantine Provinces and the First Byzantine Contact with the Rus'", *Harvard Ukrainian Studies, Vol. 12/13, Proceedings of the International Congress Commemorating the Millennium of Christianity in Rus'-Ukraine*, 1988-1989, s.132-144.

TOTH, Peter, "Pecheneg-Hungarian Reconciliation After The Defeat At Riade", *Annals of Oradea University*, 19, 2009, s.2-6.

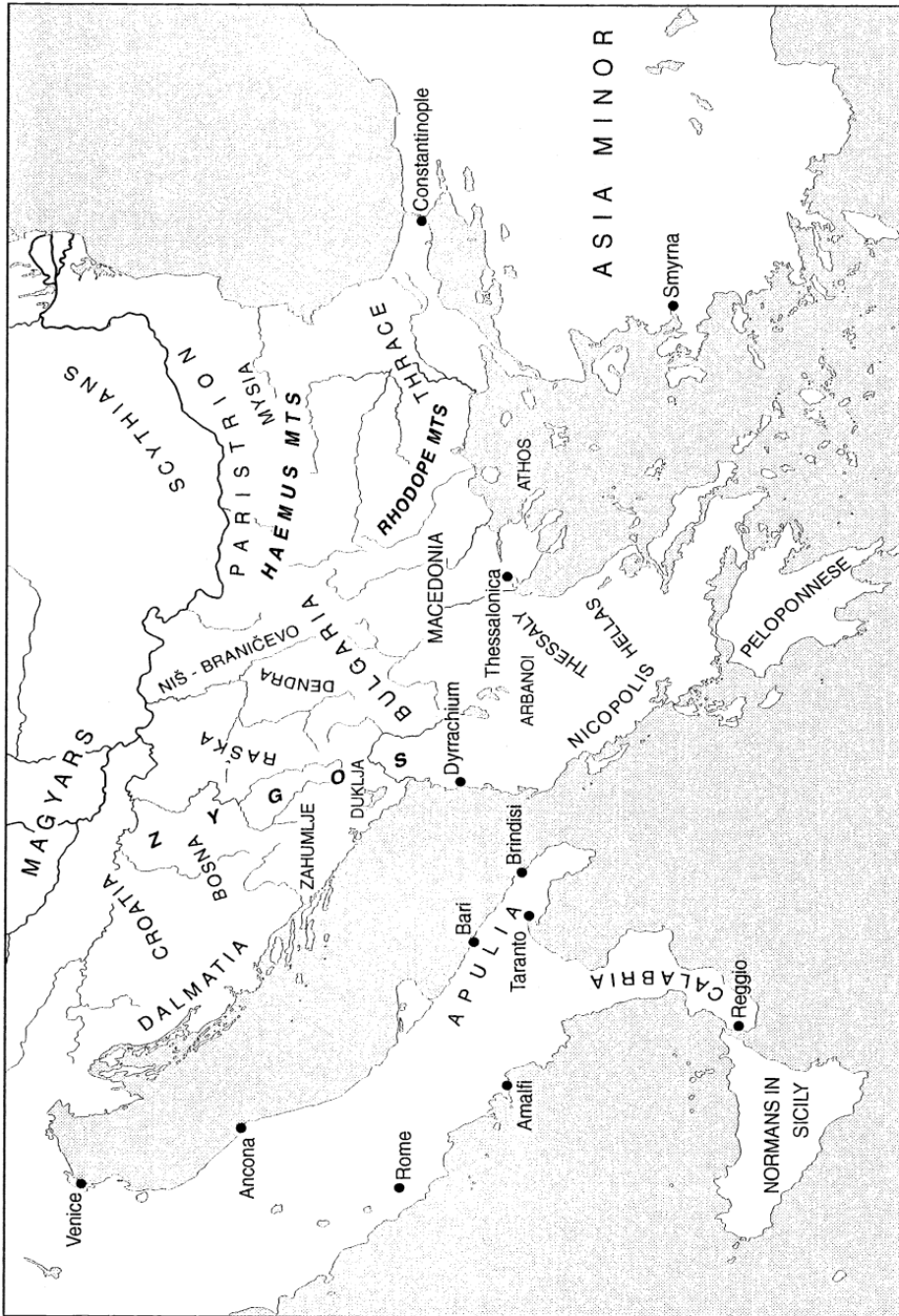
- TOUBERT**, Pierre, ‘‘Byzantium and the Mediterranean Agrarian Civilization’’,
EHB, V.I, s.377-391.
- TUMA**, O., ‘‘ Some Notes On The Significance Of The İmperial Chrysobull To The
Venetians of 992’’, *B*, LIV, 1984, s.358-366.
- TURAN**, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Ötüken Yay, 2008.
- URFALI MATEOS VEKAYİNAME VE Papaz GRİGOR’UN ZEYLİ**, Çev. Hrnt
D. Andreasyan, TTK, 2000.
- VLASTO**, A.P., *The Entry of the Slavs into Christendom: An Introduction To The
Medieval History of The Slavs*, Cambridge University Press, 1970.
- VRYONİS**, Speros, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the
Process of Islamization from the Eleventh Throught Fifteenth Century*,
University of California Press, London, 1986.
- VRYONİS**, Speros, ‘‘Byzantine and the Guilds in the Eleventh Century’’, *DOP*,
Vol.17, 1963, s.287-314.
- VRYONİS**, Speros, ‘‘Byzantium: The Social Basis of Decline in the Eleventh
Century’’, *Greek, Roman and Byzantine Studies*, 2, 1959, s.159-175.
- YAZILITAŞ**, Nihat, *Fatimi Devleti’nde Türkler*, TTK, Ankara, 2009.
- YİNANÇ**, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, C.I, Yay. Haz. Refet
Yinanç, TTK, 2013.
- WHITTOW**, Mark, *Making Of Byzantium 600-1025*, University of California Press,
1996.
- WILLIAM OF APULIA**, *The Deeds of Robert Guiscard*, Book III, Trans. Graham
A. Loud, (Yayınlamamış Çeviri).

WOZNIÄAK, F.E., ‘‘Byzantium The Pechenegs And The Rus: The Limitations Of A Great Power’s Influence On Its Clients In The 10th Century Eurasian Steppe’’, *AEMA*, 4, 1984, s.299-316.

ZONARAS, Ioannes, *Tarihlerin Özeti*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yay., 2000.

EKLER

0.1 The Balkans, 900-1204

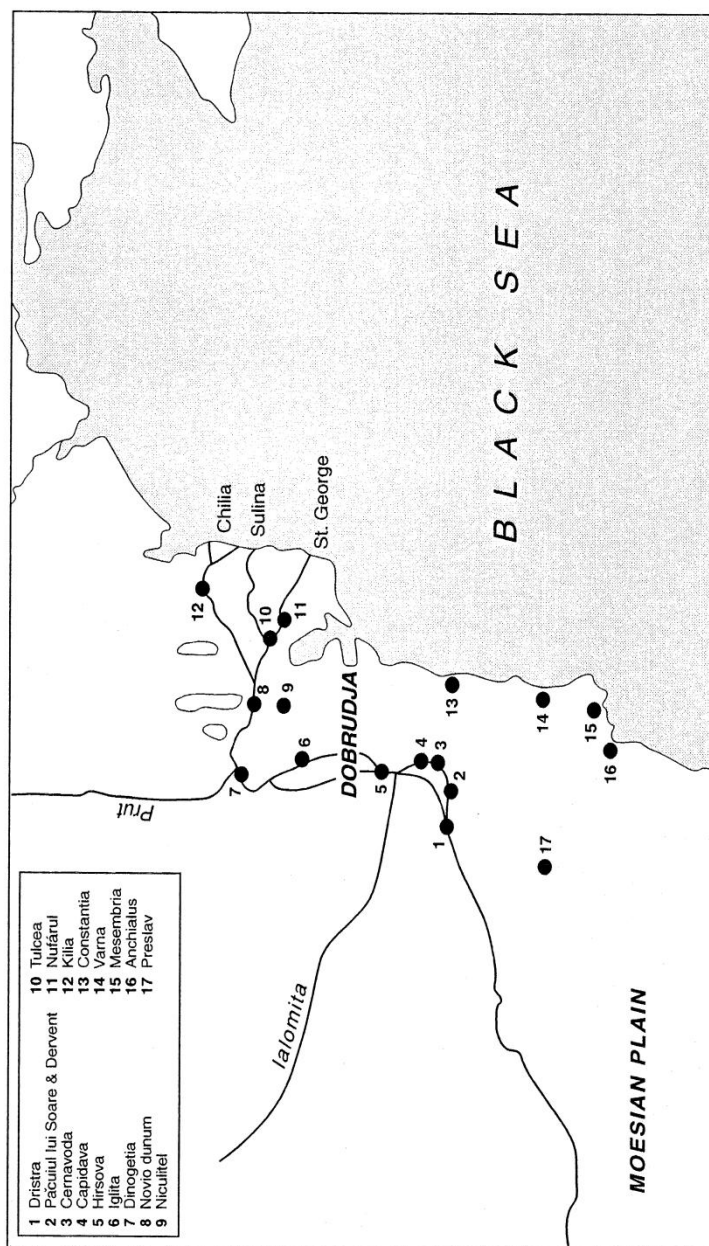
EK 1. 900-1204 BALKANLAR

Paul Stephenson, Byzantium's Balkan Frontier, Cambridge University Press, 2000, s.2.

EK 2. Batı Balkanlar (1000)

Stanko Guldescu, History of Medieval Croatia, Mouton & Co, 1964, s.136.

2.1 Paristrion

EK 3. Paradunavon Themasi

Paul Stephenson, Byzantium's Frontier, Cambridge University Press, 2000, s.50

EK 4. Konstantin Monomakhos Tacı

KISS, Etele, "The State of Researches on the Monomachos Crown and Some Further Thoughts", *Perceptions of Byzantium and Its Neighbors (843 – 1261)*, Ed. Olenka Z. Pevny, New York, 2000, s.61.

EK 5. Macar Kraliyet Tacı (1074-1077)

Henry Maguire, "Images of the Court", *The Glory of Byzantium: Art and Culture of the Middle Byzantine Era A.D. 843-1261*, ed. Helen C. Evans, William D. Wixom, The Metropolitan Museum of Art, New York, 1997, s.187.

EK 6. II. Basil'e Ait Mühür

<http://www.doaks.org/resources/seals/gods-regents-on-earth-a-thousand-years-of-byzantine-imperial-seals/rulers-of-byzantium/basil-ii-976-1025>

EK 7. IX. Konstantin Monomakhos'a Ait Mühür

<http://www.doaks.org/resources/seals/gods-regents-on-earth-a-thousand-years-of-byzantine-imperial-seals/rulers-of-byzantium/constantine-ix-monomachos-1042-55-1>

EK 8. VII. Mikhael'e Ait Mühür

<http://www.doaks.org/resources/seals/gods-regents-on-earth-a-thousand-years-of-byzantine-imperial-seals/rulers-of-byzantium/michael-vii-doukas-1071-78>

EK 9. IV. Romanos Diogenes'e Ait Mühür

<http://www.doaks.org/resources/seals/gods-regents-on-earth-a-thousand-years-of-byzantine-imperial-seals/rulers-of-byzantium/bzs.1958.106.600>

EK 10. Peçenek Lideri Kegenes'e Ait Mühür

(Peçenekler'in Magistros'u ve Arkhon'u)

KRUMOVA, Teodora, "Pechenegs Chieftains In The Byzantine Administration In The Theme Of Paristrion In The Eleventh Century", *Annual Of Medieval Studies at Central European University Budapest*, Vol.11, 2005, s.210.

EK 11. Boulgarophygon (Babaeski) Savaşı – 986

Ioannes Skylitzes, *Synopsis Historiarum*, Madrid El Yazması, fol.109.

<http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000022766>

EK 12. Peter Delyan

İoannes Skylitzes, Synopsis Historiarum, Madrid El Yazması, fol.215.

<http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000022766>

EK 13. Georgios Maniakes, Sicilya Seferi Esnasında Amiral Stephanos'u Azarlarken

İoannes Skylitzes, Synopsis Historiarum, Madrid El Yazması, fol.213v.

<http://bdh-rd.bne.es/viewer.vm?id=0000022766>

ÖZET

Dört bölümden oluşan tezimiz, 976 senesinden 1076 senesine aralığında Balkan Yarımadası'ndaki Bizans tarihini kapsamaktadır. Bu devir aralığı Akdeniz dünyası için ziyadesiyle önemlidir. Zira Avrupa ve Ortadoğu halkları bu yıllarda ekonomik ve sosyal gelişmelere tanık olmuştur. Akdeniz dünyasının en önemli devletlerinden biri olan Bizans İmparatorluğu bu gelişmelerden istifade etmiş, kudretli bir devlet yapısı oluşturmuş ve Avrupa ve Ortadoğu üzerinde baskı kurmuştur. Onuncu yüzyılın son çeyreğinde Balkan Yarımadası'nda, Anadolu'da ve Güney İtalya'da üstünlüğü ele geçirmeyi başaran Bizans İmparatorluğu bir kez daha Akdeniz tarihini şekillendirmeye başladı. Bu nedenle on birinci yüzyıldaki Bizans devlet politikasını saptamak ehemmiyetli bir hususdur.

Tezimizde Bizans devlet politikasını Balkanlar'da gelişen olayların analizi vasıtasıyla saptamaya çalıştık. Bu suretgenellikle Bizans İmparatorluğu'na odaklandık. Ardından akınlar, yağmalar, isyanlar ve savaşlar gibi Balkan hadiselerine dâhil olan toplulukları inceledik. Sırlar, Hırvatlar, Peçenekler, Oğuzlar, Bulgarlar, Macarlar ve Normanlar'dan oluşan bu halklara tezimiz içerisinde sadece düşman kesilerek Bizans İmparatorluğu karşısında silaha sarıldıkları vakit yer verdik. Lakin tezde görüleceği üzere bu halklar on birinci yüzyıl içerisinde imparatorluğa karşı kalıcı bir zafer elde edemedi ve nihayetinde İmparatorluk etkili siyaseti ile Balkan Yarımadası'na hâkim oldu. Makedonya hanedanından miras kalan bu politikalar sayesinde tarihte kabiliyetsiz olarak görülen on birinci yüzyıl Bizans İmparatorları, Balkan Yarımadası'ndaki Bizans varlığını muhafaza edebildi.

Anadolu ve Günay İtalya'daki kayıpların aksine Balkanlar'da İmparatorluğun dşmalarına karşı zafer kazanmasının birincil nedeni bu bölgedeki düşmanlarının askeri başarılarını siyasi bir yapıya dönüştürme kabiliyetine sahip olmamasıdır. Bu devirde hiçbir Balkan topluluğu yapıcı bir istikara sahip değildir. Ancak Balkan halklarının yaşadığı istikrarsızlığa neden olan Bizans diplomasisi ve askeri gücünü göz ardı etmemeliyiz. Bu nedenle tezimizde Bizans gücünün Balkan eyaletlerindeki kullanımını bu bölgede gelişen siyasi, sosyal ve ekonomik hadiselere ve ön plana çıkan önemli Bizans tarihçilerinin yorumları ile izah etmeye çabaladık.

ABSTRACT

Our thesis which consists of four chapters covers Byzantine history in Balkan Peninsula from 976 to 1076. This interval is quite significant for Mediterranean world. Because the European and the Middle Eastern communities witnessed considerable social and economic developments in these years. Being one of the most important state in the Mediterranean world, Byzantine Empire benefited from these advancements, formed mighty government structures and impressed on Europe and Middle East. The Byzantine Empire, managed to take possession of Balkans Peninsula, Anatolia and South Italy in the last quarter of tenth century, started to carve out Mediterranean history once again. Therefore, to determine eleventh century of Byzantine state policy is essential case, because it forms the primary part of the Mediterranean history.

We try to determine Byzantine state policy by analyzing events in Balkans in the eleventh century. So, in our thesis we generally focused on Byzantine Empire. After that we search the communities were included in Balkan affairs like raids, plunders, revolts and struggles. These communities which was Serbians, Croats, Pechenegs, Uzes, Bulgarians, Hungarians and Normans were adverted only when they became enemies and took up arms against the Byzantine Empire. But it can be seen in our thesis that these communities by no means achieve a permanent victory against the empire in the eleventh century and finally Empire succeeded in dominating Balkan Peninsula with effective policies. Thanks to these policies which inherited from Macedonian dynasty Byzantine Emperors in the eleventh century who are known as inadequate in history could save presence of empire in the Balkan Peninsula.

In contrast to losses in Anatolia and Southern Italy, the primary reason of triumphs were obtained in Balkans is that enemies which encountered Empire in this region had no ability to turn military achievements into political structure. None of the Balkan communities were possessed of constructive stability. But we shouldn't underestimate the role of Byzantine diplomacy and military strength which caused instability in Balkans communities. Therefore, in our thesis we endeavour to explain the using of these Byzantine strength in the provinces of Balkans by quoting political, social and economical events therein and interpretations of prominent Byzantine historians.